

1/2010

Raporta/Rapport

Sámi logut mitalit 3

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2010

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Sámi allaskuvla
Sámi University College

norden

Čujuhus: Hánnoluohkká 45, NO-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna: +47 78 44 84 00
postmottak@samiskhs.no
www.samiskhs.no

Raporttat-čálaráidu áсахuvvui Sámi Instituhta raporttaid almmuheami várás. Sámi Instituhta laktojuvvui Sámi allaskuvlii 2005:s. Sámi allaskuvla vuodđuduvvui 1989:s, ja dat lea oahpahus- ja dutkanásahus man ulbmil lea seailluhit ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima buotsámi perspektiivvas.

Denne skriftserien ble etablert for å formidle Nordisk Samisk Institutt (NSI) forskningsresultater. NSI ble tilknyttet Sámi allaskuvla / Sámi University College i 2005. Sámi allaskuvla ble etablert 1989. Sámi allaskuvla er en institusjon for høyere utdanning og har som formål å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv sett i et allsamisk perspektiv.

Reports series was established in order to publish research findings of the Nordic Sámi Institute, which was affiliated with Sámi allaskuvla / Sámi University College in 2005. Sámi University College was established in 1989. It is an institution of high education and research. Sámi University College's purpose is to strengthen and develop the Sámi language, society and culture.

Raporta/Rapport 1/2010

Namma/Tittel/Title: Sámi logut muitalit 3. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2010/

Samiske tall forteller 3. Kommentert samisk statistikk 2010

Olgošgovva/Omslagsbilde/Cover: Sámi allaskuvla

Hábmen/Utforming/Layout: Sámi allaskuvla

Deaddilan/Trykk/Print: Bjørkmanns, Alta

Jorgaleddjít/oversettere/translatore: Ellen Sara Eira Buljo, Kari Mákređa Utsi, Merete Elle Utsi

Korrekturlohkki/korrekturleser/proofreader: Storsul Liv

ISBN 978-82-7367-026-7

© Sámi allaskuvla 2010

Raporta/Rapport 1/2010

Sámi logut muitalit 3

Čielggaduvvon sámi statistihkka 2010

Álgosátni

Sámi logut mitalit 3 - girji sisttisoallá muhtin oasi artihkkaliid, mat guoskkahit eará fáttáid go daid maid ovddit girjiin leat guorahallan. Guokte guhkimus artihkkala dán mitalit sámi mediain, ja sámi jienastuslogus ja sámediggeválggaid oassálastimis.

Eará artihkkalat čuovvolit fáttáid maid mii maiddái ovdal leat meannudan. Nugo min mandáhtta dadjá, de galgat muhtin fáttáid čuovvut jagis jahkái ja čielggadit rievdadusaid. Dáid čuovvolanartihkkaliid leat diktán veaháš oaneheabbon, daningo dáid fáttáid leat ovdal vuđolaččat guorahallan.

Maiddái dán jagi leat viežžan artihkkalčálliid olggobealde min lađastallan joavkku. Soai leaba vuosttaškonsuleanta Øivind Rustad Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas ja doavttergrádstipendiáhtta Torun Pettersen Romssa Universitehtas. Giitit sudno buori barggu ovddas.

Yngve Johansen lea leamaš dán girji prošeaktajodiheaddji, nugo lei dan guovtti vuosttažis maiddái. Lađastallan joavku, mii lea sihke fágalaččat ovddasvástideaddji ja doaibmá doaimmahuslávdegoddin, lea leamaš seamma dán jagi go diibmá.

Guovdageaidnu, čakčamánnu 2010

Sámi statistihkka fágalaš lađastallan joavku

Else Grete Broderstad

Magritt Brustad

Johan Ailo Kalstad

Paul Inge Severeide

Jon Todal

(jodiheaddji)

Čoahkkáigeassu

Sámi mediain lea leamaš positiivalaš ovdáneapmi duhátjagimolsuma rájes fálddagaid, álbmoga beroštumi ja rámmaeavttuid ektui. Dan áigodagas lea NRK Sámi Radio sajáiduvvon vuoruhuvvon mediamolssaeaktun. TV-sáddagiidda lea erenoamáš ollu beroštupmi, sihke sámi álbmogis ja ii-sápmelaččaid gaskkas. Seammás lea olbmuid beroštupmi njiedjan ii-sámi báikkálašmediain informašuvdnakanálan sámi áššiide. Orru nu ahte NRK Sámi Radios lea leamaš ovdáneapmi mii lea daguhan ii-sámi mediafálddagaid ovdii. Áviissaid gaskkas lea Sárat aviissas leamaš deaddilanlogu lassáneapmi 14,7 % jagi 2000 rájes. Nuppedárus lea sámeielat aviisafálddagaid deaddilanlohku unnon measta beliin maŋŋil Min Áiggi ja Áššu oktii časkimiin Ávvirin. Ovccis logi sápmelaččas lea dál interneahhta olámuttus. Sámi interneahttamediaid geavaheapmi lea maiddái lassánan, erenoamážit nuoraid gaskkas.

Sámedikki jienastuslohku ollislaččat lassánii 5.500 jagi 1989 rájes measta 14.000 rádjái 2009. 2009 ledje 321 riikka 430 suohkanis olbmot geain lei jienastanrieki sámediggeválggas. 26 suohkanis ledje eanetgo 100 olbmo jienastuslogus, čieža suohkanis ledje ges eanetgo 500. Vuosttaš sámediggeválggaid rájes jo leat suohkaniin Guovdageainnus ja Kárášjogas leamaš stuorimus jienastuslogut suohkandásis. Suohkaniin Romssas ja Álttás lea leamaš erenoamáš stuora lassáneapmi. Jienastuslogu ahkečohkkehus čájeha ahte oassi sis geat čálihit jienastuslohkui ja leat badjel 50 jagi lassána. Jienastuslogus 2009, leat 53 % čálihuuvon olbmuin dievddut. Nissonoassi lassána nuorat jahkebuolvvain – 2009 lei 55 % ahkejoavkkus 18-30 jagi. 2009 lei ollislaš jienastanoassálastin 69 %, oassálastin biiriid mielde rievddadii gaskal 78 % Nuortaguovllu válgabiires ja 54 % Lulli-Norggá válgabiires. Leat registreren unnán čielga eret dieđihemiid jienastuslogus.

Olmmošlohku SED-guovllus lea njiedjan 16 proseanttain maŋemus 20 jagis. Erenoamáš čielggas lea dat Oarje-Finnmárkkus, muhto Sis-Finnmárkkus ii vuhtto nu čielgasit. Olles riikkas lassánii olmmošlohku seamma áigodagas 15 proseanttain. Eret fárren SED-guovllus, ja váilevaš fárren ruovttoluotta, lea váldo sivvan njiedjamii. Jagiid maŋŋel duhátjagimolsuma leat olmmošlogus šaddan unnán mánát, dan sadjái go ollu mánát, nugo lei 1990-logus. Eret fárren ja dat go šaddet unnán mánát daguha boarásnuvvi álbmoga SED-guovllus.

Eai gávdno makkárge almmuhuvvon dieđut Norgga sámi álbmoga sosiálabálvalusaid ja bargonávccahisvuodaoaju geavaheamis. SED-guovllus leat leamaš eanet bargonávccahisvuodaoaju penšuvdnaoážžut go olggobealde SED guovlluid davvelis Sáltođuoddara (stuora gávpogat eai leat lohkkon de mielde). Eanemus bargonávccahemiid gávdnat sin gaskkas, geain lea unnimus oahppu, sii leat sihke nisssonolbmot ja dievdoolbmot. Dasa lassin leat eanemus dievdoolbmot bargonávccahemiid gaskkas nannámis siskkobealde SED guovllu ja leat persovnnat alimus ahkedásis. Ii leat makkárge erohus sosiálaveahki vuostáiváldin SED- guovlluid siskkobealde ja olggobealde, earret dan ahte ledje eambbogat geat ožžo sosiálaveahki SED guovlluin, go olggobealde daid davvelis Sáltođuoddara.

Joatkkaskuvla oahpu čadaheamis 5 jagi sisa, lea stuora mearkkašupmi oahppodássái maŋit áiggi. Badjel 50 % dain geat leat čađahan joatkkaskuvla oahpu lea dál universitehta/allaskuvlaoahppu, ja 10 % dain geat eai leat čađahan 5 jagi sisa lea dat seamma. Su. 15 % eanet nissonat go dievddut leat gazzan alitoahpu. SED-guovllu ohppiin geat álge joatkkaskuvla ohppui 1994-1996 ášset dál vuollel 50 % SED-guovllus. 13 % eambbogat sis geat eai čađahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa, ášset SED-guovllus, go dat geat čađahedje 5 jagi sisa.

Čielgaseamos tendensa sámegeiela loguin mánáidgárddiin ja skuvllain jagi 2009/10 lea ahte vuodđoskuvlaohppiid lohku geain lea sámegeiella fágan njiedjá. Oktiibuot lea dat njiedjan 23 % jagi 2005 rájes. Eanemus njiedjá ohppiid lohku geain lea *davvisámegeiella nubbingiellan*.

Evttohusat

- Sámi mediaid galggašii guorahallat ođđasit, nu ahte lea vástideaddji Skogerbø raportii jagi 2000. Erenoamáš dehálaš lea guorahallat man muddui sápmelaččain olggobealde guovddáš sámeiguovlluid, erenoamážit olggobealde Sis-Finmárkku, lea dohkálaš mediafálaldat.
- Galggašii dutkat ja gávdnat vástádusa dasa manne Ávvir ii leat nákcen olahit stuorit deaddilanlogu.
- Sámi aviissain galggašii čađahit jeavddalaš bealátkehtes lohkki- ja sisdoalloanaliissaid.
- Galggašii čađahit guldaleaddji- ja geahččiguorahallama mediageavaheamis iešguđet sámi guovlluin – ovdamearka dihte Sámedikki válgaguovlluid mielde. NRK Sámi Radio dáláš geavaheaddjiguorahallan juohká vástideddjiid fylkkaid mielde, mii sáhtta guođdit dehálaš

iešguđetláganvuodaid sámi demográfalaš juohkimis. Ovdamearka dihte galggašii dakkár guorahallamis geahčadit hástalusaid mat čatnasit lulli -ja julevsámeگیelaid ovdáneami ektui.

- Galggašii geahčadit dárkileappot mo sápmelaččat geavahit ođđáigásaš mediaid. Ovdamearka dihte lassánit hirbmosit sosiála mediat, ja livčče sávahahtti diehtit mo sápmelaččat geavahit daid ja man muddui geavahit daid diehtogáldun sámi áššiide.
- Galggašii geahčadit dárkileappot man muddui sámi mediat olahit ii-sápmelaš álbmogii.
- Galggašii čađahit sisdoalloguorahallamiid das mo ja man ollu ii-sámi mediat ovdanbuktet sámi áššiid.
- Jus galggašii sáhttit čilget sivaidd sámi álbmoga iešguđetlágan birgejumiin ja eallindiliin bargonávccahisvuodaoaju ektui ja sosiálaveahki geavaheamis, de lea dárbu dutkat čearddalašvuodadieđuid ovttaskas olbmo dásis. Diet livčče mávssolaš, go galgá gozihit movt sámi álbmot geavaha oadjorudaid, ja livčče maid dárbbalaš dan oktavuodas go galgá bidjat johtui eastadan doaimmaid.
- Iskat joatkkaskuvla ohppiidd čuovvoleami, erenoamážit dain geat eai oro ruovttuin.
- Fágaplánaid rievdadeapmi orru dárbbalaš danne go nu ollu oahppit heitet fidnofágalaš oahpposuorggis.
- Ohppiide geain lea sámeگیella nubbingiellan vuodđoskuvllas ferte jođánepmosit rievdadit fága- ja diibmojuohkin njuolggadusaid, nu ahte sámeگیela válljen ii dagut lassi noadi.
- Ferte bidjat johtui dutkama kártet dárkileappot mii lea sivvan stuora njiedjamiid ohppiin geat válljejit davvisámeگیela nubbingiellan.

Sisdoallu

Álgosátni	2
Čoahkkáigeassu	3
Evttohusat	4
1 Vuodđu ja fápmudus	15
1.1 Guorahallanjoavkku fápmudus	15
1.2 Ráddádallamat gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki	16
1.3 Máhttovuodđu dárkun	17
1.4 Guorahallanjoavkku	17
2 Sámi mediat - beroštupmi, mahtodat ja rámmaeavttut	18
Čoahkkáigeassu	18
2.1 Álggahus	19
2.1.1 Diehtogáldut, metoda ja ráddjen	21
2.2 Mediageavaheapmi	22
2.2.1 NRK Sámi Radio vuosttašválljejuvumi sámi dilálašvuodaid birra	22
2.3 Radio ja tv	26
2.3.1 NRK Sámi Radio	26
2.3.1.1 Tv-fálaldat	27
2.3.1.2 Tv-sáddenduovdda lassánan mihtilmasat	27
2.3.1.3 Stuora ja govda gehččiidberoštupmi	29
2.3.1.4 Radiofálaldat	30
2.3.1.5 Dássedis radiosáddenduovdda	31
2.3.1.6 Nanu beroštupmi guldaleddjiin	32
2.3.2 Radio Norga	35
2.3.3 P4	35
2.4 Áviisafálaldat	36
2.4.1 Ságat áviissas lassánan deaddilanlohku– sámegeielat áviissain njiedjan	37
2.4.2 Beroštupmi áviissaide	39
2.4.3 Áviissaid rámmaeavttut	39
2.5 Interneahtta	41
2.6 Loahppaárvalusat	43
3 Jienastuslohku ja válga-oassálastin Norgga	
sámedigge-válggain 1989-2009	45
Čoahkkáigeassu	45

3.1	Álggaheapmi	46
3.1.1	Datahástalusat, gáldugeavaheapmi ja struktuvra	47
3.2	Jienastuslohku obbalaččat ja biriin 1989-2009	50
3.2.1	Jienastuslogu obbalaš ovdáneapmi 1989-2009	51
3.2.2	Jienastusloguid ovdáneapmi biiriin 1989-2005	52
3.2.3	Jienastuslohku biiriin jagi 2009	58
3.3	Jienastuslohku suohkandásis 2005 ja 2009	62
3.3.1	Suohkanat juhkkovuvvon dan vuodul man oallugat leat čálihan jienastuslohkui	63
3.3.2	Jienastuslohku suohkaniin main ledje unnimusat 20 čálihan jienastuslohkui 2009	65
3.4	Jienastuslogu sohkaheale- ja ahkejuohku	77
3.4.1	Nissonoassi oktiibuot 2001-2009 ja biriin 2001-2005	77
3.4.2	Sohkahealejuohku biriin ja suohkaniin jagi 2009	78
3.4.3	Jienastuslogu ahkečohkkehus oktiibuot jagiid 2005 ja -09	83
3.4.4	Jienastuslogunissonoassi ahkejoavkkuid ektui jagii 2005 ja 2009	86
3.5	Eret dieđiheamit jienastuslogus	88
3.6	Válgaoassálastin	90
3.6.1	Válgaoassálastin iešguđetlágan válggain Norggas 1987- 2009	90
3.6.2	Biiriid mielde válgaoassálastin Sámediggeválggain 1989-2005	94
3.6.3	Biiriid mielde válgaoassálastin 2009 Sámediggeválggas	97
3.7	Loahppacealkámuš	98
	Miiddus A: Sámedikki válgabiiret 1989-2005	101
	Miiddus B: Sámedikki válgabiiret 2009-	103
	Miiddus C: Kárta suohkaniin gos ledje unnimus 30 jienastuslogus 2005 ja 2009	105
4	Bargonávccahisvuodaoadju ja sosiálaveahkki	108
	Čoahkkáiigeassu	108
4.1	Bargonávccahisvuodaoadju	108
4.1.1	Bargonávccahisvuohaoadju Norggas	109
4.1.2	Geográfalaš iešguđetláganvuodát bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuid gaskkas Norggas	109
4.1.3	Maid diehtit sámi álbmoga bargonávccahisvuodaoajuin?	110
4.1.4	Statistihkalaš guovddášbyrá geográfalaččat juhkkon logut bargonávccahisvuodas	112
4.1.5	Bargonávccahisvuohta agi ektui	112
4.1.6	Bargonávccahisvuohta oahppodási ektui	115
4.1.7	Bargonávccahisvuohta orrunbáikki ektui rittus dahje siseatnamis	116
4.2	Sosiálaveahkki	118

4.2.1	Sosiálaveahkki Norggas	118
4.2.2	Geográfalaš erohusat Norgga sosiálaveahkivuostáiváldin	118
4.2.3	Maid diehtit sámi álbmoga sosiálaveahki vuostáiváldiid birra?	119
4.2.4	Statistihkalaš guovddášbyrá geográfalaččat juhkkon logut sosiálavuostáiváldiin	119
4.2.5	Oassi sosiálaveahki vuostáiváldin agi ektui	120
4.2.6	Sosiálaveahkki ja oahppu	122
4.3	Čoahkkáigeassu, kommentárat ja ávžžuhus viidásit dutkamii	125
5	Olmmošlohkoovdáneapmi SED-guovllus 1990-2010	127
	Čoahkkáigeassu	127
5.1	Olmmošlohkoovdáneapmi	127
5.1.1	Sohkabealijuogustus	134
5.1.2	Ahkejuogustus	135
5.1.3	Riegádahttinbadjebáza	137
5.2	Fárrenrávnnjit	142
5.2.1	Suohkansiskkáldas fárremat, erenoamážit Sis-Finnmárkkus	143
5.2.2	Eretfárremat suohkaniin – Nuorta-Finnmárukulaččat fárrejit guhkimussii, Davvi-Romsalaččat oanehepmosii	143
5.2.3	Sisafárremat suohkaniidda – Olgoriikkalaččat Nuorta-Finnmárukui, davvinorgalaččat Oarje-Finnmárukui ja Romsii	144
5.2.4	Sisriikkalaš nettoeretfárren, guovlluid mielde	146
5.2.4.1	Nettoeretfárremat, sohkabeliid vuodul juhkkovuvvon	147
5.2.4.2	Sisriikkalaš fárren agi ektui juogaduvvon – nuoramusain váile, dievdduin badjel 45 lassii	147
5.2.5	Spesifiserejuvvon fárrenrávnnjit	148
5.2.5.1	Eretfárremat	148
5.2.5.1	Sisafárremat	149
6	Oahppodássi ja ássanbáiki	150
	Čoahkkáigeassu	150
6.1	Álggahus	151
6.2	Oahppodássi ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996	151
6.2.1	Dáláš oahppodássi ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996 ja geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa	152
6.2.2	Dáláš oahppodássi ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996 ja geat eai čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.	153
6.2.3	Dáláš oahppodássi SED-guovllu ohppiin geat álge vuodđokursii 1994 rájes 1996 rádjái	155
6.3	Jagi 2009 ássanbáiki ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996.	156

6.3.1	Ássanbáiki ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996 ja čađahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.	157
6.3.2	Ássanbáiki ohppiin geat álge vuodđokursii 1994-1996 ja geat eai čađahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.	158
6.3.3	Jagi 2009 ássanbáiki ohppiin geat ásse SED-guovlluin go álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996.	159
7	Sámegiella mánáidgárddiin ja skuvllain	161
	Čoahkkáigeassu	161
7.1	Sámegiella mánáidgárddis	161
7.1.1	Rievdadusat sámegielat mánáidgárdefálaldagaid loguin	162
7.1.2	Rievdadeamit sámegielat mánáidgárdefálaldagaid mánáidloguin	162
7.1.3	Mánáidgárdefálaldat juogaduvvon davvi-, julev- ja lullisámegillii	163
7.1.3.1	Davvisámegiella	163
7.1.3.2	Julevsámegiella	163
7.1.3.3	Lullisámegiella	164
7.2	Sámegiella vuodđoskuvllas	164
7.2.1	Lullisámegielat vuodđoskuvlaoahppit	165
7.2.2	Julevsámegielat vuodđoskuvlaoahppit	166
7.2.3	Davvisámegielat vuodđoskuvlaoahppit	166
7.3	Sámegiella joatkkaskuvllas	167

Govadat

Govadat 2.1	Skogerbø mediaguorahallan; deháleamos diehtogáldut sámiaššiid birra (2000)	23
Govadat 2.2	NRK Sámi Radio geavaheddjiidiskkus; deháleamos diehtogáldut sámiaššiid birra (2005-2009)	24
Govadat 2.3	NRK Sáme Radio – TV-sáddegat	27
Govadat 2.4	NRK Sámi Radio – 2009 tv-saddagiid juogustus fáttáid vuodul	27
Govadat 2.5	NRK Sámi Radio - radiosáddagat	30
Govadat 2.6	Radiosáddagat fáttáid vuodul 2009	31

Govadat 2.7	Preassadoarjji sámi áviissaide (logut duhát ruvnnuin)	39
Govadat 2.8	Internehtti beassan	41
Govadat 3.1	Čáliheddjiid lohku Sámedikki jienastuslogus vállgain 1989-2009	51
Govadat 3.2a	Jienastuslohku juohke biires vállgain 1989-2005	53
Govadat 3.2b	Jienastuslohku juohke biires 7-13 vállgain 1989-2005	54
Govadat 3.3	Jienastuslohku juohke biires vállgain 1989 ja 2005, juhkkuojuvvon biiriid sturrodagaid vuodul jagi 2005	55
Govadat 3.4a	Jienastuslohku juohke biires 2009 vállgain	59
Govadat 3.4b	Jienastuslohku juohke biires 2009 vállgain. Proseanttat	59
Govadat 3.5	Jienastuslohku dan guovtti lulimus válgabiires vállgain 1989-2009	60
Govadat 3.6	Lohku suohkaniin main lei vissis oassi čálihuuvon jienastuslohkui jagi 2005 ja 2009.	64
Govadat 3.7	Jienastuslohku jagiin 1989, 2005 ja 2009 dan čieža suohkanis main ledje unnimusat 500 čálihuuvon jienastuslohkui 2005 ja 2009. Biddjon jagi 2009 jienastuslogu mahtodaga mielde	69
Govadat 3.8.	Jienastuslogu nissonoasit biriid mielde jagi 2001 ja 2005	78
Govadat 3.9	Jienastuslogu sohabealejuohku biiriin jagi 2009	79
Govadat 3.10	Jienastuslogu ahkejuohku oktiibuot jagiid 2005 ja 2009	84
Govadat 3.11	Jienastuslogu ahkejoavkkut 18-21, 22-25 ja 26-29 jagi jagiid 2005 ja -09	85
Govadat 3.12	Jienastuslogu nissonoassi iešgudege ahkejoavkkuin jagiid 2005 ja 2009	86
Govadat 3.13	Jienastuslohku jagi 2009, juhkkuojuvvon ahkejoavkkuide 18-29, 30-49 ja 50+	87
Govadat 3.14	Lohku galle jahkásaš eret diediheami leat jienastuslogus jagiid 2004-2009, juogaduvvon sohabeliid ektui	88
Govadat 3.15	Válgaoassálastin sámediggeválggaide ja eará válggaide Norggas áigodagas 1987-2009	91
Govadat 3.16	Lohku man oallugat leat jienastuslogus ja man oallugat leat jienastan sámediggeválggaide 1989-2009	92
Govadat 3.17	Jienastuslogu lassáneapmi ja lassáneapmi man oallugat leat jienastan sámediggeválggaide 1989-2009	93
Govadat 3.18a	1989-2005 válggaid válgaoassálastin juohke biires 1-6	95
Govadat 3.18b	1989-2005 válggaid válgaoassálastin juohke biires 7-13	96
Govadat 3.19	Válgaoassálastin juohke biires 2009 válggas	97
Govadat 4.1	Fylkkaid mielde oassi olbmui geat ožžo sosiálaveahki 2008. Gáldu: SGB	119

Govadat 5.1	Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. Váldogovvádus	129
Govadat 5.2	Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. SED-guovllut.	130
Govadat 5.3	Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. Eará guovllut.	131
Govadat 5.4	Álbmoga gaskamearálašahki. 1990 – 2010	136
Govadat 5.5	Jábmiidlogut. 2000 – 2009	137
Govadat 5.6	Indekserejuvvon riegeáhttinlogut. 2000 – 2009	138
Govadat 5.7	Indekserejuvvon riegeáhttinlogut. 2000 – 2009	139
Govadat 5.8	Riegeáhttinbadjebáza. 2000 – 2009	140
Govadat 5.9	Eretfárremat SED-suohkaniin. 2009	145
Govadat 5.10	Sisafárremat SED-suohkaniidda. 2009	146
Govadat 6.1	Oahppodássi SED-guovllus jagi 2009 sis geat álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996, sin ektui geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa ja sin ektui geat eai čadahan. Proseanta.	155
Govadat 6.2	Ássanbáiki ohppiide eret SED-guovllus jagi 2009, geat álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996 juhkkajuvvon dan ektui geat čadahedje oahpu 5 jagi sisa ja geat eai čadahan. Proseanta.	160

Tabellat

Tabealla 2.1	NRK Sámi Radio tv-fálaldagaid gehččiidlogut (2009) Galle gearddi mañemus vahkku	29
Tabealla 2.2	Guldaleddjiid beroštupmi NRK Sámi Radio radiofálaldagaide (2009)	32
Tabealla 2.3	Radio Norge - geatnegahtton prográmmalágideamit Diibmolohku sáddagiin mat leat oaivvilduvvon sámi albmogii	34
Tabealla 2.4	P4 – Ođđasat sámegeillii	34
Tabealla 2.5	Deaddilanlogut	36
Tabealla 2.6	Preassadoarjaga juogadeapmi	40
Tabealla 3.1	Sámedikki jienastuslogu rievdamat 1989-2009.	52
Tabealla 3.2	Jienastuslohku juohke biires válggain jagi 1989 ja 2005, biiriid sturrodagaid mielde jagiin 1989 ja 2005. Rievdamat juohke biire jienastuslogu sturrodagas, gaskal válggaid jagi 1989 ja 2005, juhkkajuvvon biiriid	

	rievdademiide lohkomeriin ja proseanttain dan guovtti vállggas.	56
Tabealla 3.3	Válgabiiret sámediggevállggas ja mandáhtaid lohku juohke biires 2009	58
Tabealla 3.4	Sámedikki jienastuslogu dieđiheddjiid lohku jagi 2005 ja 2009 suohkaniin main ledje unnimusat 20 jienastuslogus jagi 2009. Lohku dain geain lei jienastanlohpi stuoradiggevállggain jagi 2009 suohkaniin mat leat ollásit dahje belohahkii oassin SED-guovllus. Biddjon dan mañis gallis ledje registrerejuvvon Sámedikki jienastuslohkui 2009.	66
Tabealla 3.5	Suohkaniin main lei stuorámus positiiva ja negatiiva nominealla rievdan jienastuslogus 2005-2009. Bidjon rievdamiid nominealla mahtodaga mañis	70
Tabealla 3.6.	Dieđiheddjiidlohku Sámedikki jienastuslogus 2005 ja 2009. Lohku juohke suohkana olbmui geain lei jienastanlohpi stuoradiggevállggas 2009. Biddjon nu ahte čájeha dan guovtti jienastuslogu oktavuoda proseanttain.	72
Tabealla 3.7	Jienastuslogu sohka-bealejuohku oppalaččat vállggain 2001, 2005 ja 2009	77
Tabealla 3.8	Sohka-bealejuohku jienastuslogus 2009, oktiibuot ja juohke vállgabiire ektui	79
Tabealla 3.9a	Jienastuslohku 2009: 21 suohkana main lea dievdduid eanetlohku unnimusat 15 olbmui. Nominála dievdduid eanetlogu ektui.	81
Tabealla 3.9b	Jienastuslohku 2009: 20 suohkana nisson eanetlohku, unnimusat 5 olbmui. Nominála dievdduid eanetlogu ektui	82
Tabealla 3.10	Jienastuslogu ahke -ja sohka-bealečohkkehus jagiid 2005 ja 2009	84
Tabealla 4.1	Oassi bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldin iešguđege áigodagas sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, nissonolbmot. Logut leat %	113
Tabealla 4.2	Oassi bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldin iešguđege áigodagas sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, dievdoolbmot. Logut leat %	113
Tabealla 4.3	Ođđa bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldi (1000 ássis) iešguđege áigodagain sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, nissonolbmot.	114
Tabealla 3.4	Ođđa bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldi (1000 ássis)iešguđege áigodagain sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, dievdoolbmot	114

Tabealla 4.5	Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin oahppodási ektui iešguđege áigodagain SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut leat %	115
Tabealla 4.6	Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin oahppodási ektui iešguđege áigodagain SED siskkobealde ja olggobealde, nissonolbmot. Logut leat %	116
Tabealla 4.7	Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin orrunbáikki ektui (riddu vs. siseanan) iešguđege áigebottas SED siskkobealde ja olggobealde, nissonolbmot. Logut lea %	117
Tabealla 4.8	Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin orrunbáikki ektui (riddu vs. siseanan) iešguđege áigebottas SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut lea %	117
Tabealla 4.9	Oassi sosiálaveahki vuostáiváldiiguin iešguđege áigodagas siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid, nissonolbmot. Logut leat %.	121
Tabealla 9.10	Oassi sosiálaveahki vuostáiváldiiguin iešguđege áigodagas siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid, dievdoolbmot. Logut leat %.	121
Tabealla 4.11	Ođđa sosiálaveahki vuostáiváldit (1000 ássis)iešguđege áigebottain	122
Tabealla 5.1	Olmmošlohku ođđajagimánu 1.b. 1990 – 2010	128
Tabealla 5.2	Guovllut main stuorámus ja unnimus rievdan olmmošlogu ovdáneamis, proseanttain. 1990-2010	132
Tabealla 5.3	Guovllut main lea stuorámus oassi dievddut 16-67 jagi. 2010	134
Tabealla 5.4	Guovllut main lei stuorámus ja unnimus riegádahttinbadjebáza gaskamearálaččat dan viđa jagis 2005-2009	141
Tabealla 5.5	Fárremat main oassin leat suohkansiskkáldas fárremat 2009. Proseanta	142
Tabealla 5.6	Fárremat suohkaniid gaskkas ja olgoriikii. 2009. Proseanta	143
Tabealla 6.1	Oahppodási jagi 2009 ohppiin geat álge vuodđokursii vuohččan jagiid 1994-1996 ja čadahedje dan 5 jagi sisa. Oahpposuorgi, sohkaelli ja geográfalaš guovllut. Proseanta.	152
Tabealla 6.2	Oahppodási jagi 2009 ohppiin geat álge vuodđokursii vuohččan jagiid 1994-1996 ja geat EAI čadahan 5 jagi sisa. Oahpposuorgi, sohkaelli ja geográfalaš guovlu. Proseanta.	154
Tabealla 6.3	Ássanbáiki ohppiin geat álge vuodđokursii 1994-1996 ja 2009, ja geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi siste, dábálašfágalaš- ja fidnofágalaš oahpposurggiin.	157

Tabealla 6.4	Ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii 1994 rájes 1996 rádjái ja jagi 2009, ja geat EAI čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.	158
Tabealla 7.1	Lohku mánáidgárddiin main lei sámegielfálaldat jagiin 2005/06 – 2009/10	162
Tabealla 7.2	Lohku mánáin geat vuostáiválde sámegielfálaldaga mánáidgárddiin 2005/06 – 2009/10	162
Tabealla 7.3	Lohku mánáidgárddiin main lei davvisámegiela fálaldat jagiin 2006/07 – 2009/10	163
Tabealla 7.4	Lohku mánáin geat vuostáiválde sámegielfálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006/07 – 2009/10	163
Tabealla 7.5	Lohku mánáin geat ožžo julevsámegielfálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006/07 – 2009/10	163
Tabealla 7.6	Lohku mánáidgárddiin main lei lullisámegielfálaldat jagiin 2006/07 – 2009/10	164
Tabealla 7.7	Lohku mánáin geat ožžo lullisámegielfálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006–2009/10	164
Tabealla 7.8	Logut vuoddoskuvlaohppiin geain lei sámegiella fágabiires	165
Tabealla 7.9	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei sámegiella nubbingiellan. Juogustuvvon fágaplána ektui	165
Tabealla 7.10	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei lullisámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10	165
Tabealla 7.11	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei lullisámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Fágaplána ektui juogustuvvon	165
Tabealla 7.12	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei julevsámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10.	166
Tabealla 7.13	Vuoddoskuvlaohppiid lohku geain lei julevsámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Juogustuvvon fágaplána ektui	166
Tabealla 7.14	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei davvisámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10	166
Tabealla 7.15	Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei davvisámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Juogustuvvon fágaplána ektui	166
Tabealla 7.16	Ohppiid sámegiela válljen stáhtalaš joatkkaskuvllain Guovdageainnus ja Kárášjogas	167 167

Kártat

Kárta 3.1	Olbmot Sámedikki jienastuslogus 2009, juohke suohkanis	62
Kárta 3.2	Sámedikki válgabiiret 1989-2005	101
Kárta 3.3	Sámedikki válgabiiret 2009 rájes	103
Kárta 3.4a og 3.4b	Válgabiiret 1-5 2005 (bajit) ja 2009 (vuolit)	106
Kárta 3.5a og 3.5b	Válgabiiret 6-7 2005 (bajit) ja 2009 (vuolit)	107
Kártá 4.1	Ođđa bargonávccaheami 1000 olbmos riskaálbmogis. Gaskamearálaččat jagiin 2000- 2004. Nissonolbmot ja dievdoolbmot. Juohke sohkahealli sisttisoallá juohke intervállá sullii 20 proseanta suohkaniin (Bragstad ja Hauge, 2008).	111

1 Vuodđu ja fápmudus

2005 miessemánu 11.beaivvi *Ráđđádallanprosedyraid vuodul gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki*, mearriduvvon gonagaslaš res. bakte 2005 suoidnemánu 1.beaivvi, mearridii Bargo- ja searvadahttindepartemeanta 2007 geassemánu 22. beaivvi ásahit sámi statistihka guorahallanjoavkku. Mearrádusa ulbmiliin lei nannet árvvoštallama ja mearrideami fáktavuodđu ráđđádallamiid oktavuodas gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki.

1.1 Guorahallanjoavkku fápmudus

Sámi statistihka fágalaš guorahallanjoavku galgá jahkásaččat ovdal golggotmánu 1.beaivvi ovddidit raportta Bargo- ja searvadahttindepartementii ja Sámediggái. Raporta galgá govvidit sámi servodaga dálá ovdánan hámiid. Raporta adnojuvvo ráđđádallamiid vuodđun gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki.

Guorahallanjoavku ovddasvástádussan lea ovdánahttit ja buoridit vuogi movt ovdanbuktit dieđuid guorahallanbohtosiid jahkásaš raporttain. Lea sávahahti ahte raportta sáhtá buohtastahttit ovddit jagi raporttain.

Ráhkadeames raportta galgá geavahit gávdni statistihka ja/dahje eará heivvolaš diehtovuodđu ja muđui čohkkejuvvon dieđuid árvvoštallan-, čielggadan- ja dutkanbargguin.

Fápmudusas ovdanbohtá ahte čuovvovaš servodatsurggiid lea áigequovdil giehtadallat:

- Giela
- Bajásšaddan, oahpahusa ja dutkama
- Dásseárvvu
- Dearvvašvuoda ja sosiála, dákko bakte olmmošlogu rievdan, demografíja, dienas
- Ealáhusat, dákko bakte barggahus, ealáhusstruktuvra, á árbevirolaš ealáhusat
- Biras- ja resursahálddašepmi, ávnnaslaš kulturvuodđu rievdadusat, searvan ja váikkuheapmi
- Kulturbargu ja dábálaš kultuvra, dákko bakte dáiddašlájá, media
- Siviila sámi servodat, dás organisašuvdna- ja ásašuvdaneapmi

Guorahallanjoavku sáhtá maiddái giehtadallat eará fáttáid.

Earret guorahallamis gávdni statistalaš ávdnasiid galgá joavku maiddá čujuhit vejolaš váilevašvuodaide mat ležžet gáldo- ja máhtovuodus ja čujuhit guđe fáttáin dahje surggiin joavkku mielas lea dárbbášlaš ovdánahttit statistihka.

Lea vejolaš ahte guorahallanjoavku šaddá čadahit lassi árvoštallama ja ahte sii giehtadallet oasi čohkkejuvvon dieđuin vejolaš earenoamáš dárbbuid ektui mat Ráđdehusas ja Sámedikkis sáhttet čuožžilit.

1.2 Ráđđádallamat gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki

Sápmelaččain lea álgoálbmogiin dat vuoigatvuohta ahte singuin galgá ráđđádallojuvvot buot áššiin mat njuolga váikkuhit sin dillái. Dát vuoigatvuohta lea sis *ILO-konvenšuvnna nr. 169 álgoálbmogiid ja olmmoščearddaid birra iešheanalis stáhtain* 6. artihkkala mielde.

Bargovugiid ulbmiliin lea:

- ❑ Váikkuheames stáhta geatnegasvuoda olláshuhttimis das ahte ráđđádallat álgoálbmogiiguin.
- ❑ Oččodit ovttamielalašvuoda gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki go árvoštallojuvvo ásaheames lágaid dahje doaimmaid mat sáhttet váikkuhit sámiid beroštumiide.
- ❑ Láhčtet vejolašvuoda ovdánahttit guimmešvuoda gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki man váikkuhus lea ahte sámiid kultuvra ja servodagat nannejuvvojit.
- ❑ Ovdánahttit oktasaš ipmárdusa sámi servodaga dili ja ovdánahttindárbbuid birra.

Ráđđádallanbargovugiin gaskal stáhta eiseválddiid ja Sámedikki čállojuvvo ná 5. paragrafas bistevaš čoahkkimiid birra:

- ❑ Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš politihkalaš čoahkkimat gaskal sámi áššiid stáhtaráđi ja Sámediggepresideanta. Fágastáhtaráđdi searvá čoahkkimiidda dárbbu mielde. Bistevaš jahkebeallasaš čoahkkimiin galget ságastallat servodaga dili ja ovddidandárbbuid, dehálaš prinsihpalaš áššiid ja doaibmi proseassaid.
- ❑ Ahte galget lágiduvvot jahkebeallasaš čoahkkimat gaskal Sámedikki ja departemeanttaid gaskasaš sámi áššiid ovttastahttinlávdegotti. Čoahkkimiin galget earret eará boahttevaš áigodaga áigeovdilis sámpolitihkalaš áššiid.

1.3 Máhttovuodu dárbbun

Stáhta eiseválddiid ja Sámedikki gaskasaš ráddádallanvuogádaga 8.paragráfa prosedyrat meannudit čielggadan ja máhttovuodu dárbbuid. Máhttovuodu birra čuožžu ná:

- Gielda- ja guovlodepartemeanta ja Sámediggi nammadit ovttas fágalaš guorahallanjoavkku mii earret eará sámi statistihka vuodul jahkásaččat ovddida raporta sámi servodaga dili ja ovddidandovdomearkkaid birra. Raporta geavahuvvo vuodđun go dihto áššiid birra leat ráddádallamat ja ráddádallamiin sámi servodaga ovddidandárbbuid birra ovtta dain jahkebeallasaš čoahkkimiin gaskal sámi áššiid stáhtačalliid ja Sámediggepresideanta.
- Go stáhta eiseválddit dahje Sámediggi oaivvildit ahte čielggadeapmi dárbbášuvvo vai nanne árvoštallama ja mearrideami fáktavuodu dahje formálalaš vuodu de dan berrejit dieđihit nu fargga go vejolaš, ja bealit galget ovddidit gažaldagaid mat gusket vejolaš čielggadeami fápmudussii ráddádallamiid oktavuodas. Stáhta ja Sámediggi galget bargat olaheames ovttamielalašvuoda ovddas sihke fápmudusa ektui ja das geat galget čadahit vejolaš čielggadanbarggu. Stáhta ja Sámediggi geatnegahttojuvvojit fuolahit dieđuid ja ávdnasiid mat dárbbášuvvojit čielggadeami čadaheames.

Dán oktavuodas nammaduvvo sierra guorahallanjoavku man bargun lea ovddidit jahkásaš raportta.

1.4 Guorahallanjoavku

Bargo- ja searvadahttindepartemeanta ja Sámediggi leaba soahpan ahte ovttas nammadit jodiheaddji, nubbinjodiheaddji ja golbma lahttu guorahallanjovkui, man doaibmaáigodahkan lea njealji jagi. Sii geat leat nammaduvvon leat:

Jon Todal, jodiheaddji (Sámi allaskuvla)

Magritt Brustad, nubbinjodiheaddji (Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš, Romssa universitehta)

Else Grete Broderstad (Sámi dutkamiid guovddáš, Romssa universitehta)

Paul Inge Severeide (Statistalaš guovddášdoaimmahat)

Johan Ailo Kalstad (Siviilekonoma)

Prošeaktajodiheaddjin lea Yngve Johansen, guhte bargá beallevirggis.

2 Sámi mediat - beroštupmi, mahtodat ja rámmaeavttut

Johan Ailo Kalstad, Siviilekonoma

Čoahkkáigeassu

Sámi mediain lea leamaš positiivvalaš ovdáneapmi jahkeduhátmolsašumi mañjel fáldalaga, beroštumi ja rámmaeavttuid ektui. Dán áigodagas lea NRK Sámi Radio nannen sajádagas Sámedikki jienastuslogu respoandantaid vuoruhuvvon mediaválljejuvmin. Guđas logis oaivvilledje 2009 ahte kanála addá buoremus dieđuid sámi dilálašvuodain, golmma logi olbmo vuostá 2005. Erenoamážit boktet tv-sáddagat beroštumi, sihke sámi álbmogis ja muđui álbmogis.

Seammás lea beroštupmi njiedjan dárogielat báikkálašmediaide diehtooarrin sámi áššiide. Oassi álbmogis mii vástida ahte báikkálaš áviissat dahje NRK báikkálašsáddagat leat sin deháleamos diehtogáldut sámi áššiide, lea beliin unnon 2005 rájes. Dát muitala ahte NRK Sámi Radio ovdáneapmi lea leamaš goasttádussan mediafáldalagaide mat eai leat sámi.

Áviissain lea Ságat áviisa deaddilanlohku lassánan 14,7 % 2000 rájes, seammás go ollislaš áviisajohtu Norggas lea mannan maños. Nuppe geažis lea sáme gielat áviisafáldalagaid deaddilanlohku goasii beliin unnon mañjel go Min Áiggi ja Áššu ovtastuhtte Ávvirin. Ávvira deaddilanlohku ii lean 2009 bálljo badjelis go dan logu maid Min Áigi akto dagai ovdal ovtastumi Áššuin.

Interneahta geavaheapmi lea lassánan sápmelaččaid gaskkas. Ovcci logi olbmos vástidit ahte sis lea vejolašvuolta atnit interneahta, 2005 ektui go ledje golmma olbmo njealji olbmos. Sámi interneahtamediaidatnu lea maddái ovdáneame, erenoamážit nuorabuid gaskkas.

2.1 Álggahus

Sorjjasmeahttun mediain lea guovddáš rolla arenan oaivillonohallamiidda, dehálaš áššiid čuvgejupmái, moaitinveara fápmodilálašvuodaid guorahallamii, kulturgaskkusteapmái ja nu ain.

Sámi mediaid ovdánahttin lea danin leamaš guovddázis barggus bealuštit ja ovddidit sámi kultuvrra, gitta nu guhkas maŋas go vuosttaš sámi áviissa rádjái *Muittalægje čuvgetusa sami gaskat* mii almmuhuvvui áigodagas 1873-1875. Sámi bealis leat juolludan ollu beroštumi sierra sámi mediaid ásaheapmái, man bargu lea dagahan ahte odne leat sámi mediafálaldagat radios, tv:s, áviissain ja internehtas.

Dát artihkal ohcala addit kvantitatiiva gova sámi mediaid otná dilálašvuodas go deattuha anu ja rámmaeavttuid. Artihkal čuovvu *Sámi statistihkka fágalaš lađastallan joavkku* mandáhta, ja addá čeahkkáigeasu statistihkas mii lea áimmuin, ja ulbmil dasto ii leat buktit odđa dieđuid. Dan muddui go lea leamaš vejolaš, leat baicca atnán diehtogálduid maid geažosáiggi ođasmahttet. Artihkal geahččá mediatrendaid jahkeduhátmolsašumis otnáži, ráddjejuvvon eanaš aivve dainna man nanus duohken ođasmahttojuvvon dieđut leat.

Eli Skogerbø (2000) vuodđudallá dárbbu sierra sámi ja álgoálbmotmediaide earet eará dainna go lea dárbu arenaide politihkalaš oaivilávnasteapmái sámi servvodaga siskkobealde, siskkáldas sámi digaštallamiidda giela, kultuvrra ja identitehta ovdáneamis, ja maiddáai vai sámi álbmogis lea jietnaguoddi mii olaha guovddáš mearrádusdahkkiid sihke sámi servvodagas ja stuora servvodagas. Sámi mediain lea dasto duppal dimenšuvdna danin go leat minoritehtagaskaoamit. Ovtta geažis galget loktet áššiid maid sámi servvodaga siskkobealde háliidit digaštallat, ja leat arenan giela ja kultuvrra ovdáneapmái. Nuppe geažis galget vel dasa lassin čuvgehit mearkkašahtti dilálašvuodaid sámi servvodagas norgga majoritehtaálbmogii.

Dat lea mealgadaš doaibma. Árbevirolaš sámi ássanguovlu Norggas fatná Elgá rájes Hedmarkas gitta Finnmárkui davvin, ja dan álbmot lea heterogena ja biedggus. UNESCO lea moanat sámi giela defineren áitojuvvon giellan, ja ollu sápmelaččat eai odne hálddaš sáme giela.

Nuppe dáfus lea sámi servvodagas Norggas leamaš garra ovdáneapmi ollu beliin. Ollu sámi kulturdoaimmaheadjit ja –arenat leat odne gaskariikkalaččat rámiduvvon, ja ollu báikkiin barget máđoheames barggu ealáskahttit sámi giela ja kulturháme. Seammás leat odne mahttas digaštallamat dan birra maid sápmelaččaid iešstivrejupmi galgá sisttisoallat, ja oainnut leat maŋga ja dávjá vuostálaga. Addit áššáigullelaš mediafálaldaga mii vástida dáidda hástalusaide ja vuosiha girjás sámi servvodaga, lea erenoamáš gáibideaddji bargu.

Sámi mediaid vuoruheapmi lea mañemus logi jagiid leamaš stuoris, ja veahkkin lea leamaš nanu politihkalaš doarjja. NRK Sámi Radios lea odne sajádat sierra divišuvdnan NRK doaimmahagas. Sis lea odne govda fáldat beaivválaš tv- ja radiosáddagiiguin, teaksta-tv:in ja interneahhtasiidduiguin. Muhto maiddá deaddiluvvon mediain lea leamaš positiivvalaš ovdáneapmi mañemus jagiid. 2008 duohtandagaiba Ávvir ja Ságat ollu jagát mihtu, šaddat beaiveáviisan. Buorre veahkkin lei almmolaš preassadoarjja, go lassánii 13,9 miljovnnas 18,9 miljovdnii seamma jagi. Politihkalaš doarjja maid sámi mediat ožžot, vuodustuvvo dáid mediaid rollain, arenan oaivillonohallamii ja giela ja kultuvrra ovdáneapmái. Danin lea dárbbalaš guorahallat man muddui mediaid albma ilmmis atnet ja movt dat nákkejit deavdit rollaset, sihke sámi álbmoga ektui ja stuora servvodaga ektui.

2.1.1 Diehtogáldut, metoda ja ráddjen

Dán artihkkala vuodđun lea statistihka mii jo gávdno suorggis, váldonjuolggaduslaš jahtat jahkásaš geavaheddjiidiskosiid ja raporttaid hámis. Artihkkala leat ráddjen dieđuid vuodul mat leat oážžumis, nu ahte čuvgeha daid maid sáhttit dadjat leat árbevirolaš sámi mediat norgga bealde radio, tv ja áviissaid siskkobealde, lassin daid interneahhtasiidduide. Sámi mediaid defineret dán vuoru riikkaviidosaš median mat vuostávdet erenoamáš preassadoarjaga sámi fáldagaideaset dihte (Ávvir ja Ságat), ja kanálat mat njuolggadusaideaset ja konsešuvnaideaset bokte leat geatnegahtton addit sámi fáldaga (váldonjuolggaduslaš NRK, ja lassin muhtin muddui Radio Norge ja P4). Lagasradiostašuvnnat, magariinnat, sosiála mediat, čáppagirjjálašvuolta jna. eai dasto leat oassin das. Mediafáldat ruota, suoma ja ruošša bealde sámis – maid maidá norgga bealde sápmelaččat atnet – eige leat oassin. Viidasit eat guorahala oktasaš norgga mediaid nu stuorrát. Dát lea váilevašvuolta, go jáhkehahti ahte norgga riika- ja guovllumediain lea stuorrát deaddu stuoraservvodagas, ja dasto váikkuha makkár sámi áššit ožžot govda beroštumi.

Áigut dás čalmmustahttit vuosttažettiin surggiid main ráhkadit jahkásaš statistihka. Lassin dasa bájuhít Eli Skogerbøa raportii ”Samiske medier – Innhold, bruk og rammevilkår” (2000). Dát addá dássázi buot goatnjideamos govva sámi mediadilálašvuodas, go lea sáhka sámi mediaid geavaheamis, mediaid rámmaeavttuin ja makkár áššiid mediat almmuhit. Raporta barggaheaddji lei Sámediggi, ja dat addá vuodolaš válddaha mediadilálašvuodas jahkeduhátmolsašumis. Raporta ráhkadettiin čadahedje gearahallaniskosa Sámedikki jienastuslogu vuodul, maid sáddejedje 3500 olbmui geat ledje jienastuslogus. 930 olbmo vástidedje. Iskosa bohtosat adde gova das makkár mediaid ledje olbmuid mielas sámi mediat, ja man muddui daid mediaid geavahedje. Dasa lassin čadahii Skogerbø sisdoalloguorahallama mediain, mas

guorahalai fáttáid, gáldugeavaheami ja gokčanguovlluid ráddjejuvvon áigodagas, ja vel mediaid rámmaeavttuid guorahalai.

NRK Sámi Radio čadaha jahkásaččat geavaheddiidguorahallama mii addá odasmáhtton gova mediadilálašvuodas. Iskkus lea vuosttažettiin kanála iežas fáldalaga birra, ja ii heive nu bures addit ollislaš gova. Goitge lea kanála sajádat dan mađe loaiddasteaddji ahte guorahallan ankke lea dehálaš attus. Dasa lassin jerret iskosis guđemuš mediaid respondeanttat atnet iežaset vuosttašválljejuvmin go lea sámi áššiin sáhka. Nu čujuhage dárkilit makkár mediat vuoruhuvvojit ja mat eanemusat leat geavahusas navdojuvvon váldomihttojoavkkus.

Iskkus lea atnán Sámedikki jienastuslogu vuodđun válljenmunnái, earet jagiin 2007 ja 2008. Jagis 2009 oassálastte 500 registrerejuvvon olbmo miehtá riika telefovdnajearahallamiidda maid TNS Gallup čadahii. 2007 ja 2008 ii addán Sámediggi lobi atnit jienastuslogu, ja iskosa vuodđun atne dalle suohkaniid mat dalle gulle sámi giellalága hálddašanguovllu siskkobeallái (Guovdageaidnu, Kárášjohka, Deatnu, Unjárga, Gáivuotna ja Skánit), ja lassin vel muhtin válljejuvvon suohkanat (Áltá, Evenášši, Divttasvuotna ja Snoase). Jagis 2007 lei iskosis vel eaktun ahte respondeanttat galge hupmat sámegiela. Dán eavttu válde eret 2008. Dáid jagiid leat danin unnit deattuhan čuovvovaš ságaškuššamis.

NRK Sámi Radio lea suovvan atnit iskosa bohtosiid. 2009 ovddas leat dasa lassin beassan atnit iskosis doajáldaga, sosiála ja geográfalaš osiide. Dakkára ii leat leamaš vejolaš gávdnat eará jagiide.

Stuorámuš váttisvuohtha sihke Skogerbø ja NRK Sámi Radio iskosiin lea ahte sii leat atnán vuodđun Sámedikki jienastuslogu. Dat mielddisbuktá ahte lea dihto vejolašvuohtha ahte mealgadaš oassi sámi álbmogis ii leat ovddastuvvon. Dát gullá ovdamearkka dihte vuolleahkahaččaide ja sápmelaččaide geat iešguđetlágán ákkaid dihte eai leat čálihan jienastuslohkui.

Jienastuslohku lea vuosttažettiin registtar mii addá jienastanlobi Sámediggeválggain, ja lea jáhkehahti ahte eai buohkat hálit dahje vuorut dieđihit iežaset dasa. Goitge galgá dát addit vuodu buriid mearkkaide das movt muhtin mealgadaš mihttojoavku atná media, go lea jáhkehahti ahte sii geat leat dieđihuvvon jienastuslohkui soitet veaháš eanet beroštit sámi servvodatdilálašvuodain go eará joavkkut servvodagas.

Skogerbø ja NRK Sámi Radio raporttaid lassin atnit maiddá vuodđun NRKa jahkeraportta (sáddendiimmuid lohku ja temáhtalaš juogustus), Mediabearráigeahču jahkasaš áibmomediaraportta (Radio Norge ja P4 sáddendiimmuid lohku ja preassadoarjja sámi áviissaide), Sigurd Høsta jahkasaš raportta *Avisåret* (áviissaid deaddilanlogut). Visot dát almmuhit jahkasaš statistihkaid.

2.2 Mediageavaheapmi

2.2.1 NRK Sámi Radio vuosttašválljejuvumi sámi dilálašvuodaid birra

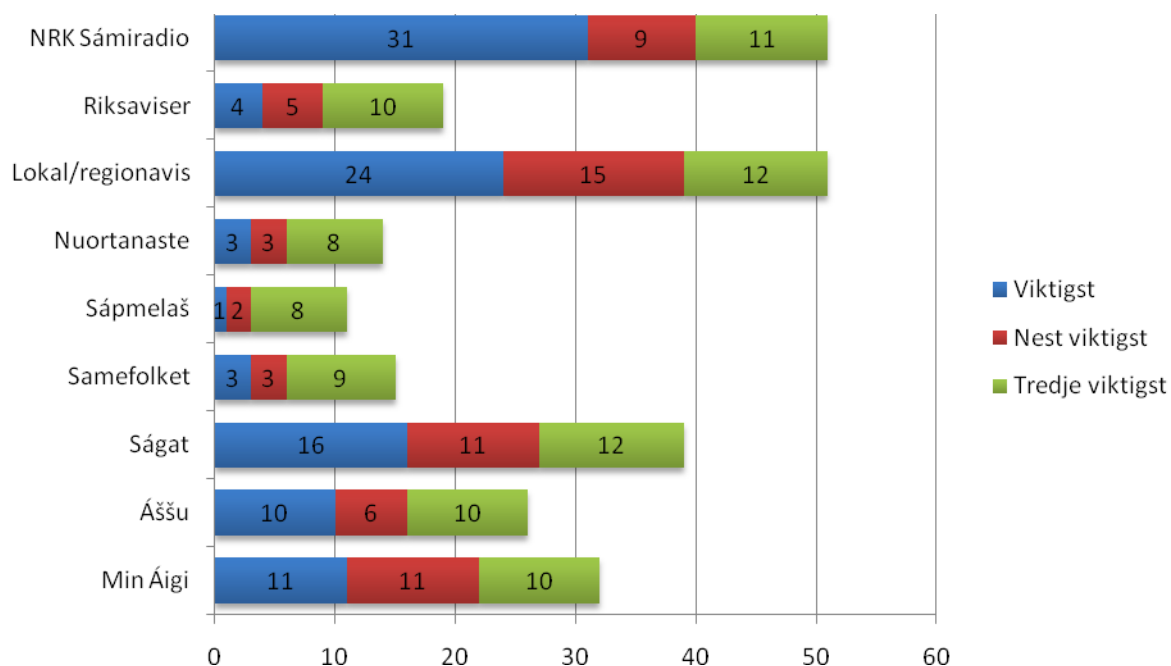
Sihke Skogerbøa guorahallamat (2000) ja NRK Sámi Radio iskosat čujuhit ahte sápmelaččaid deháleamos mediagáldut sámi dilálašvuodaid birra, leat sámi mediat ja dárogielat báikkálaš mediat. Goappaš guorahallamat čájehit goitge ahte olbmot vuoruhit NRK Sámi radio vuosttažin. Skogerbøa iskosis vuoruhedje aŋkke báikkálaš-/guovlluáviissat ja NRK Sámi Radio ovttašválljejuvumi, jus maddái váldá vuhtii dan oasi jerrojuvvon olbmui geat vuoruhedje daid nubbin ja goalmát válljejuvmin.

Sámeradio geavaheddjiidiskosa bohtosat leat goitge ollu eanet ovttagardánat go Skogerbø raporta, sámeradio mediafálaldahkii buorin. Sámeradio guorahallamat orrot das lassie čájehame ahte sámeradio sajádat lea nanusnuvvan maŋemus logi jagis, ja dat orru leamaš goarádussan báikkálaš mediamolssaeavttuide mat eai leat sámi.

Skogerbø raportas jagi 2000 vuoruhedje 31 % sámeradio iežaset deháleamos diehtogáldun, dan bottu go 37 % ja 24 % vuoruhedje ovtta dain dalá golmma sámi áviissain dahje báikkálaš/regionáviissaid. Sámeradio geavaheddjiidiskosis 2009 vuoruhedje 62 % ovtta sámeradio máŋggabealát mediafálaldagain¹ sin deháleamos diehtogáldun sámi gažaldagain, dan bottu go duššo 6 % ja 8% vástidedje juogo sámi áviissaid dahje báikkálaš áviissaid.

¹ Maddái radio, tv, interneahhta ja teaksta-tv gullet dasa.

Govadat 2.1 Skogerbø mediaguorahallan; deháleamos diehtogáldut sámi áššiid birra (2000)

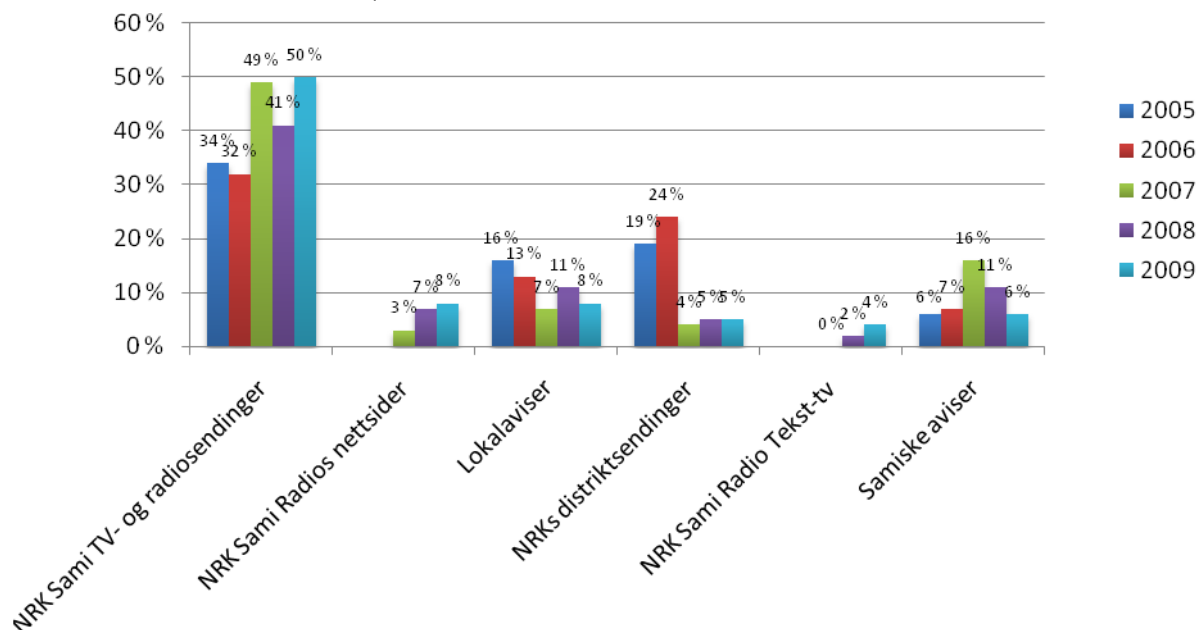

Eanetlohku (31%) vuoruhii NRK Sámi Radio deháleamos diehtogáldun sámi dilálašvuodaid birra Skogerbø guorahallamis. Logut proseanttain. GÁLDU: Skogerbø (2000)

Vaikko daid guorahallamiid ii sáhte njuolga buhtastáhttit metodihkkalaš ákkaid geažil (goabbatlágan kategoriijat ja nyánsaerohusat jearaldagaid dadjamis), de goitge addet dat mearkka das ahte sámeradio sajádat sámi áššiid gaskkusteaddjín lea nanusnuvvon. Dát čielgá vel eanet jus sámeradio iežas guorahallamiid bohtosiin dássádaddá mañemus viđa jagi ovdáneami. Das oaidná ahte oassi mii vuoruhii sámeradio iešguđetlágan mediafálaldagaid lea lassánan 37 % gitta 62 % áigodagas 2005-2009. Erenoamážit lea oassi mii välljii radio- ja tv-fálaldaga lassánan mearkkašahtti olu, 34 gitta 50 % rádjái. Muhto maiddái internehtas lea leamaš merkenveara lassáneapmi, 3 rájes 8 % rádjái. Oassi mii välljii báikkálaš áviissaid ja sámi áviissaid internehtafálaldagaid lei, go buhtastahttá, 1 % ja 2 % jagis 2009.

Seammás lea oassi mii välljii báikkálaš áviissaid deháleamos diehtogáldun, beliin unnon, 16 % gitta 8%, dan bottu go joavku mii välljii NRK guovllusáddagiid, njiejai 19 % gitta 5 %. Oassi mii vástidii sámi áviissaid, lea fas nuppe vuoru leamaš dásset 6 %, earet jagiin 2007 ja 2008, go dalá jearahallamiid välljenváriid ii sáhte buhtastahttit eará jagiiguin. Orru danin čájeheame ahte sámeradio vuosttažettiin lea nanusnuvvon báikkálaš dárogielat mediaid goasttádusa vuodul.

Govadat 2.2 NRK Sámi Radio geavaheddjiidiskkus; deháleamos diehtogáldut sámi áššiid birra (2005-2009)

Fuomáš ahte 2007 ja 2008 iskosiin eai leat atnán Sámedikki jienastusloguid válljenmuni vuodđun, danin ii sáhte dáid jagiid buohtastahttit eará jagiiguin. Gáldu: NRK Sámi Radio geavaheddjiidguorahallan 2005-2009.

Sámeradio tv- ja radiofálaldaga nanu sajádat orru leamen sorjjasmeahttun sosiála ja geográfalaš čanastemiin. Sámeradio 2009 iskosis eai gávdnan makkárge statistihkalaš signifikánta erohusaid sohkabeliid, agi, oahpu dahje sámegielalášvuoda ektui, go lea deasta dan vuoruheapmái ahte sámeradio lea deháleamos media.

Dat geat eai hálddašan sámegiela, vástidedje jagi 2009 49 % ahte sámeradio tv- ja radiosáddagat addet buoremus dieđuid sámi áššiin, juosgo sámegielagiid lohku lei 51 %. Oassi lei veaháš stuorát Nordlánddas ja “muđui riikas” (lulábealde Nordlándda), gos 60 % ja 53 % válljejedje nu. Buohtastahttimii oaidnit ahte ledje vástideaddji oasis Finnmárkkus ja Romssas, 45% ja 47%. Erohusat goitge eai lean statistihkalaččat signifikánta, NRK dieđuin.

Dát leat gelddolaš bohtosat, go čatná daid ovttá Skogerbøa bohtosiidda, mii dajai ahte sámi mediain lea unnit ahte unnit dehálaš rolla mađi guhkkeliid Finnmárkkus gáidá. Su bohtosat čájehedje ahte sámeradio álgovuolggalaččat geavahit Sis-Finmárkkus, dan bottu go riddoguovlluin ja olggobealde Finnmárkku ledje mihtilmas unnán geat guldaledje dahje gehčče sámeradio sáddagiid.

Guorahallamiid mearkkašahtti erohusat sáhttet anjke deaividan metodalaš erohusaid geažil, daningo NRK Sámi Rádio iskosis lea roavvaseappot geográfalaš juogustus go Skogerbøa iskosis. Ovdamearkka dihte eai juoge Sis-Finnmárkku sierra kategoriijan. Goitge lea sámeradio mearkkašahtti olu nanusmahtán fáldadaga sidjiide geat eai hálddaš sámegiela jagi 2000 rájes. 2001 čavčča álge sáddet beaivválaš sámegielat tv-odassáddagiid, Oddasat, maid tekstejit dárogillii. Dasa lassin álggi sámeradio 2006 almmuhit odđasiid dárogillii neahttasiidduineaset. Sámeradio sáhtta danin nanusmahtán sajádaga sin gaskkas geat eai hálddaš sámegiela.

Go čoahkkáigeassá, de čujuhit bohtosat ahte sámeradios lea dehálaš rolla sámi áššiid gaskkusteamis sámi álbmogii, ja ahte dát rolla lea nanusnuvvon jahkeduhátmolsašumi rájes.

2.3 Radio ja tv

Radios ja tv:s lea leamaš loaiddasteaddji sajádat sámi servvodagas dan rájes go NRK ásahii vuosttaš sámi sáddagiid 1946. Odne lea sámi váldo áibmomedialdaga NRK Sámi Radio, mii addá govda ja oktilaš mediafáldadaga beaivválaččat. Dasa lassin fáldat Radio Norge ja P4 maiddá oaneheappot beaivválaš radioodassáddagiid sámegillii.

Dát kápihttal addá oppalašgeahčastaga NRK Sámi Radio (tv ja radio), Radio Norge ja P4 obbalaš sáddenduovdagiin. Lassin oaidnit vel man ollu NRK Sámi Radio fáldadagain leat geahččit ja guldaleaddjit.

2.3.1 NRK Sámi Radio

Norsk Rikskringkasting (NRK) lea nu gohčoduvvon public broadcasting-fáldadaga mii galgá addit govda ja oktasaš fáldadaga, mii maiddái duste gáržžes dárbbuid ja unnitloguálbmogiid. NRK njuolggadusain leat mearridan ahte kanála galgá addit beaivválaš mediafáldadaga sámi álbmogii, ja maiddái oktilaš sámegielat fáldadaga mánáide ja nuoraide (paragráfa 3.5, NRK jahkeraporta 2009). Kanála čoavdá dán dávjimusat NRK Sámi Radio (dás atnit “sámeradio” synonyman) sáddagiid bokte. Sámeradio lea sierra divišuvdna NRK:s.

NRK Sámi Radio lea odne eahpitkeahhtá stuorámuš sámi mediaásahus, go geahčča fáldadaga, guldaleddjiid ja gehččiid, ja resurssaid. Kanála fálda beaivválaš sáddagiid sihke radios ja tv:s, lassin odđasiidda ja áigequovdilis áššiide internehtas ja teaksta-tv:s. Sis lea váldokantuvra Kárášjogas, ja

báikkálaškantuvrrat Guovdageainnus, Gáivuonas, Deanus, Romssas, Skánihis, Divttasvuonas, Snoases ja Oslos.

Sámeradio áсахuvvui 1946, Kathrine Johnsenin vuosttaš prográmmaláidesteaddjin, ja sis lei dalle 20 minuhtta sáddenáigi sámegillii, oktii vahkkus. 1992 šattai sámeradios buoret sajádat, go rievddai báikkálaškantuvrras divišuvdnan, okta viđa eará divišuvnnas NRK:s. 2001 álggii kanála sáddet beaivválaš ođassáddagiid tv:s, fárrolaga suoma YLE:in ja ruota SVT:in. NRK Sámi Radios ledje jagi 2008 74 bargi (NRK).

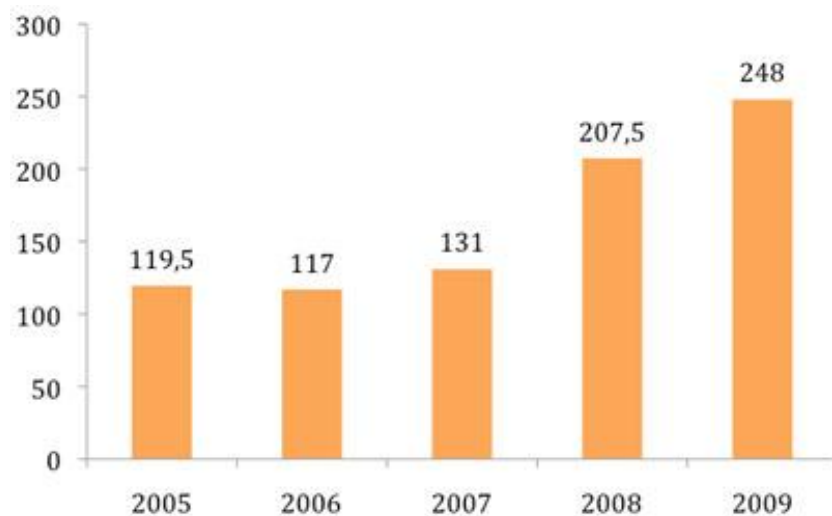
2.3.1.1 Tv-fálaldat

NRK Sámi Radio bísticaš tv-fálaldagat leat Ođđasat ja mánáidprográmma Mánáid-tv, ja dasa lassin kultuvra ja áigeovuodilisáššiid prográmma Árdna. Ođđasat sáddejuvvojit 15 minuhta beaivválaččat árgabeivviid, Mánáid-tv fas golmma gearddi vahkkus 15 minuhta. Árdna sáddejuvvo okte mánus, ja dat maiddái bistá 15 minuhta. Dasa lassin buvttada NRK Sámi Radio eaŋkilbuktosiid, erenoamážit deattuhit dokumentáraprográmmaid, maid sáddejit duos dás ain.

2.3.1.2 Tv-sáddenduovdda lassánan mihtilmasat

TV-fálaldat lea hirbmadit lassánan 2005 rájes, go sámeradio tv-sáddenduovdda lea eanet go duppalit sturron. NRK jahkeraporta muitala ahte oppalaš tv-fálaldat lea lassánan 119,5 diimmus 248 diibmui jagis áigodagas 2005-2009. Lea erenoamážit Ođđasiid ja Mánáid-tv dihte lassánan 2007 rájes 2009 rádjái. Dán áigodagas lassánii Ođđasiid jahkásaš sáddenáigi 85 diimmus 142 diibmui, juogo Mánáid-tv lassánii 38 diimmus 88 diibmui. Dása lea sivvan lassáneapmi sihke sáddagiid logus ja guhkkodagas.

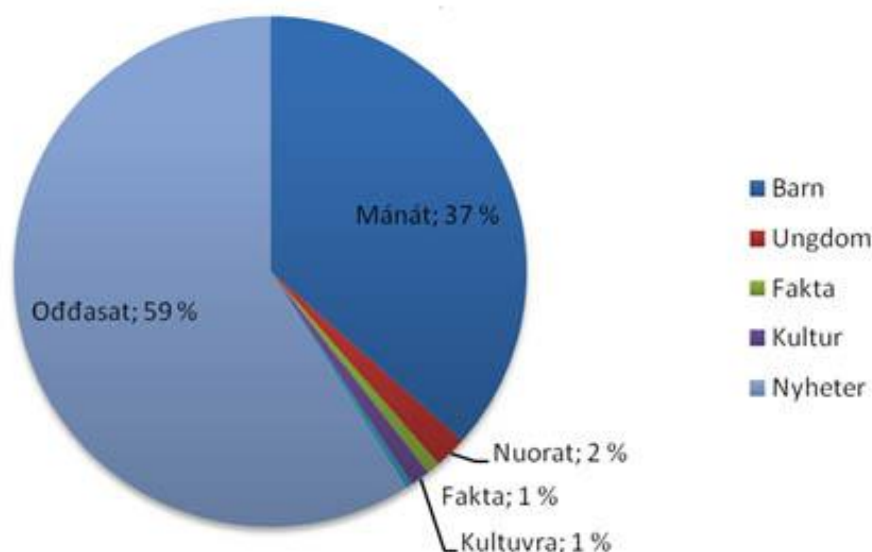
Govadat 2.3 NRK Sáme Radio – TV-sáddegat

Tv-sáddagiid sáddendiimmuid lohku. Nuppes čájehuvvon sáddagat leat lihccojuvvon. Gáldu: NRK jahkeraporttat 2005-2009

TV-sáddagat leat juhkkjuvvon oaivenjuolggaduslaš ođđasiidda ja mánáid-tv:i, mat jagi 2009 dahke 59 % ja 37 %. “Nuorat” kategoriija, man nuoraidprográmma IZÜ-tv ovddidii, dagai 2 % ollislaš sáddenduovdagis. Sis ledje 2009:s oppalaččat logi prográmma, mas juohke okta bisttii 20 minuhta. Kulturkategoriija sisttisoallá oaivenjuolggaduslaš mánnoš magasiinna Árdna, ja “fakta” sisdoallá oaivenjuolggaduslaš dokumentáraid maid sáddejit olggobealde NRK Sámi Radio iežas tv-prográmmaid.

Govadat 2.4 NRK Sámi Radio – 2009 tv-sáddagiid juogustus fáttáid vuodul

NRK Sámi Radio tv-fálaldagat fáttáid vuodul, proseanttaide juhkkjuvvon (Gáldu: NRK jahkeraporttat 2005-2009).

2.3.1.3 *Stuora ja govda gehčiidberoštupmi*

NRK Sámi Radio tv-fálaldahkii lea nanu beroštupmi, nugo relatiiva alla gehčiidlogut ja aktiiva tv-geahččan Sámedikki jienastuslogu olbmuid gaskkas speadjalastá. Erenoamážit leat sámezielagat ja sii guđet orrot Finnmárkkus geat dávjjimusat gehččet sámi tv-prográmmaid, dan bottu go hui stuora eanetlohku, mii rasttilda kategorijaid, leat goit jobe oaidnán unnimusat ovttá sámeradio tv-sáddaga mañemus mánu.

2009 ledje beaivválaš odassáddagis Oddasiin gaskamearálaččat 45 000 geahčči, ja mánáidprográmmas Mánáid-tv:s ledje 58 000 geahčči (Gáldu: TNS Gallup). Gehčiidlogut dahket birrasiid 10 % buohkain sis geat gehčče tv dan áigodagas, 17-áiggi árgabeaivvis. Dán ferte árvvoštallat leat oalle alla lohkun, o.m.d. go buohtastahttá Sámedikki jienastuslogu olmmošloguin. Alla gehčiidlogut orot čájeheame ahte lea mearkkašahtti stuora joavku geat eai leat sápmelaččat, geat čuvvot sámeradio tv-prográmmaid, ja danin sáhttá leat vuodđu dadjat ahte NRK Sámi Radio lea lihkestuvvan leat gulahallangaskaoapmin sápmelaččaid ja stuoraservvodaga gaskkas. Ankke eai leat dahkan (álbmogii dovddus) iskosiid mat addet čielga dieđuid gehčiid etnalaš gullelašvuodas dahje sosiála duogázis, vaikko livččii sávahahtti, vai livččii beassan geahččalit vejolaš hypotesa čadnon čuoččuhussii.

Sámeradio geavaheddjiidiskosis jagi 2009 vástidedje 78 % ahte sii ledje geahččan ovttá dahje eanet sámeradio tv-prográmmaid mañemus 30 beaivvis. Oasit leat oalle alladat, beroškeahttá sohkaheallin, gielas, agis ja geografijjas. NRK oaihvilda goitge ahte leat signifikánta eanet geat gehččet sámi tv-sáddagiid sámezielagiid gaskkas ja ahkejoavkkus 40-59 jagi. Dás lei vástidanproseantta 87 % ja 69 %, juosgo sii geat eai lean sámezielagat ja sii geat ledje ahkejoavkkus 15-39 jagi vástidedje 61 % ja 69 %. Dasto vel oaidnit ahte oassi lei unnit joavkkus man olbmot orrot lullelis Nordlándda (73 %), go buohtastahttá daiguin eará guovlluiguin.

Sámezielagat ja sii guđet orrot Finnmárkkus gehččet tv-sáddagiid dávjjibut go eará joavkkut. 77 % sámezielagiin vástidedje ahte sii ledje geahččan unnimusat ovttá sáddaga mañemus vahkku, juosgo 24 % lei geahččan buot vihtta sáddaga. Joavkkus mas eai hálldašan sámeziela lei fas nuppe geažis 50 % geat ledje geahččan unnimusat ovttá sáddaga, ja 28 % visot prográmmaid. Seamma logut ledje riikas lulábealde Nordlándda 60 % ja 11 %.

Tabealla 2.1 NRK Sámi Radio tv-fálaldagaid gehčiidlogut (2009)

	Maŋemus 30 beaivvi	Galle gearddi maŋemus vahkku		
		5-7	3-4	1-2
Obbalaččat	78	23	13	22
Dievdu	81	28	17	24
Nisson	76	24	17	24
15-39 jagi	61	23	19	2
40-59 jagi	83	29	18	23
Badjel 60 jagi	81	20	15	20
Finnmárku	83	38	16	20
Romsa	77	21	16	23
Nordlánda	82	25	18	25
Muđui riika	73	20	17	22
Sámeielagat	87	37	18	22
Sii geat eai hálddaš sámejiela	69	14	17	23

Tabealla čájeha oasi, proseanttain mihtiduvvon, geat leat geahččan ovttá dahje eanet NRK Sámi Radio tv-prográmmaid maŋemus 30 beaivvis, ja vel lassin galle gearddi leat geahččan maŋemus vahkkus.

Gáldu: NRK Sámi Radio geavaheddjiidiskkus 2009

2.3.1.4 Radiofálaldat

Vaikko vel tv-sáddagiidda orruge eanemus beroštupmi sámeradio mediafálaldagain, de leat goitge radiosáddagat main máŋgga ládje lea leamaš váldorolla sámi mediafálaldaga ásaheamis. Ain lea radiobealis ollu govddit fálaldat go tv-bealde, go lea sáhka sihke áigeskovádagas ja temáhtalaš juogustusas.

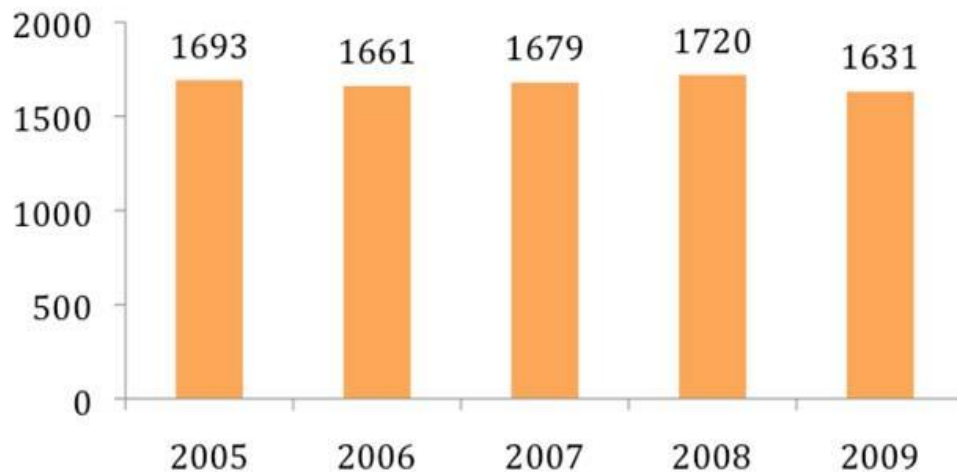
NRK Sámi Radios leat beaivválaš radiosáddagat analoga fm-fierpmádagas davábealde Sáltoduoddara ja Oslos stuora oasi árgabeaivvis, lassin diibmobeallasaš sáddagii riikafierpmádagas. Vahkkoloahpaid ja bassebeivviid leat sámeradios diibmosaš sáddagat guhtege beaivvi. Dasa lassin sáddejit sáddagiid birrajándora internehtas ja digitála DAB-fierpmádagas, gos earet analoga fierpmádaga sáddagiid, gávdná lotnolasat nuppádis sáddemiid, musihka

ja gehppes guoimmuheami. Sáddagiid sáddejit váldonjuolggaduslaš čat davvisámegillii, earet ovttá vihtaminuktasaš beaivválaš ođasčoahkkáigeassu dárogillii. Dasa lassin sáddejit 15 minuktasaš sáddagiid julev- ja oarjelsámegillii guovtte gearde vahkus.

2.3.1.5 *Dássedis radiosáddenduovdda*

2005 rájes lea obbalaš radiofálaldat leamaš dáset gaskal 1630 ja 1720 diimmu jagis, mii addá gaskamearálaččat lagabui 5 diimmu beaivválaččat.

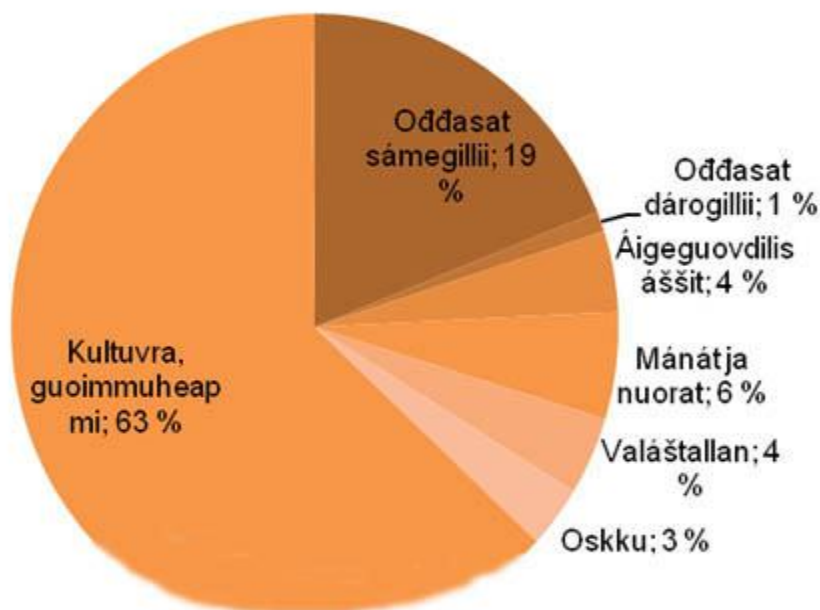
Govadat 2.5 NRK Sámi Radio - radiosáddagat

*Obbalaš diibmolohku NRK Sámi Radio radiosáddagiid.
Gáldu: NRK jahkeraporttat 2005-2009.*

Kultuvra ja guoimmuheapmi dahket stuorámuš oasi, 63 % sáddenduovdagis. Lea iditsáttá “Buorre idit Sápmi” ja mañnelgaskabeaivvesáttá “Rádiosiida” mat devdet. Dáin sáddagiin leat lotnolasat jearahallamat ja studioságastallamat bivnnuhis fáttáin, álkis reportášat ja vel stuora oassi musihkka. Das mañnel bohtet ođđasat, mat dahket juohke viđat sáddendiimmu. Áigequovdilisáššit, mánáid- ja nuoraidprográmmat, valášttallan ja oskkui gullevaš áššit leat dássedit juhkkovuvvon gaskal 3 ja 5 %. Ferte dadjat ahte juogustus čuovvu NRK:a njuolggadusaid.

Govadat 2.6 Radiosáddagat fáttáid vuodul 2009

NRK Sámi Radio radiosáddagat proseanttaide juogaduvvon, fáttáid vuodul. Gáldu: NRK jahkeraporta 2009.

2.3.1.6 Nanu beroštupmi guldaleddjiin

Sámi álbmogis lea guldaleddjiin leamaš nanu beroštupmi NRK Sámi Radioi. Ii leat hirpmahuhtti go eanemusat sámeradio guldaleddjiin leat sámegielagat ja orrot Finnmárkkus, mii fas dáidá čadnon dasa go sáddagiin leat váldooasit davvisámegillii ja váddása duohken sidjiide geat eai hálldaš giela.

Ii leat leamaš vejolaš háhkat dieđuid mat čájehit obbalaš guldaleddjiidloguid NRK Sámi Radio radiosáddagiidda. Goitge čájeha sámeradio geavaheddjiidiskkus ahte sii geat leat dieđihuvvon Sámedikki jienastuslohkui dábálaččat guldalit sámeradio sáddagiid, vaikko vel oassi leage unnibuš jus buohtastahtá tv-sáddagiid osiin. Jur vuollel bealli (49%) vástidedje ahte sii ledje guldalan radiosáddagiid mañemus 30 beavvis, dan bottu go 37 % vástidedje ahte ledje guldalan mañemus vahkkus. 9 % vástidii ahte ledje guldalan sámeradio juohke beavvi mañemus vahkkus.

Sámegielagiid ja sin gaskkas geat eai hálldaš giela lea čielga rádji. Sámegielagiid gaskkas vástidedje olles 65 % ahte sii leat guldalan radio mañemus mánu, dan bottu go 15 % dadje ahte sii ledje guldalan kanála juohke beavvi mañemus vahkkus. Okta golmmas (34 %) sis geat eai hálldašan

sámegeiela, diedihit ahte sii leat finihan kanálas unnimusat oktii mañemus mánuš. 22 % vástidii ahte leat guldalan kanála mañemus vahkkus, main fas 5 % vástidii ahte leat finadan kanálas dávjjibut go guokte beaivvi mañemus vahkkus.

Geográfalaččat sierrana Nordlándá heajut guvlui, go sis leat 37 % finadan kanálas mañemus mánuš. Romsa maiddá sierrana negatiivalaččat go geahččá mañemus vahku. Doppe vástidit guovttis golmma olbmos ahte sii eai leat guldalan sámeradio mañemus vahkkus, juosgo duššo 3 % ledje guldalan sámeradio beaivválaččat mañemus vahku. Nuppe geažis lea Finnmárku dat fylka gos olbmot guldalit dávjjimusat sámeradio. Dáppe vástida juohke viđat (18 %) ahte sii guldaledje sámeradio juohke beaivvi mañemus vahkkus.

Tabealla 2.2 Guldaleddjiid beroštupmi NRK Sámi Radio radiofálaldagaide (2009)

	Mañemus 30 beaivvi	Galle beaivvi mañemus vahku		
		5-7	3-4	1-2
Obbalaččat	49	12	8	18
Dievdu	50	10	10	15
Nisson	49	14	11	31
15-39 jagi	42	3	6	20
40-59 jagi	52	14	8	18
Badjel 60 jagi	50	14	10	17
Finnmárku	55	23	6	17
Romsa	51	4	3	19
Nordlándá	37	10	7	7
Mudui riika	48	7	8	20
Sámeielagat	63	29	9	15
Sii geat eai hálddaš sámegeiela	34	12	2	9

Tabealla čájeha oasi, maid leat mihtidan proseanttain, sis geat ledje guldalan NRK Sámi Radio radiosáddagiid ovttá dahje moadde beaivvi mañemus 30 beaivvis, lassin dasa galle beaivvi mañemus vahkkus.

Skogerbøa guorahallan jagi 2000 čájehii ollu eanet bonju gova go maid sámeradio geavaheddjiid iskkus čájehii, vaikko bohtosiid ii sáhte njuolgut buohtastahttit metodalaš sivaidd geažil. Su iskosis bohtá ovdan ahte NRK Sámi Radioi lea stuorámuš beroštupmi Guovdageainnus ja Kárášjogas, gos 68 % ja 71

% dieđihedje ahte guldalit kanála dávjá (eanet go oktii vahkkus). 80 % vástidii dasa lassin ahte kanála lei sidjiide deháleamos gáldu dieđuide sámi gažaldagaid birra. Riddoguovlluin Oarje-Finnmárkkus ja Davvi-Romssas, lassin lullisámeguvlui, lei beroštupmi ollu unnit.

Porsáŋggus dadje duššo 10 % ahte sii guldaledje sámeradio dávjá, dan bottu go Álttás/Fálesnuoris lei dát lohku 18 %, Davvi-Romssas 17 % ja Lullisámeguovllus 17 %. Go buohtastahtta oaidná ahte olles 91 % Álttá/Fálesnuori respondeanttain vástidedje ahte guldaledje NRK:a guovllusáddagiid dávjá. Dát bonjujuogustus lei nu mihtilmas ahte Skogerbø čálii ahte “Erohus NRK Sámi Radio sajádagas gaskal Guovdageainnu ja Kárášjoga, ja visot eará válgabiiriid, lea nu stuoris ahte lea jáhkehahti ahte radiot várra doibmet guovllusáttan dán guvlui, baicca go radion olles sámi álbmogii obbalaččat.” (Jorgalan, Skogerbø 2000:92).

Dán čuoččuhusa lágalašvuoda ii leat vejolaš nannet, iige gomihit, daid dieđuid vuodul mat leat oažžumis. Goitge čájeha sámeradio geavaheddjiidiskkus ahte sámeradioi ain lea ollu beroštupmi Finnmárkkus, vaikko erohusat eai leat seamma dramáhtalaččat go Skogerbø iskosis jagi 2000. Earet eará čájehit bohtosat ahte lea eanet beroštupmi Finnmárkku lullelis ja sin gaskkas geat eai hálldaš sámegiela, go dan maid Skogerbø raporta čájeha.

Čilgehus dasa sáhtta várra leat moatti sajis. 2005 álggii sámeradio beaivválaš ođassáddagiid sáddet dárogillii riikafierpmádagas, seammás go Snoase ja Divttasvuona nanusmahte (ovttas guovtti doaimmaheaddjái goabbat kantuvrras). Dasto vel lea leamaš muhtin muddui sámegiela revitaliseren, mii sáhtta dahkan sáddagiid olámuddui stuorát oassái álbmogis. Obbalaččat sáhtta dát dagahan ahte olbmot atnet sáddagiid eanet relevántan eanebiidda olggobealde Sis-Finnmárkku. Goabbatlagán bohtosat dáidet ankke bohtán ollu dan sivas go leat leamaš metodalaš erohusat guorahallamiin.

2.3.2 Radio Norga

Riikaviidosáš kommersieallas radiokanála Radio Norge lea sáddenkonsešuvnnastis geatnegahtán fállat sisdoalu mii lea erenoamážit sámi álbmogii oaivvilduvvon. Konsešuvdna dadjá ahte galget addit beaivválaš ođassáddagiid sámegillii, ja sámi dilálašvuodain beaivválaš analysaid/čielggademiid dárogillii. Oktiibuot addá dát geatnegasvuoda sáddet unnimusat 30 diimmu jahkásaččat, beaivválaš sáddagiin.

Kanála čoavdá geavatlaččat dan go leat bálkáhan sámegielat bargi gii buvttada beaivválaš ođassáddagiid sámegillii. Oaivenjuolggaduslaččat mearkkaša dat ahte

sii jorgalit sámegillii kanála norgga ođasbuktagiid ja lohket daid bulletinan studios. Sáttá bistá 2 minuhta. Lassín muitalit kanála neahttasiiddus ahte sis lea okte vahkkus áigequovdilisássiidprográmma sámi fáttáin, mii bistá 15 minuhta.

Mediabearráigeahčču lea aŋkke máŋgga gearddi moaitán kanála go eai olláshuhte konsešungáibádusaid. Tabealla 3 čájeha ahte kanála ii leat deavdán gáibádusa sáddet 30 diimmu beaivválaš sáddagiid ii ovttage gearddi 2004 rájes. Dasto leat kanála vel cuiggodan go leat válljen soameheames sáddenáiggiid. Juovlamánus 2008 oáččui Radio Norge várrehusa Mediabearráigeahččus daningo sáddejedje ođassáddaga diibmu 00.15. Kringkastingsraporttas 2009 čállá Mediabearráigeahčču ahte *“Go dát fállaldat aivve lea bidjon hui árvvohis sáddenáiggiide, de ii sáhte dadjat ahte Radio Norge áimmahuššá dán prográmmagáibádusa.”* (Jorgalan, s.80). Sáddenáiggi leat maŋgel sirdán, ja dál sáddejit diibmu 22.

Jagi 2009 Allmennkringkastingsraporta ii leat leamaš oažžumis.

Tabealla 2.3 Radio Norge - geatnegahtton prográmmalágideamit Diibmolohku sáddagiin mat leat oaivvilduvvon sámi albmogii

Ohcamuš	2004	2005	2006	2007	2008
30	9	28	23	11	22

Gáldu: Mediabearráigeahčču 2009

2.3.3 P4

Maiddá P4:s lea konsešuvdna riikaviidosas radiosáddagiidda – main veaháš unnit sáddenguovlu ja eai nu garra konsešuvdnagáibádusat. Kanála čoavdá dan go ovttasbargá sámegielat lagasradiostašuvnnain Guovdageainnu Lagasradioin (GLR), mii buvttada ođassáddagiid. Konsešuvdna vuodul kanála lea geatnegahtton sáddet unnimusat 400 sáddaga jagis, ja oktiibuot unnimusat 20 diimmu beaivválaš sáddagiid. Kanála lea nagodan doalahit dán sihke 2007 ja 2008, ja Mediabearráigeahččus eai lean 2008 makkárge moaitámušat.

Tabealla 2.4 P4 – Ođdasat sámegillii

Lohku	Sáddendiimmut				
	2007	2008	Søknad	2007	2008
400	634	674	20	23	23

2.4 Áviisafáladat

Sámi áviisafálaldaga dahket oaivenjuolggaduslašat guokte sámi beaiveáviissa, Ságat ja Ávvir. Daid defineret dás sámi áviisan, daningo dat ožžot preassadoarjaga Kultuvra- ja girkodepartemeantas, ja daningo dain lea čielga sámi ulbmil. Dasto vel almmuha Lokalavisen Nord-Salten eaŋkiliidduid julevsámegillii, ja dat maid oažžu doarjaga stádabušehta bokte. Nuoraidmagasiidna Š, áigečálus Nuorttanáste ja nissonmagasiidna Gábá almmuhit maidái jámma buktagiid maidda ožžot doarjaga Sámedikkis. Daid eat aŋkke leat váldán mielde dán artihkkalii daningo dieđut váilot.

Ságat váldočállingiella lea dárogiella, earet moadde teavstta maid buvttadit sámegillii. Áviissas lea stuorámus deaddilanlohku dán guovtti beaiveáviissas, ja veaháš stuorat guovlu maid gokčá. Das lea váldokantuvra Porsáŋggus ja báikkálaškantuvrrat Deanus ja Evenáššis, ja dasto vel doaimmaheaddjit Kárašjogas, Romssas, Snoases ja Lulli-Norggas. Áviissa vuodđudedje 1956. Duohken lei “Utvalget for samisk avis” maid Finnmárkku fylkadiggi lei nammadan (sagat.no). Áviissa eaiggádit odne suohkanat ja fylkasuohkanat (sullii 47 %), sámi kulturorganisašuvnnat (sullii 10 %) ja priváhta oasuseaiggádat (sullii 43 %, ii ovttasge stuorát eaiggáduššanoassi go 4 %). Ságat ruovttusiidu muitala ahte áviissas leat 24 bargi.

Ávvir čállá davvisámegillii ja das leat váldokantuvrrat Guovdageainnus ja Kárašjogas, ja báikkálaškantuvrrat Deanus ja Romssas. Áviissa ásahedje ovtastumi bokte, gaskal ovdalaš Min Áigi ja Áššu áviissaid, ja almmuhuvvui vuosttaš gearddi guovvamánu 6. beaivvi 2008. *Min Áigi* lei áiggistis Sámi Áigi čállosa joatkka, mii reastaluvai jagi 1993. Sámi Áigi ásahedje 1979:s ja lei Ottosen oaivilis ”ektefødt barn av den nye samiske mobiliseringen fra 1970- og 1980-årene” (Ottosen 1996:478). Maŋnel 1993 reastaluvvama válldii Min Áigi badjelasas reastaluvvama bázahusaid. Seamma jagi ásahedje maidái Áššu, vai hábmejedje “journalisttalaš molssaeavttu Min Áigái” (Skogerbo 2000).

Ávvira eaiggádit Altaposten (33 %) ja Finnmark Dagblad (33 %), ja dasto vel Norgga Boazosápmelaččaid Riikasearvi ja Sis-Finnmárkku Ovddidanfitnodat (oktiibuot 33 %). Ruovttusiidu muitala ahte geassemánu 2010 ledje áviissas 19 bargi.

2.4.1 Ságat áviissas lassánan deaddilanlohku– sámegielat áviissain njiedjan

Landslaget for Lokalaviser ja Mediebedriftenes Landsforening almmuhit jahkásaččat deaddilanloguid mat maiddái mitalit Ságat ja Ávvira birra. Deaddilanlogut mitalit galle gáhppálaga gaskamearálaččat vuvdet abonnemeanttain ja luovosvuovdimiin juohke almmuheamis, ovttá jagis.

Deaddilanlogut čájehit ahte Ságat lea áibbas čielgasit stuorámuš dán guovtti beaiveáviissas, badjel beali stuorát go Ávvir. Áviisa lea oalle bures ovdánan álggu rájes jagi 2000, vaikko vel obbalaš deaddilanlogut Norggas gahčče seamma áigodagas. Seammás lea Ávvir hui unnán nagodan olahit ollislaš deaddileami mii lei ovdavázzii Min Áiggi ja Áššus. Ávvira deaddilanlohku jagi 2009 lei ille stuorát go dan maid Min Áigi akto dagai ovdal ovtastusa 2008.

Tabealla 2.5 Deaddilanlogut

Áviisa	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Áššu	969	1003	1129	1117	1084	1021	975	1008	-	-
Min Áigi	964	1142	1197	1072	1211	1179	1177	1104	-	-
Ávvir	-	-	-	-	-	-	-	-	1204	1204
Ságat	2379	2425	2427	2507	2501	2407	2523	2717	2722	2728
Obbalaččat	4312	4570	4753	4696	4796	4607	4675	4829	3926	3932
Min Áigi + Áššu	1933	2145	2326	2189	2295	2200	2152	2112	-	-

Gáldut: Sigurd Høst (2010), Mediebedriftenes Landsforening ja Landslaget for lokalaviser dieđuin.

Obbalaš deaddileapmi dán guovtti sámi beaiveáviissas lei 2009 3 932 gáhppálaga. Jus buohtastahtá, de oaidná ahte gaskamearálaš deaddileapmi norgga áviissain lei 11 818 jagis 2009. Obbalaš deaddilanlohku lei seamma dásis go jagi ovdal, muhto mearkkašahtti vuollelis jagi 2007 go obbalaš deaddileapmi gahčai 18,7 %, 4829 rájes 3926 gáhppálahkii.

Gahččama sivvan lea vuosttažettiin dat go Ávvira deaddilanlohku lei ollu vuollelis go ovdavázziid Áššu ja Min Áiggi logut ovdal ovtasteami. 2007 lei dán guovtti áviissas deaddilanlohku mii dagai oktiibuot 2112 gáhppálaga, dan bottu go Ávviris lei 1204 jagi 2009, njiedjan 43 %. Ávvir vuvddii mañjel ovtasteami duššo 100 eanet gáhppálaga go Min Áigi akto vuvddii jagi 2007.

Mii dasa lea sivalaš, lea váttis mearrádallat. Ávvira² dieđut muitalit ahte eai leat dahkan makkárga erenoamáš analysaid das. Áviisa báhkka anjke ahte muhtin lohkkat dolle goappaš áviissaid ovdal ovttasteami, ja maŋnel oastigohte duššo ovtta áviissa, baicca go guokte nugo ovdal. Dasto vel leat ožžon lohkkiin dieđuid ahte muhtin oassi váilla eanet báikkálašáššiid iežaset ruovttubáikkiin.

Dovddolaš (oasse)čilgehus sáhtta leat ahte Áššus ja Min Áiggis ledje oalle guovttelágán profiillat main beroštedje guovttelágán lohkkidjoavkkut. Skogerbo (2000) vásihii ahte Áššu garrasit čalmmustahtti kultuvrra, boazodoalu ja Guovdageainnu báikkálašáššiid, juosgo Min Áigi govččai govddit áššeguovllu mas eanet čalmmustahtti oppalaš sámpolitiikka ja olahii stuorát geográfalaš guovllu. Muhtin lohkkat sáhtte danin dovdat ahte odđa áviisa ii heive sin preferánssaide, ja danin eai lohkgaohtán Ávvira.

Seammás go sáme gielat áviisafálaldaga leavvan orru bisánan, de goit dárogielat áviissa Sárgat deaddilanlogut leat sakka lassánan jagi 2000 rájes. Sárgat áviissa deaddilanlohku lea dán áigodagas lassánan 14,7 %, mii lea alla lohku go buohtastahtta Norgga obbalaš deaddilanloguin mii gahčai 15,5 % seamma áigodagas (Sigurd Høst, 2010).

Jáhkkinis leat ollu ákkat Sárgaha ovdáneapmái, mat dáidet fátmastit sihke olgguldas servvodatdilálašvuodaid ja siskkáldas kvaliteahtaid áviissas ja redakšuvnnas. Okta ášši maid anjke lea veara fuomášit, lea ahte Sárgat čállá dárogillii, ja dasto ii deaivva seamma gielalaš oaziid go Ávvir. Áviisa sáhtta dainnalágiin irgalit dan stuora oassái sámi álbmogis, sidjiide geat eai hálddaš sáme giela, seammás go das lea buoret vejolašvuolta olahit sin geat eai leat sápmelaččat, muhto geain lea beroštupmi sámi dilálašvuodaide.

Dalá redakšuvdnačáli Sárgat áviissas, Oddgeir Johansen, dajai muhtin jearahallamis Eli Skogerboain 1999 ahte “Áviisa galgá leat fálaldat daidda oallut sápmelaččaide geat eai huma, eaige loga sáme giela, ja sidjiide geat eai leat sápmelaččat, muhto geain lea beroštupmi sámpolitiikkii”. Sierra sáhttet deaddilanlogut doarjut dan ahte Sárgat lea lihkestuvvan dáinna strategiijain. Áigodagas maŋnel jahkeduhátmolsašumi lea oalle garrasit lassánan dihtomielalašvuolta sápmelašvuhtii, mii earet eará oidno Sámedikki jienastuslogu lassáneamis. Sámedikki dieđuin lea jienastuslohku lassánan 40 % 2001 válgga rájes 2009 válgga rádjái, 9921 rájes 13 890 čáliuvvon olbmui. Seammás leat eanet sámi gažaldagat leamaš almmolaš digaštallamiin, erenoamážit Finnmárrkus. Finnmárrkulága ásaheapmi ja bargu odđa Minerálagáin leat ovdamearkkat dakkár gažaldagain mat leat boktán garra beroštumi. Lea árga doavut ahte oallugat sis geat beroštit dakkár jearaldagain gávdnet dieđuid Sárgat áviissas. Dasa lassin čájeha Skogerbo analiza jagi 2000

² Váldoredaktevra Sara Beate Eira dieđut telefuvna bokte

ahte Ságat áviissas beroštedje relatiivalaš unnán olbmot ruovttusuohkanis Porsáŋggus.

2.4.2 Beroštupmi áviissaide

Maŋŋel Skogerbøa raporta (2000) eai leat dahkkon makkárge goatnjedis lohkkidguorahallamat. Su raporta čájeha goitge ahte daid áviissaid, mat odne leat sámi beaiveáviissat (Ságat, Min Áigi ja Áššu), dalle lohke eanemusat Finnmárkkus.

Erenoamážit guoská dát sámegeilat áviissaide main lei váldodeaddu Sis-Finmárkkus. Oassi mii dieđihii ahte lohke Min Áiggi dávjá (guovtti geardde dahje dávjjibut vahkkus) lei 62 % Guovdageainnus ja 38 % Kárášjogas. Vástideaddji logut Áššu áviisii leat 24 % ja 63 %. Deanus ja Lulli-Norggas dieđihedje dasa lassin 18 % ja 15 % ahte sii lohke Min Áiggi dávjá, ja doppe lei oassi vuollel logi proseantta. Eará guovlluin ledje logut birrasiid logi proseantta dahje vuollel. Erenoamážit lei lohku vuollin Gaska-Nordlánddas, Lullisámeguovllus, Porsáŋggus ja Davvi-Romssas. Dain guovlluin dadje njeallje olbmo logi olbmos ahte eai goassege lohkan áviissaid (eai dávjá, eaige hárve).

Ságahis lei oalle ollu viidát beroštupmi lohkkiin, muhto váldodeaddu lei Finnmárkkus, erenoamážit Deanus gos olles 66 % vástidedje ahte lohke áviissa dávjá. Áviissas beroštedje goitge unnimusat Lullisámeguovllus gos duššo 7 % vástidedje ahte lohke áviissa dávjá, lassin dasa ahte duššo 59 % lohke áviissa hárve (2-5 gearddi mánuš dahje hárvebat).

Ii leat vejolaš dadjat maidege dan birra leago dat gustojeaddji odne, ja lea sávahahtti oažžut ođđa guorahallama, geahččalit man muddui olles sámi álbmogis lea sámi áviisafálaldat.

2.4.3 Áviissaid rámmaeavttut

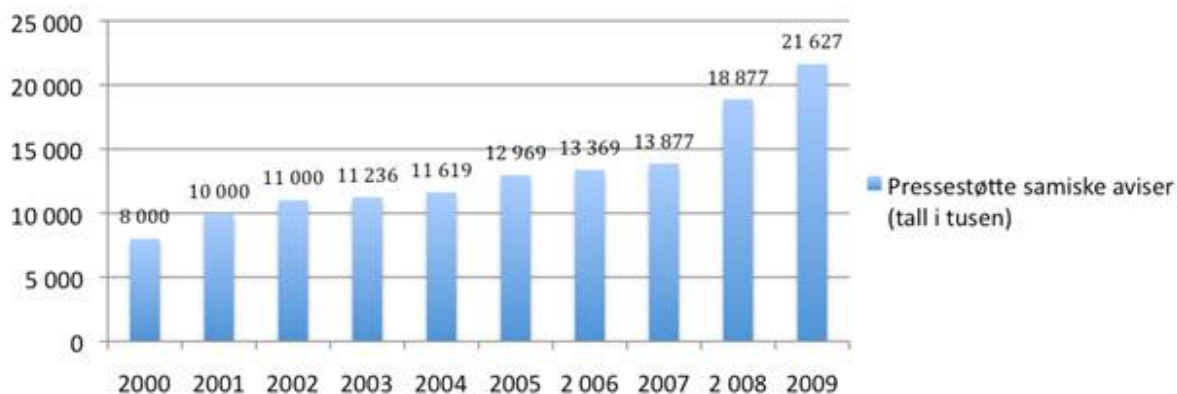
Dán guovtti sámi beaiveáviissa márkan lea ráddjejuvvon, ja lea váttis áviissaide addit adekváhta fálaldaga kommersieallas dásis. Áviissat gokčēt oalle stuora guovlluid, gos goappaš áviissat leat ásahan eanet báikkálaškantuvrraid, vaikko vel dáin áviissain ii leatge stuorát deaddilanlohku go unna norgga báikkálašáviissain. Dasto vel dagaha sámegeilla liigegoluid jorgaleami dihte, erenoamážit Ávvirii mii čállá aivve sámegeillii.

Áviissain lea danin sorjjasvuolta almmolaš preassadoarjagii. Jagi 2009 lei dat obbalažžat 21,6 miljovna ruvno. Preassadoarjaga ulbmil lea ahte “doarjja sámii áviissaide ja sámegielat áviissasiidduide galgá láchčit dili demokrátalaš digaštallamiidda, oaivilhuksemiidda ja giellaovdáneapmái sámii servvodagas” (Sámii áviissaid doarjaga láchkaásahus).

Preassadoarjja lea maŋemus jagiid lassánan mihtilmasat. Jagi 2000 rájes lea obbalaš juolludeapmi lassánan 8 miljovna ruvnos 21,6 miljovna ruvdnui. Erenoamážit lei nanu lassáneapmi 2007 rájes 2008 rádjái, go preassadoarjja lassánii 13,9 miljovna ruvnos 18,9 miljovna ruvdnui. Dát attii dilálašvuoda sihke Sárgat áviissii ja Ávvirii lasihit almmuhemiid, ja almmuhišgohtege viđa gearddi vahkkus. Ovdal almmuhedje Sárgat áviissa golmma geardde vahkkus ja sihke Min Áiggi ja Áššu almmuhedje guovtti geardde vahkkus.

Ruhtadoarjaga juhket vuodđoruhtajuolludemiid bokte, maid juhket dásedit gaskal daid main lea riekti oažžut doarjaga. Dasto lea vel rievddadeaddji ruhtadoarjja maid addet dan vuodul galle siiddu leat sámegillii. Dát mielddisbukta ahte Ávvir oažžu eanet doarjaga go Sárgat. Jagi 2009 oaččui Ávvir 12,3 miljovna ruvno, dan bottu go Sárgat oaččui 9 miljovna ruvno. Dasa lassan vuostáiválddii Nuorttanáste 250 000 ruvno ja Avisa Nord-Salten oaččui 378 000 ruvdnosaš doarjaga.

Govadat 2.7 Preassadoarjji sámii áviissaide (logut duhát ruvnuin)

Ruhtadoarjja sámii áviissaide.

Gáldu: Stádabušeahhta 2001-2010.

Tabella 2.6 Preassadoarjaga juogadeapmi

	2005	2006	2007	2008	2009	2010**
Min Áigi	4 315	4 518	5 120			-
Áššu	4 544	4 523	4 737			-
Ávvir				10 579	12 208	-
Sáгат	3 819	3 944	4106	7 671	8 986	-
Nuorttanáste		250	250	250	*	-
Báikkálaš áviisa						-
Nord-Salten		134	140	378		
Obbalaččat	12 969	13 369	13 877	18 877	21 627	22 317

Gáldu: Mediabearráigeahčču

* Doarjja Nuorttanástái lea jagi 2009 rájes mákson Sámediggái.

** Juohkin ii válmmas.

2.5 Interneahtta

Okta dain eanemus mearkkašahti ja gelddolaš trendain mediamáilmmis lea interneahhta jođanis ovdáneapmi mediaarenan. Dát lea trenda maid maiddái vuohttit sámi álbmoga gaskkas.

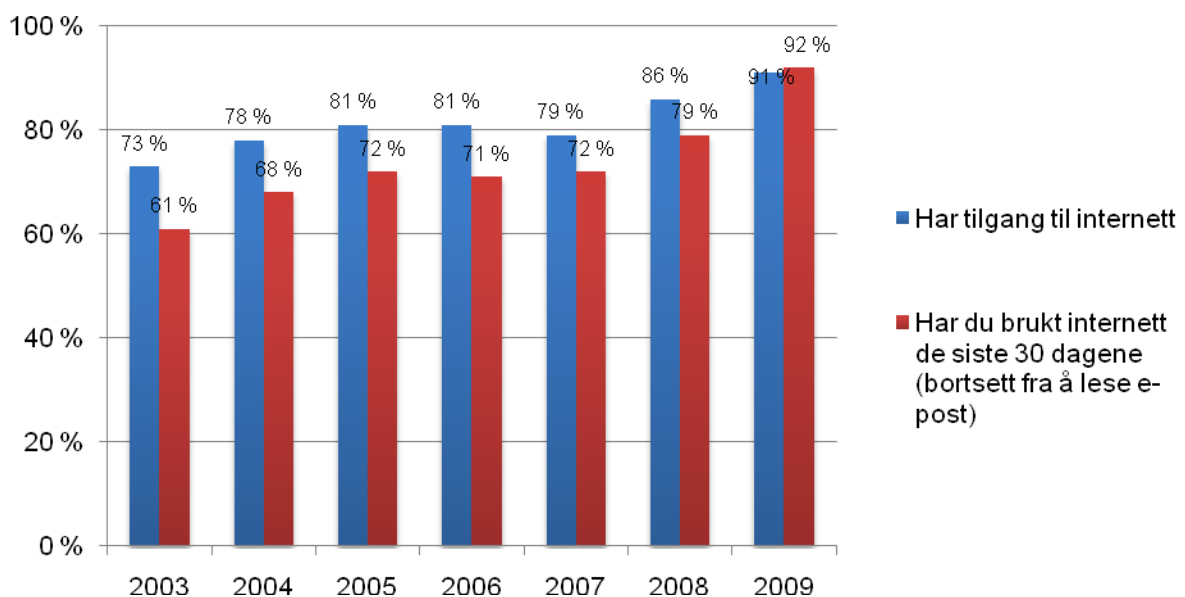
Interneahta geavaheami ja vejolašvuoda beassat internehttii leat NRK Sámi Radio geavaheddjiidguorahallamis iskkan. Jagi 2003 dadje golbma olbmo njealjis ahte sis lei interneahhta olámuttus, dan bottu go dát oassi lei 2009 lassánan 91 %. Seammás vástidedje 92 % ahte sii ledje atnán interneahhta mañemus 30 beaivvis, vaikko duššo 61 % vástidii seamma jagi 2003. Dat čujuha ahte interneahhta lea gaskaávnas mii lea šaddan hui dábálažžan sámi álbmogis.

Interneahta vuoruheapmi leage leamaš stuoris sámi mediaásahusain. Sihke NRK Sámi Radio, Sáгат ja Ávvir fáallet geažoáigge ođasmahttima ođdasiin ja áigegeovdilis áššiin neahttasiidduineaset. NRK Sámi Radio iskosis vástidii okta golmmas ahte sii ledje fitnan sámeradio ruovttusiiddus mañemus mánus, juosgo vástideaddji lohku 2003 lei 9 %. 22 % vástidedje ahte sii leat fitnan ruovttusiiddus unnimusat okte mañemus vahkkus, ja main 20 % ledje leamaš ruovttusiiddus beaivválaččat mañemus vahkkus. Oassi mii dieđiha juogo Sámi Radio dahje muhtin dáid áviissaid neahttasiiddu iežaset deháleamos diehtogáldun lea maiddái lassáneame, ja 2009 lei 8 %. Jus maiddái fátmasta

sosiála mediaid, nugo ovdamearkka dihte Facebook, de livččii oassi dáidán leat vel ain stuorát.

Leat erenoamážit nuorabut geat atnet interneahta. Sámeradio guorahallamis jagi 2009 ledje čielgasit eanet nuoramus joavkkus (15-39 jagi) geat dieđihedje sihke NRK Sámi Radio neahttasiidduid ja sámi áviissaid neahttasiidduid sin deháleamos diehtogáldun. Dan joavkkus dieđihedje 13 % sámeradio neahttasiidduid, dan bottu go seamma vástáduš boarráseamos joavkkus (badjel 60 jagi) lei 4 %. Nuoramusain vástidedje dasto vel 7 % sámegeielat áviissat neahtas, dan bottu go duššo 1 % dieđihii seamma sis geat ledje badjel 40 jagi.

Govadat 2.8 Internehtii beassan

Gáldu: NRK Sámi Radio geavaheddjiidguorahallamat 2003-2009. Jagi 2007 ja 2008 ii lean iskosiid vuodđun Sámedikki jienastuslohku, ja danin ii sáhte dáid jagiid njuolgut buohtastahttit eará jagiiguin.

2.6 Loahppaárvalusat

Sámi mediat leat čájehan nanu ovdáneami jahkeduhátmolsašumi rájes, go sáddenáigi lea lassánan sihke radios ja tv:s, áviisaalmmuheamit leat lassánan ja rámmaeavttut sámi áviissaide leat lassánan.

NRK Sámi Radio lea dán áigodagas nanusmahtán sajádagas sámi álbmoga oiddot mediaválljejuvmin go sámi áššiin lea sáhka. Sámeradio geavaheddjiidguorahallan čájeha ahte guhtta logi jerrojuvvon olbmos diedihedje ovttá sámeradio fáldaldagáin buoremus diehtogáldun sámi jearaldagaid birra. 2005 lei vástideaddji oassi 34 %. Seammás lea oassi, geat välljejit juogo báikkálašviissaid dahje NRK:a guovllusáddagiid, unnon 16 % ja 19 % rájes gitta 5 % ja 8 %. Orru danin čájeheamen ahte sámeradio odne joksá viidábut sámi álbmoga go ovdal, muhto dan ovddas fertejit máksit dárogielat báikkálašmediat.

Orru maiddái nu ahte tv-fáldaldat leat erenoamážit nanusnuvvon. NRK Sámi Radio lea 2005 rájes eanet go duppalastán iežaset obbalaš sáddenáiggi tv:s, 119,5 diimmus 248 diibmui jagi 2009. Seammás jokset kanála tv-fáldaldagat oalle alla gehččiidloguid, go buohtastahtta ovdamearkka dihte dainna galle olbmo leat čálihuuvon Sámedikki jienastuslohkui. Dát muitala ahte sáddagiid várra gehččet maiddái stuora oassi olbmui geat eai leat sápmelaččat.

Sámeradio geavaheddjiidiskkus čájeha aŋkke ahte tv-sáddagat maiddái hirbmadit beroštahttet stuora oasi sámi álbmogis. Vaikko vel leage sámegielagat ja sii geat orrot Finnmárkkus eanetlogus sin gaskkas geat čuvvot sáddagiid, de leat čiežas logi olbmos eará guovlluin oaidnán unnimusat ovttá sáddaga maŋemus 30 beaivvis. Binnuuvvon giellaoazit, nugo dárogillii teksten, ja maiddái ovdamunit das go gokčet visot dálldoaluid Norggas, dahket ahte sámeradio tv-fáldaldagas lea sierradiládet go lea sáhka joksat sihke dáru ja sámi mihttojoavkkuid. Stuora beroštupmi čujuha ahte tv-sáddagat lea dat mediafáldaldat mii soaitá eanemusat doaibmat obbasámi mediafáldaldahkan.

Sáhtta aŋkke orrut nu ahte sápmelaččat geat orrot olggobealde Finnmárkku geavahit sámi mediaid unnit go sápmelaččat Finnmárkkus. Dát lea várra guoskevaš dasa ahte eanašoassi mediafáldaldagáin leat davvisámegillii. Dasto lea davvisámegielagiidda čielgasit nannoseappo mediafáldaldat go muđui álbmogii, vaikko vel fáldaldat sidjiide geat eai leat sámegielagat lea buorránan, go leat ásahan Oddásiid, ja NRK Sámi Radio dárogielat interneahhtasiidduid dihte. Erenoamážit lea sámeradio tv-fáldaldahkii leamaš garra beroštupmi maiddái sin gaskkas geat eai hálddaš sámegiela.

Áviisabealis lea Ságat mii áibbas čielgasit olaha guhkimussii, go dain lea duppalit nu stuora deaddilanlohku go sámegiela Ávviris. Ságat áviisa deaddilanlohku lea lassánan 14,7 %. Ovdáneapmi sáhtá leat čadnon dasa go Ságat addá fáldaga álbmogii mii ii hálddaš sámegiela, seammás go lea lassánan dihtomielalašvuhta sámi identitehtii dán áigodagas. Dasto vel leat áigodagas leamaš ollu digaštallamat sámi riekteáššiin mat leat boktán hirbmat beroštumi. Goitge eai leat dahkan goatnjedis lohkiidiskosiid maŋŋel Skogerbøa raporta jagi 2000, mat livčče sáhtán geahččalit dakkár čuoččuhusaid.

Ávvir fas nuppe geažis ii leat nagodan dustet ovdavázziid Min Áiggi ja Áššu obbalaš deaddilanloguid. Ávvira deaddilanlogut ledje jagi 2009 duššo 100 badjel dan logu mii Min Áiggi lei jagi ovdal ovtasteami, jagi 2008 álggus. Dát lea oalle mihtilmas gahččan, mii doaivumis mearkkaša ahte sámegielaáviissaid lohkiid lohku lea njiedjan maŋŋel ovtasteami. Oažžu várra dadjat ahte dát ii leat sávahahtti ovdáneapmi, go okta almmolaš preassadoarjaga mihtuin lea nannet sámegiela.

Interneahtta lea jođánit ovdáneame, erenoamážit nuorat geavaheddjiid gaskkas. Ovcci logi jerrojuvvon olbmoss sámradio geavaheddjiidguorahallamis jagi 2009 lei vejolašvuhta atnit interneahtha, ja buohkat ledje atnán dán dieđihangaskaoami maŋemus mánu. Sihke sámradio ja sámi áviissaid ruovttusiidduide lassána beroštupmi dehálaš diehtogáldun sámi gažaldagaid dáfus. Ankke leat váilevaš dieđut dan birra movt sápmelaččat atnet eará mediafáldagaid interneahthas, nugo ovdamearkka dihte sosiála mediaid.

Gáldut

Litteratur Girjjálašvuolta

- Skogerbø, Eli (2000) *Samiske medier. Innhold, bruk og rammevilkår.*
Institutt for medier og kommunikasjon, Universitetet i Oslo
- Høst, Sigurd (2010) *Avisåret 2009.* Høgskolen i Volda.

Almmolaš raporttat

- NRK Jahkeraporttat 2005-2009
Mediabearráigeahčču Jahkeraporttat 2001-2008
Mediabearráigeahčču Allmennkringkastingsrapporten 2008

Diedut maid leat jearran

- Mediabearráigeahčču Preassadoarjaga juohkin
NRK Sámi Radio Sámeradio geavaheddjiidguorahallamat 2005-2009

Interneahtta

- www.nrk.no
www.avvir.no
www.sagat.no

3 Jienastuslohku ja válgaoassálastin Norgga sámediggeválggain 1989-2009

Torunn Pettersen

Dutki, Sámi allaskuvla / Samisk høgskole

Stipendiáhitta, Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš, Romssa universitehta

Čoahkkáigeassu

Sámedikki jienastuslohku lassánii ollislaččat 5.500 rájes jagi 1989 measta 14.000 rádjái jagi 2009. Lassáneapmi dahká sullii 150 %. Čielga loguid ektui lei lassáneapmi erenoamáš ollu ovddabealde válggaid 2005. Jienastuslogu sturrodagas ja ovdáneamis válgabiiredásis lea leamaš stuora variašuvdna juohke válggas. 2009 ledje 109 riikka 430 suohkaniin áibbas olbmuid haga geain lea jienastanriekti sámediggeválggain. 26 suohkanis ledje eanet go 100 olbmo jienastuslogus, 7 suohkanis ledjebes badjel 500. 55 suohkanis ledje unnimusat 30 olbmo čálihan jienastuslohkui. 88 % buohkain geat ledje čálihan jienastuslohkui ledje ássit dain suohkaniin.

Guovdageainnu ja Kárášjoga suohkaniin leat leamaš vuosttaš sámediggeválgga rájes juo stuorimus jienastuslogut suohkandásis. Romssa ja Áltá suohkaniin lea leamaš erenoamáš stuora lassáneapmi; namuhuvvon áigodagas lea jienastuslohku goappaš báikkiin lassánan sullii 800 olbmuin dahje 600 %. Jienastuslogu sturrodaga ektui lei Oslo jagi 2009 čihččet stuorámus ean̄kalsuohkan. Áiggi mielde lea jienastuslogu deaddu sirdásan dainna lágiin ahte stuorit ja stuorit oassi čálihuvvon olbmuin leat ássit riikka lulágeahčen ja/dahje gávpotsuohkaniin. Jienastuslogus leat registreren unnán čielga eret diedihemiid.

Jienastuslogu ahkečoahkkádus čájeha ahte oassi sis geat čálihit jienastuslohkui ja leat badjel 50 jagi lassána. Sohkaabealejuohku čájeha ahte ain leat eanemus dievddut; jienastuslogu nissonoassi lei 47 % jagi 2009. Nissonoassi lassána nuorat jahkebuolvvain – 2009 lei dat 55 % ahkejoavkkus 18-30 jagi.

Jagi 1989 sámediggeválggaid oassálastin lei 78 %. Buot válggain manjil lea proseanttaid mielde leamaš unnit oassálastin. Jienastuslogu lassáneami dihte lea goitge lohku galle olbmo jienastit lassánan válggas válgii. 2009 lei ollislaš válgaoassálastin 69%, biiriid mielde oassálastin rievddadii gaskal 78 % Nuortaguovllu válgabiires ja 54 % Lulli-Norgga válgabiires.

3.1 Álggaheapmi

Norgga Sámediggi lea ovddastuslaš politihkalaš orgána, välljejuvnon sápmelaččain ja sápmelaččaid gaskkas. Dan bargosuorgin leat buot áššit mat dikki mielas erenoamážit gusket sámi álbmogii. Sii geat leat välljehahttit ja sii geain lea jienastanriekti leat sápmelaččat geat leat välljen čálihit muhtun sierra jienastuslohkui mii lea ásahuvvon dan ulbmilii– *Sámedikki jienastuslohku.*

Eavttut čálihit Sámedikki jienastuslohkui leat sámelága § 2-6 mielde ahte addá julggaštusa ahte atná iežas sápmelažžan, ja ahte alddis lea dahje unnimus ovttas váhnemiin, váhnenváhnemiin dahje máttarváhnemiin lea dahje lea leamaš sámegeiella ruovttugiellan (Sámeláhka, 1987). Norgga Sámediggi ásahuvvui 1989. Dan rájes leat leamaš guhtta válgga. Sámedikki válggat leat oktanis Stuoradikki válggaiguin ja válgajagit leat leamaš 1989, 1993, 1997, 2001, 2005 ja 2009.

(Vihtta vuosttaš sámediggeválgga čadahuvvojede ortnega mielde mas riikka lei juhkkon 13 válgabiirii main guhtesge välljejedje golbma mandáhta (earret jagi 2005 go lassin välljejedje njeallje dássenmandáhta maid juhke njealjji biirii main ledje jienastan eanemus). Dađistaga šattai eanet ahte eanet duhtameahttunvuolta bissu stuora erohusaide das man galle jiena gáibidii oažžut mandáhtaid iešguđet válgabiiriide (jagi 2005 válggain ledje ravdamearit 63 jiena juohke mandáhttii Davit Nordlándda biires ja 277 jiena juohke mandáhttii Guovdageainnu biires). Erohus vulggii das go juo

vuosttaš válggaid rájes jagi 1989, lei leamaš stuora erohus das gallis ledje čálihan Sámedikki jienastuslohkui guđege válgabiires. Válgabiiriin lei maiddái hui stuora erohus geográfalaš sturrodagas; guokte biire rájes main lei okta suohkan, ovttá biire rádjái mas lei measta olles Lulli-Norga. Eará duhtameahttunvuohta mii guoská váлгаortnegii gitta 2005 rádjái, lei ahte eambbogat ahte eambbogat vásihedje eanet ahte eanet váttisvuohtan dan go sáhtii ádjánit máŋga beaivvi oažžut čielgasii gaskaboddosaš válgabohtosa.

Maŋŋil válggaid 2005 dáhtui Sámediggi dárkkistit daláš váлгаortnega (Sámediggi, 2007). Rievdadusat maid mearridedje mielddisbukte earret eará ahte go guđat sámediggeválggat ledje 2009, de lei válgabiiriid lohku njiedjan čiežai.¹ Seammás biddjui fleksibilitehta dan ektui man galle áirasa galget válljejuvvot guđege biires. Dan logu mearrá dál biiriid relatiiva jienastuslogu sturrodas dan ovddit válggas, muhto galget goitge leat unnimusat guokte mandáhta juohke biires. Oktiibuot galget válljejuvvot 39 áirasa, namalassii seamma ollu go dan ovdalaš váлгаortnegis (earret jagi 2005 go lohku lei 43 njeallje dássenmandáhta dihte).

Oassin oažžut jođáneappot lohkkot jienaid, de čuovvu odđa váлгаortnega maiddái ahte suohkaniin main leat unnit go 30 olbmo čálihuvvon jienastuslohkui lea lobálaš dušše *ovdagihtii jienasteapmi*.² Diekkár ráddjen guoská goitge unnán olbmuide gain lea jienastanriekti, go eanas jienastuslohkui čálihuvvon olbmuiin ássat suohkaniin main leat eanet go 30 čálihan jienastuslohkui.

3.1.1 Datahástalusat, gáldugeavaheapmi ja struktuvra

Vaikko guovttelot-jagi áigodagas leat čadahan guhtta sámediggeválgga, de lea unnán diehtu válggaid birra vuogimielde biddjon ja duodaštuvvon. Maiddái lea leamaš váttis háhkat relevánta vuoddo-data. Sámediggi ilmmuhii gal maŋŋil dan njeallje vuosttaš válgga deaddiluvvon almmuheami

¹ Listu válgabiiriin boares ja odđa ortnega mielde lea dán kapihttala Mielddus A ja B.

² Čilgehus dasa ahte rádji lea biddjon 30 lea kap. 5.3.2 Fágálávdegotti raporttas (Sámediggi, 2007).

namain *Sametinget i navn og tall*, muhto sisdoallu dain rievddadii man viidát fátmastii ja logut eai lean álo kvalitehtasihkkarastojuvvon. Logut eaige lean oažžumis elektrovnnalaš hámis.

Maŋemus jagiid lea datadilálašvuolta buorránan dovdomassii. Válgajagi 2005 rájes lea Statistihkalaš guovddášdoaimmahagas leamaš ovddasvástádus ráhkadit almmolaš válgastatistihka (maiddá) sámediggeválggain, ja almmuhit dan interneahtha bokte. Sámedikkis lea leamaš seamma áiggi rájes ovddasvástádus jienastuslogu čáliheamis. Dan vuodul lea Sámediggi iežas neahttabáikkis almmuhan dieđuid biiriid mielde, jienastuslogu sturrodaga ja sohkaabealejuohkáseami ektui juohke suohkanis 2005 ja 2009 válggain.

2008 biddjui johtui *Sámi válgadutkanprográmma* mas Norgga dutkanráđdi lea váldoruhtadeaddji . Ulbmilin prográmmain lea maŋggabealat ja sisdoallá sihke dokumenterenoasi ja dutkanoasi. Dasa lassin lea áigumuššan veahkkin ovddidit spesifihkka sámediggeguoskevaš válgadutkangelbbolašvuoda. Čuožžovaš kápihttalis lea vuolga ovtta válgadutkanprográmma oasseprošeavttas.

Ulbmil kápihttaliin lea čájehit ja kommenteret muhtun oasi tabeallaid ja figuvrraid mat sáhttet veahkkin čájehit jienastusloguovdáneami ja válgaoassálastima dain guđa sámediggeválggain mat leat leamaš. Dan dihte go dahke stuora rievdadusaid váлгаortnegis maŋgil válggaid 2005, de šaddet áššit mat gusket erenoamážit 2009-válggaide čadat almmuhuvvot sierra.

Sihke Sámedikki ja SGD data sámediggeválggaid birra leat leamaš gáldun kápihttala barggus. Muhtun loguid lea Sámediggi addán elektrovnnalaš fiilaformáhtas. Dasa lassin lea leamaš dárbu geavahit sámedikki siskkáldas bargodokumeanttaid válggain 1989-2001. Dat lea leamaš vuosttažettiin raporta maid Sámedikki válganjuolggaduslávdegoddi ráhkadii 2001. (Sámediggi, 2001). Ferte goitge deattuhit ahte dihto áššiid dihte jienastuslogu čáliheamis njealji vuosttaš válggain, de leat muhtun logut maid dá njealji raporttas eahpesihkkarat. Logut maid geavahit kápihttalis, leat goitge dat maid atnit eanemus rievttis lohkun mat leat oažžumis dássáži.

Dakko gokko dán kápihttalis leat geavahan lohkodata eará válggaid birra go sámediggeválggaid, de leat dat aivve váldon Statistihkalaš guovddáš doaimmahaga válgastatistihkas interneahthas. Sivas go kápihttala gáldugeavaheapmi lea nu viidát ráddjejuvvon, de *ii leat* ovttaga tabellii ja figuvrii nammaduvvon gáldu sierra.

Kápihttala álggahusas čájehit mo Sámedikki jienastuslohku ollislaččat lea dovdomassii sturron válggas válgii, seammás go čađat leat leamaš stuora erohusat jienastuslogu sturrodagas ja ovdáneamis iešgudege válgabiires. Kápihttal joatká dasto suohkandási jienastusloguin ja duođašta ahte muhtun moatti suohkanis leat relatiivalaš oallugat čálihan jienastuslohkui, muhto badjel beali riikka suohkaniin leat gaskal nulla ja golbma olbmo jienastuslogus.

Viidásit leat kápihttalis sierra oassekápihttalat jienastuslogu ahke- ja sohka-bealejuoguin iešgudet dásiin, ja okta jienastuslogu eret dieđiheami birra. Kápihttala mañemus oassi lea válgaoassálastima birra. Das álggos ollislaš válgaoassálastin guda sámediggeválggain oassálastima ektui eará válggain Norggas seamma áigodagas. Dasto joatká ovdanbuktin sámediggeválggaid 1989-2005 ja 2009 válgaoassálastin biiredásis. Kápihttal loahpahuvo oanehis loahppacealkámušain.³

Kápihttal lea vuosttažettiin čilgejeaddji; ambišuvdna lea leamaš čohkket dieđuid, ii guorahallat vejolaš árttaid ja oktavuodaid.

³ Erenoamáš giitu Jo Saglie dárbbášlaš neavvagiid ovddas kápihttala mañemus oasi barggus.

3.2 Jienastuslohku obbalaččat ja biriin 1989-2009

Sámedikki jienastuslohku lea máŋgga ládje sámediggeválggaid vuodustus. Dan rájes go álggahedje barggu ásahtit representatiiva sámi álbmotválljejuvvon orgána Norggas, lea leamaš digaštallan sámi eavttuid birra, mat addet rievtti čálihit dán jienastuslohkui (NOU 1984: 18; Sámediggi, 2007). Leat maiddá leamaš iešguđetlágán oaivilat das man oallugiid sáhhtá jáhkkit deavdit dohkkehuvvon sisadieđihan eavttuid. Dat lea čadnon dasa go ii Norga, eaige eará stáhtat main leat árbevirolaš sámi ássanguovllut, logahala sámi (dahje eará čearddalaš) gullelašvuoda álbmotlohkamiin dahje eará almmolaš logahallamiin. Dasto eai sáhtege buvttadit almmolaš statistihka sápmelaččaid birra joavkun; otná sámeálbmogis Norggas lea de facto amas mahtodat.⁴

Vaikko vel eai gávdnoge almmolaš logut mat muitalit man galle sápmelačča leat, eai obbalaččat, eaige vissis guovlluide, de lea goitge dovddus ipmárdus ahte eai lahkage buohkat sii geat formálalaččat deavdet eavttuid dieđihit jienastuslohkui, albma ilmmis geavat dán rievtti. Dán eai leat systemáhtalaččat guorahallan ja dán čuolmma ii sáhte čiekŋudit dán čállošis. Lea goitge dábálaš doaivut ahte ákkat olbmuid válljejumiide leat lotnolasat iešguđetlágán historjjálaš, kultuvrralaš ja politihkalaš dilálašvuodat birrasis, seaguhuvvon persovnnalaš oktavuodain sogaiguin, bearrašiin(-historjjáin) ja eallingearddi muttuin. Fárus dás lea ahte eai leat dárbbu dihte visot sápmelaččat ovttaoaivilis Sámedikki eksistensavuoigaduvvomiin generealla dásis ja/dahje jienastuslogu jođihemiin ja eavttuin erenoamážit.

Ankke lea viiddis gáddu ahte muhtimat sis geat dieđihit Sámedikki jienastuslohkui, vuosttažettiin dahket dan vai dovddastit gullelašvuoda muhtin sámi searvivuhtii ja/dahje vai addet eahpenjuolgo doarjaga sámeapolitihkalaš vuogádahkii generealla dásis ja Sámediggái erenoamážit. Muhtimiin dain ii leat álgoálggus beroštupmi searvat eanet konkrehta sámeapolitihkalaš doibmii, ii (duššo) jienasteami hámisge.

Sámedikki jienastuslogu leat dasto álgoálggus ásahan reaidun proseassas válljet Sámediggái ovddasteddjiid. Gitta váлгаortnega dárkkisteami rádjái jagi 2008 geavahedje sámelága dárogielat čállošis sáni *samemanntall* dasa

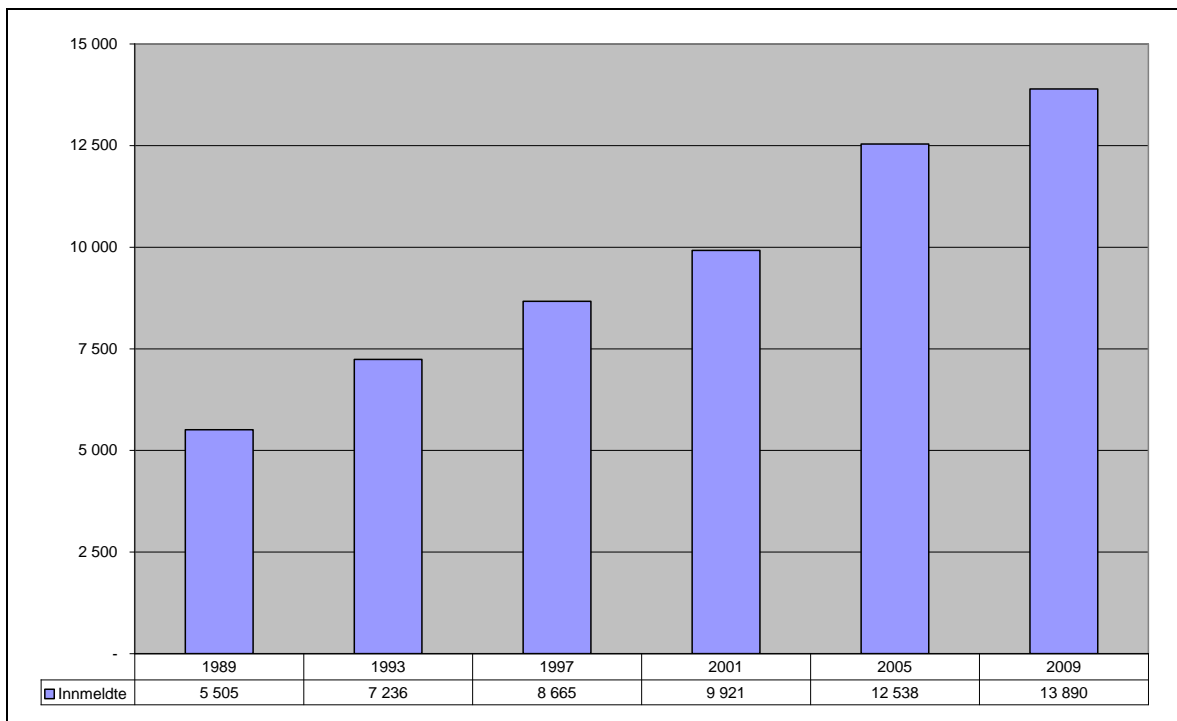
⁴ Sámi gullelašvuoda *logahalle* iešguđetlágán vugiin álbmotlohkamiin ovdal 1940. Norggas leat maŋjel dan duššo jagi 1970 álbmotlohkamis váldán fárrui jearaldagaid sámi giellageavaheamis ja identitehtas (Aubert, 1970). Geahča Pettersen (2006), eanet lohkat dán fáttás.

mii odne lea Sámedikki jienastuslohku. “Samemanntall” sáni geavahus dagahii ahte dán jienastuslogu muhtimin doivo leat muhtin lágan obbalaš “sámeregistarin”. Danin vai hehttejedje dakkár vearuipmárdusaid, aiddostahtte doahpaga nu ahte dál oaidná čielgasit lánkačállošis ahte lea sáhka válggaid *jienastuslogus*⁵.

3.2.1 Jienastuslogu obbalaš ovdáneapmi 1989-2009

Man stuoris Sámedikki jienastuslohku livččii sáhtán leat jus buohkat geat devdet goappaš eavttuid livčče dieđihan dasa, ii leat oktage gii máhtta vissásit diehtit. Sáhtta aŋkke dokumenterejuvvot ahte jienastuslohku jo dan rájes go ásahuvvui, lea ovdánan válggas válgii. Dán bastevaš – vaikko vel veaháš rumša – ovdáneapmi jienastuslogus čájehit gráfalaččat Govadat 1.

Govadat 3.1 Čáliheddjiid lohku Sámedikki jienastuslogus válggain 1989-2009

⁵ *Sametingets valgmanntall* oktiivástida dasa maid čađat leat atnán sámegielas ja eangalasgielat jorgalemiin, namalassii *sámi jienastuslohku* og *Sámi electoral register*.

Govadat 3.1 čájeha ahte jienastuslohku oktiibuot lea lassánan sullii 5.500 dieđiheaddjis vuosttaš válggain jagi 1989 gitta goasii 14.000 dieđiheaddjái maŋemus válggain 2009. Tabealla 3.1 vuolábealde spesifiseret dán leat goasii 8.400 logahallon jienasteddjiin lassánan, dahje buori 150 %.

Tabealla 3.1 Sámedikki jienastuslogu rievdamat 1989-2009.

	Čáliheddjiid lohku	Lassáneapmi ovddit válgga rájes - lohku	Lassáneapmi ovddit válgga rájes – proseanta
1989	5505		
1993	7236	1731	31
1997	8665	1429	20
2001	9921	1256	14
2005	12538	2617	26
2009	13890	1352	11
1989-2009		8385	152

Tabealla 3.1 čájeha muđui ahte jienastuslogu stuorámus lassáneapmi proseanttain dássáži, lea leamaš gaskal vuosttaš ja nuppi válgga (31 %). Muhto maiddái ovdal 2005-válgga lei lassáneapmi proseanttain stuoris (26 %). Dat lassáneapmi lea dasto stuorámus mii lea leamaš olles loguin, go ledje eanet go 2.600 ođđa čáliheaddji. Unnimus relatiiva ovdáneapmi lei jagi 2005 rájes 2009 rádjái (11 %). Loguin dagai aŋkke dát ovdáneapmi goasii 100 olbmo eanet go 14 % -lassáneapmi dagai gaskal 1997 ja 2001 válggaid.

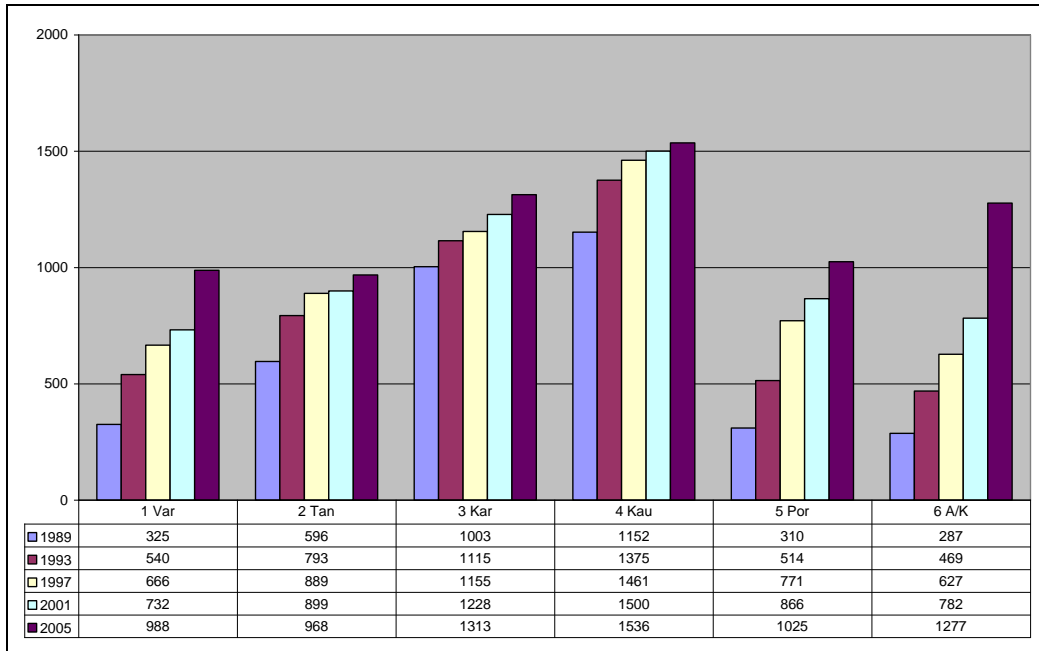
3.2.2 Jienastusloguid ovdáneapmi biiriin 1989-2005

Dán oassekapihttalis guorahallat jienastuslogu dan 13 biires mat ledje sámediggeválggain 1989-2005. Das maŋnel ovdanbuktit sierra oassekapihttalis dan viđa válgabiire jienastuslogu dieđuid jagi 2009 ovddas. (Dieđuid boares ja ođđa válgabiiriid ollislaš namain ja geográfalaš viidodagain gávdná kapihttala Mielddus A ja B.)

Govadagat 3.2a ja 3.2b boahpte siiddus leat jienastuslogu dieđut viđa vuosttaš sámediggeválggain, juhkkovuvvon gaskal biiriid 1-6 ja biiriid 7-13 (guovtte sadjái juohkin lea dahkkon danin vai dahká govadagaid nu álkin

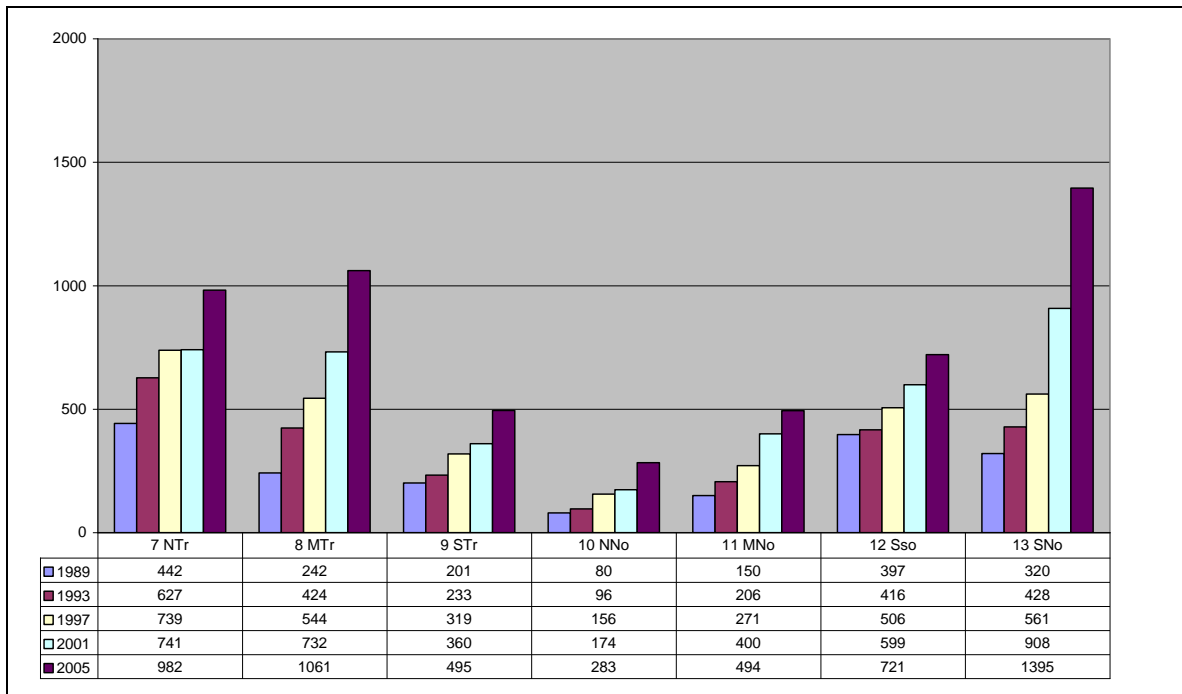
lohkat go vejolaš, muhto sáhttá maiddáa veara mearkkašit ahte biiret 1-6 dahke biiriid mat ledje Finnmárkku fylkkas).

Govadat 3.2a Jienastuslohku juohke biires válggain 1989-2005⁶

⁶ Boares válgabiiriid ollislaš namaid oaidná dán kapihtala Miellodus A.

Govadat 3.2b Jienastuslohku juohke biires 7-13 válggain 1989-2005

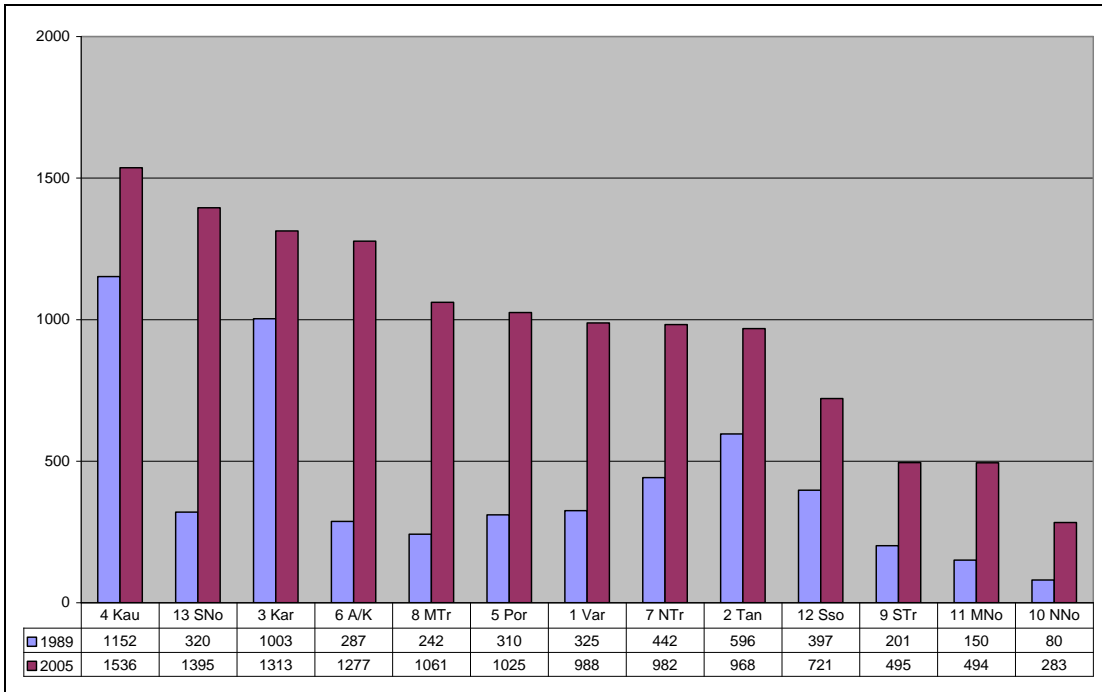

Ovddit siiddu guokte govadaga govvidit ahte visot válggain jagiin 1989-2005 ledje Sámedikki jienastuslogus válgabiiredásis stuora rievddadeamit sihke go lea sáhka álgovuolgalaš sturrodagas ja rievddademiid mearis válggas válgii. Dáid rievddademiid eat nu vuđolaččat čielggat, muhto áiggi badjel dagahedje dat nuppástuhttima muhtin beliin álgovuolgalaš siskkáldas sturrodatdilálašvuodain biiriid gaskkas.

Oktiibuot čájehuvvo ahte leat muhtin muddui leamaš mihtilmas biiriid guovdásaš rievddadeamit gaskal vuosttaš sámediggeválgga jagi 1989 ja maŋemus válgga maid čadahedje “boares” válgavugiin 2005. Dát rievdamat šearrájit erenoamáš čielgasit go, nugo Govadat 3.3 čájeha, duššo geahččá dán guovtti válgga jienastuslogusturrodagaid. Govadat 3.3 juogustus lea biiriid sturrodagain jagis 2005.

Govadat 3.3

Jienastuslohku juohke biires válggain 1989 ja 2005, juhkkovuvvon biiriid sturrodagaid vuodul jagi 2005

Dát govadat govvida ahte ollu válgabiiret leat “lonuhan saji” jus buohtastahtá dakkár juogustusain mas vuodđun lea biiriid jienastuslohku dan guovtti válggas. Erenoamáš oidnosis lea Lulli-Norgga ja Áltá-Ráhkkerávju biiriid stuora ovdáneapmi, muhto maiddái Gaska-Romssas ja Porsánggus lei lassáneapmi mihtilmas.

Tabella 3.2 vuolábealde namuha daid eksplisihhta biirerievdamiid gaskal válggaid jagi 1989 ja 2005 sihke čielga loguin ja proseanttain.

Tabealla 3.2 Jienastuslohku juohke biires válggain jagi 1989 ja 2005, biiriid sturrodagaid mielde jagiin 1989 ja 2005. Rievdamat juohke biire jienastuslogu sturrodagas, gaskal válggaid jagi 1989 ja 2005, juhkkovuvvon biiriid rievdademiide lohkomeriin ja proseanttain dan guovtti válggas.

	Lohku 1989		Lohku 2005		Rievdan 89-05, lohku		Rievdan 89-05, pst
4 Guo	1152	4 Guo	1536	13 LNo	1075	6 Á/R	345
3 Kár	1003	13 LNo	1395	6 Á/R	990	8 GRo	338
2 Dea	596	3 Kár	1313	8 GRo	819	13 LNo	336
7 DRo	442	6 Á/R	1277	5 Por	715	10 DNo	254
12 Lsg	397	8 GRo	1061	1 Var	663	5 Por	231
1 Vár	325	5 Por	1025	7 DRo	540	11 GNo	229
13 LNo	320	1 Vár	988	4 Guo	384	1 Vár	204
5 Por	310	7 DRo	982	2 Dea	372	9 DRo	146
6 Á/R	287	2 Dea	968	11 GNo	344	7 DRo	122
8 GRo	242	12 Lsg	721	12 Lsg	324	12 Lsg	82
9 LRo	201	9 LRo	495	3 Kár	310	2 Dea	62
11 GNo	150	11 GNo	494	9 LRo	294	4 Guo	33
10 DNo	80	10 DNo	283	10 DNo	203	3 Kár	31

Tabealla 3.2 gurut bealli čájeha jienastuslogu *sturrodaga* juohke biires válggain 1989 ja 2005, erohallon biiriid *sturrodaga* nohkki loguide dain namuhuvvon válggain. Olgeš bealli čájeha jienastuslogu *sturrodaga rievdamiid* juohke biires gaskal 1989 ja 2005, erohallon biiriid rievdamiin, loguin ja proseanttain. Juoga maid galgá aiddostahttit Tabella 3.2:s lea ahte seamma biire lei stuorámus sihke jagi 1989 ja 2005, namalassii Guovdageaidnu (sullii 1.150 čálihuvvon jagi 1989 ja sullii 1.540 jagi 2005). Maiddái golbma unnimus biiret ledje ovttagat goappaš válggain. Dat ledje Davit Nordlándá (mii lassánii 80 rájes buori 200), Gaska-Nordlándá (mii ovdánii 150 rájes sullii 500) ja Lulli-Romsa (mii lassánii birrasiid 200 gitta goasii 500 rádjái). Biire mii lei čielga “nummár guokte” jagi 1989, Kárásjohka birrasiid 1000 diediheddjiinis, doalai 2005 sajis golmma bajimusa gaskkas loguin mii lei 1.310 jienastuslogus. Jagi 2005 lei Lulli-Norga šaddan goasii nubbin stuorámus biiren birrasiid 1.400 čálihuvvon olbmuin. Loguid hámis lei Lulli-Norga biire mas lei stuorámus lassáneapmi 1989 rájes 2005 rádjái. Lassáneami dahke 1.075 čálihuvvon olbmo, dahje goasii 340 %. Gaska-Romssa ja Álttá/Ráhkkerávju biiriin lei vástideaddji

lassáneapmi proseanttain. Dát guokte biire, mat 1989 ledje jur badjelis golmma unnimus biire, sajáiduvve jagi 2005 jur dan golmma stuorámusa vuollái. Čielgaseappot dadjon, Gaska-Romsa lassánii birrasiid 820 dieđiheddjiin – buori 240 rájes 1.060 rádjái – dan bottu go Áltá/Ráhkkerávju lassánii 990 – 287 rájes 1.277 rádjái.

Namuhanveara lea maiddáa ahte dan guovtti válgabiires mat ledje stuorámusat jagi 1989, namalassii Guovdageaidnu ja Kárašjohka, lei áigodagas unnimus lassáneapmi proseanttain (jur 30 %) ja litnásit lassáneapmi loguin. Maiddáa Lullisámeguovllus lei lassáneapmi proseanttain relatiiva unni; biire lei jagi 1989 viđat stuorámus birrasiid 400 dieđiheddjiin – jagi 2005 lei biire šaddan okta dain unnimusain birrasiid 720 dieđiheddjiin. Muđui ferte aiddostahttit ahte jagi 1989 ledje biiriin 7-13, namalassii biiriin Davvi-Romssas ja lullelis, oktiibuot sullii beali unnit čálihuvvon olbmo go biiriin Finnmárkku fylkkas, mat ledje biiret 1-6 (1.830 vs. 3.670). Jagi 2005 lei dieđiheddjiidoassi biiriin 7-13 lassánan sullii golbma njealját oassái Finnmárkku biiriid dieđiheddjiidlogus (5.430 vs. 7.110). Relatiivalaččat mearkkaša dat ahte dan bottu go jienastuslohku dan čieža biires olggobealde Finnmárkku oktiibuot lassánii goasii 200 %, lei dat dan guđa biires Finnmárkkus oktiibuot lassánan jur 100 %. Dat čujuha ahte jienastuslogu váldodeaddu fierai veaháš lullelii jagiin gaskal 1989 ja 2005.

Sámediggeválggaid jienastuslogu váldotrenda dan 13 boares válgabiires lei dasto ahte jienastuslohku lassánii buot biiriin, muhto ii seamma mutto. Sáhttet leat ollu ákkat jienastuslogu sihke generealla ja rievddadeaddji ovdáneapmái. Go genereallas ovdáneamis lea sáhka, de sáhtta okta ágga leat ahte lea leamaš bistevaš ja eatnánaddi beroštupmi Sámediggái, demokrátalaš idéan ja sámedipolitiikkalaš ásaheami. Eará ágga sáhtta leat nuppástuvvon ipmárdusat – sihke indiviidadásis ja oktagas olbmuid áššáigullelaš birrasiin – das *maid mearkkaša* leat sápmelaš. Dakkár nuppástuvvon ipmárdusat sáhttet dasto buktit sihke lassánan *dovddasteami* ja *dohkkeheami* das ahte olmmoš ieš ja/dahje eará olmmoš julggašta iežas leat sápmelažžan, mii máksá ahte deavdá ovttá dain eavttuin mat leat go galgá dieđihit jienastuslohkui. Go jienastuslogulassáneapmi proseanttain lei unnimus dain biiriin main ledje eanemus dieđiheddjit jagi 1989 – namalassii “oktasuohkanbiiret” Guovdageaidnu ja Kárašjohka – de sáhtta dat čujuhit ahte ollu dan “potensiálas” mii lei jienastuslogu dieđiheamis doppe, gurjedje jo dakka maŋnel Sámedikki ásaheami. Seamma ládje sáhttet muhtin geográfalaš guovlluid historjját, main lei eanet bistevaš ja/dahje báikkálaš váikkuhusaddi dáruiduhttin, dagahan ahte ádjánii guhkit

luvvet(-goahit) sávahahti jienastuslohkopotensiála. Ovdamearkka dihte sáhtta dát leat okta ágga dan relatiiva lassáneapmái mii lei olles 345 % Álttás/Ráhkkerávjjus. Muhto lea maiddái muhtin áibbas eará hámat dilálašvuohta mas sáhtta leat mearkkašupmi jienastuslogu ovdáneapmái dain iešguđetge válgabiiriin. Jurddašit daid johtinrávnjiid mat leat Norggas leamaš guhkit áiggiid. Johttimat boaittobealde báikkiin guovddáš sajiide, ja davvin luksa. Buot golmma válgabiires, mat lassánedje eanemusat jagi 1989 rájes 2005 rádjái, leat gávvogat mat guhká jo leat leamaš mihtilmas ovdánanguovllut: Áltá Álttás/Ráhkkerávjjus, Romsa Gaska-Romssas, ja Oslo ja guovllut dan lahkosis Lulli-Norgga biires. Gelddolaš boahttevaš prošeakta livččii danin guorahallat eanet man stuora oassi biiriid jienastuslogurievddademiin sáhtta ilbman fárremiid geažil biiriid gaskkas ja man ollu leat albma ilmmis odđa diediheamit.

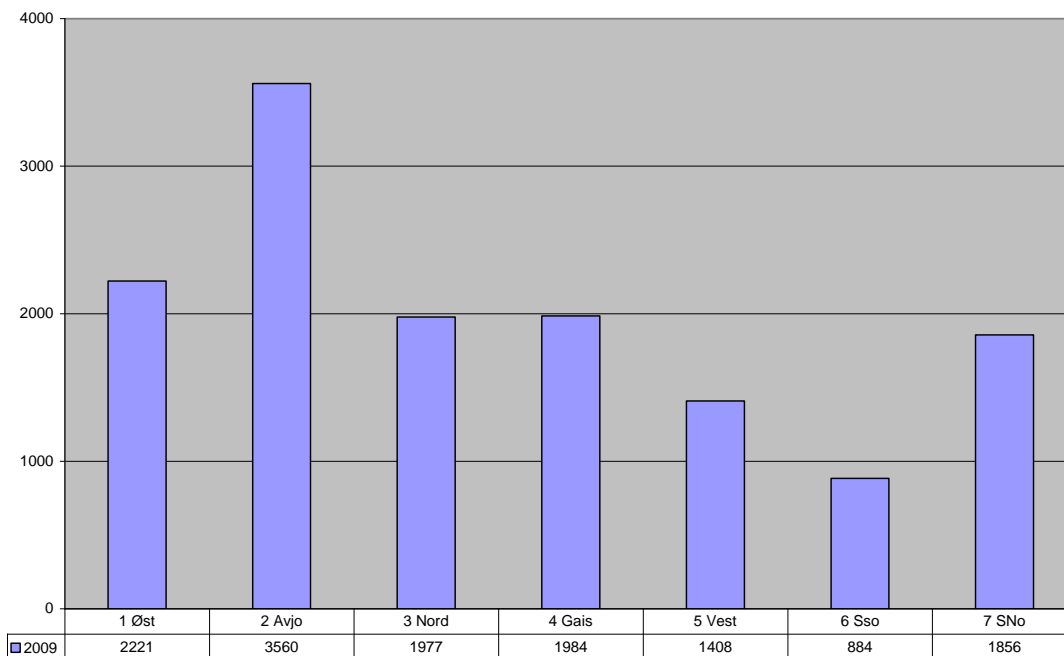
3.2.3 Jienastuslohku biiriin jagi 2009

Ovdalaš sámediggeválggaid jagi 2009 mearridedje dasto unnidit válgabiiriid logu 13 rájes čieža rádjái. Ain leat relatiiva stuora erohusat gaskal jienastuslogu mahtodagaid dain iešguđetge válgabiiriin, muhto dáid erohusaid váldet dál eanet demokrátalaččat vuhtii. Dan dahket vai juohke biire mandáhttalogu juohke válggas galgá sáhttit muddet biiriid relatiiva dieđiheddjiidlogu oasi ektui obbalaš jienastuslogus. Veardideami vuodđun atnet ovddit válgga jienastuslogu mahtodaga, buohtastahtton kap. 3. 4. 2 Fágálávdegotti raporttas (Sámediggi, 2007). Mandáhttajuogustus biriide 2009 válggas oaidnit Tabealla 3 vuolábealde. Mii jagi 2009 šattai jienastuslogu duohta mahtodat juohke válgabiirii dan čieža odđa válgabiires, oaidnit Govdagat 4a boahtte siiddus. Govadat 4b čájeha relatiiva mahtodatoktavuođa gaskal dan čieža biire.

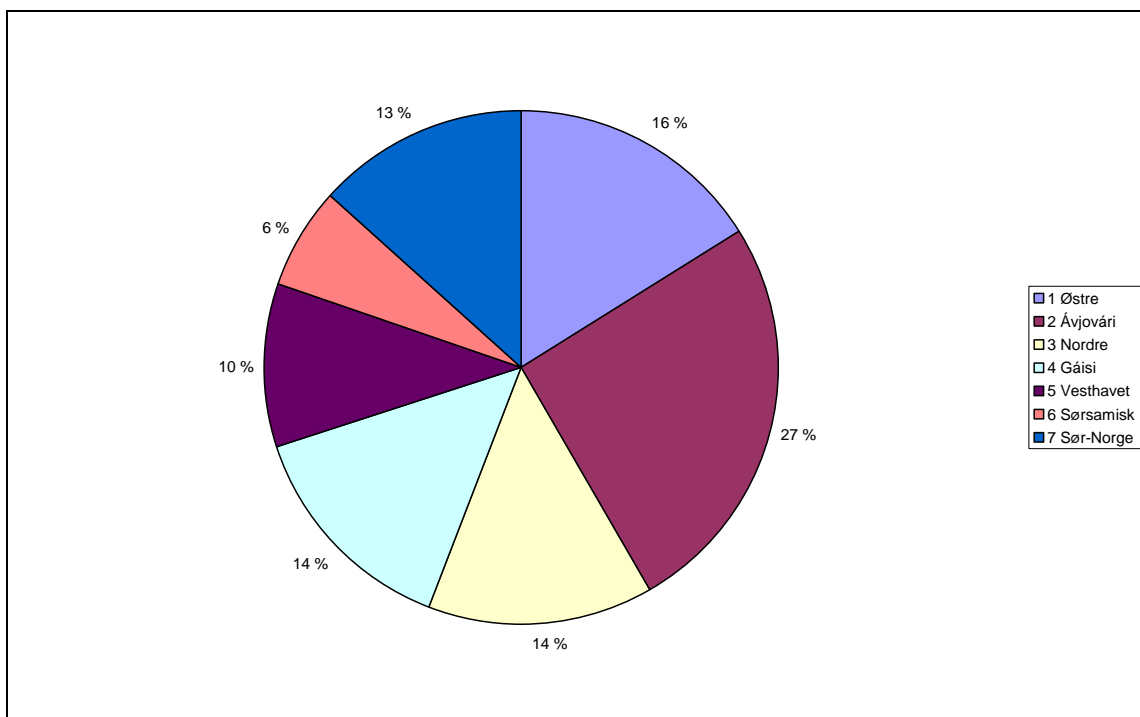
Tabealla 3.3 Válgabiiret sámediggeválggas ja mandáhtaid lohku juohke biires 2009

Biire	Mandáhttalohku jagi 2009
1 Nuortaguovllu válgabiire	6
2 Ávjovári válgabiire	9
3 Davveguovllu válgabiire	6
4 Gáisiguovllu válgabiire	6
5 Viesttarmeara válgabiire	5
6 Áarjel-Saepmie veeljemegievlie	3
7 Lulli-Norgga válgabiire	4

Govadat 3.4a Jienastuslohku juohke biires 2009 válggain

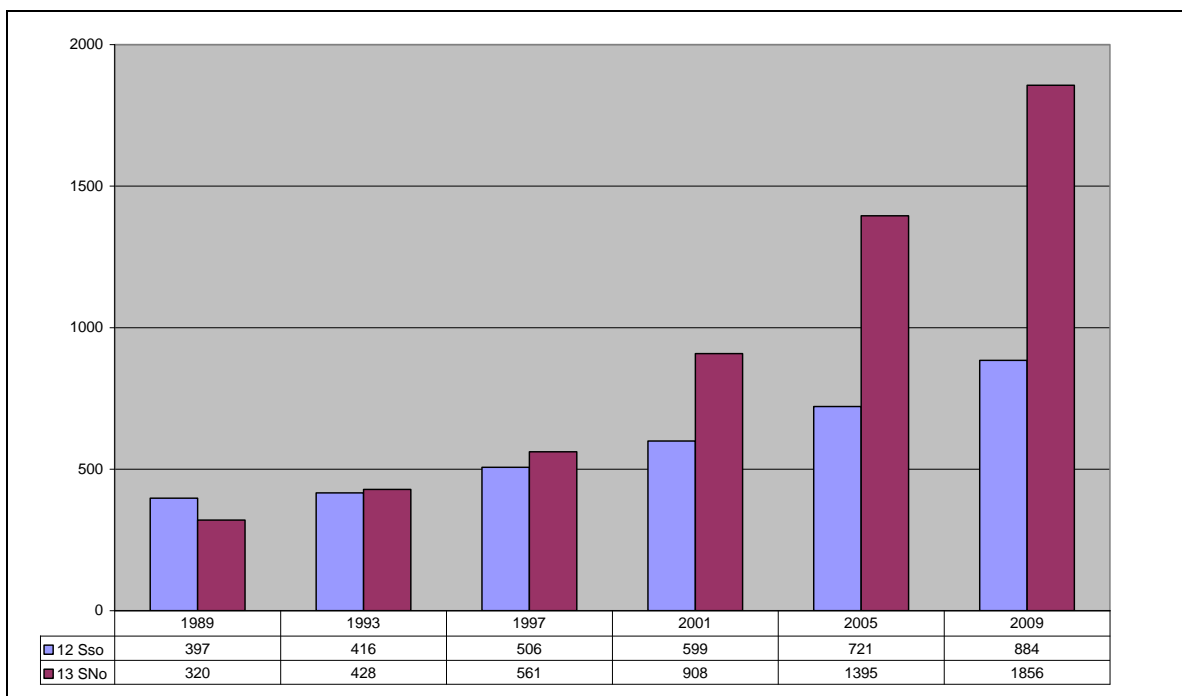
Govadat 3.4b Jienastuslohku juohke biires 2009 válggain. Proseanttat

Odđa válgabiiret 1-5 vástidit goasii dan guovllu maid biiret 1-11 dahke boares váлгаortnegis. Ii oktage dan viđa odđa biires ásahuvvon boares biiriid ovttahttimiin. Danin ii leat vejolaš njuolgut buohtastahttit muhtin dan biiriin 1-5 odđa biirehámádagas, muhtin biiriin 1-11 boares hámádagas. Vejolaš buohtastahttimiid ferte baicca dahkat “giehtaanulaččat”, bálldalastit daid suohkaniid, mat vástidit daid boares ja odđa biriid maid háliida guorahallat. Jus ovdamearkka dihte lea sávahahtti iskkat Ávjovári válgabiire ovdáneami áiggi badjel, de ferte dan dahkat loguid vuodul mat gullet dan golmma suohkanii Guovdageidnui, Kárášjohkii ja Porsáŋgui. De sáhtá earet eará gávdnat ahte jagi 1989 orui 43 % dain geat ledje čáliuvvon jienastuslohkui muhtin dán golmma suohkanis (2.344 olbmo 5.505 olbmoss). Jagi 2005 ledje Ávjovári válgabiires 27 % buot dieđiheddjiin, buohtastahtton Govadat 4b.

Go lea sáhka dan guovtti lulimus válgabiires, de lea nu ahte dat odđa biire 6 *Åarjel-Saepmie veeljemegievlie* muhtin muddui vástida dan boares biire 12 *Lullisámeguovlu*. Seamma ládje vástida dat odđa biire 7 *Lulli-Norgga válgabiire* váldonjuolggaduslaččat boares biire 13 *Lulli-Norga*. Dáid biiriid lea danin vejolaš buohtastahttit vuosttaš válgga rájes jagi 1989. Nu dahká Govadat 3.5 vuollelis.

Govadat 3.5 Jienastuslohku dan guovtti lulimus válgabiires válggain 1989-2009

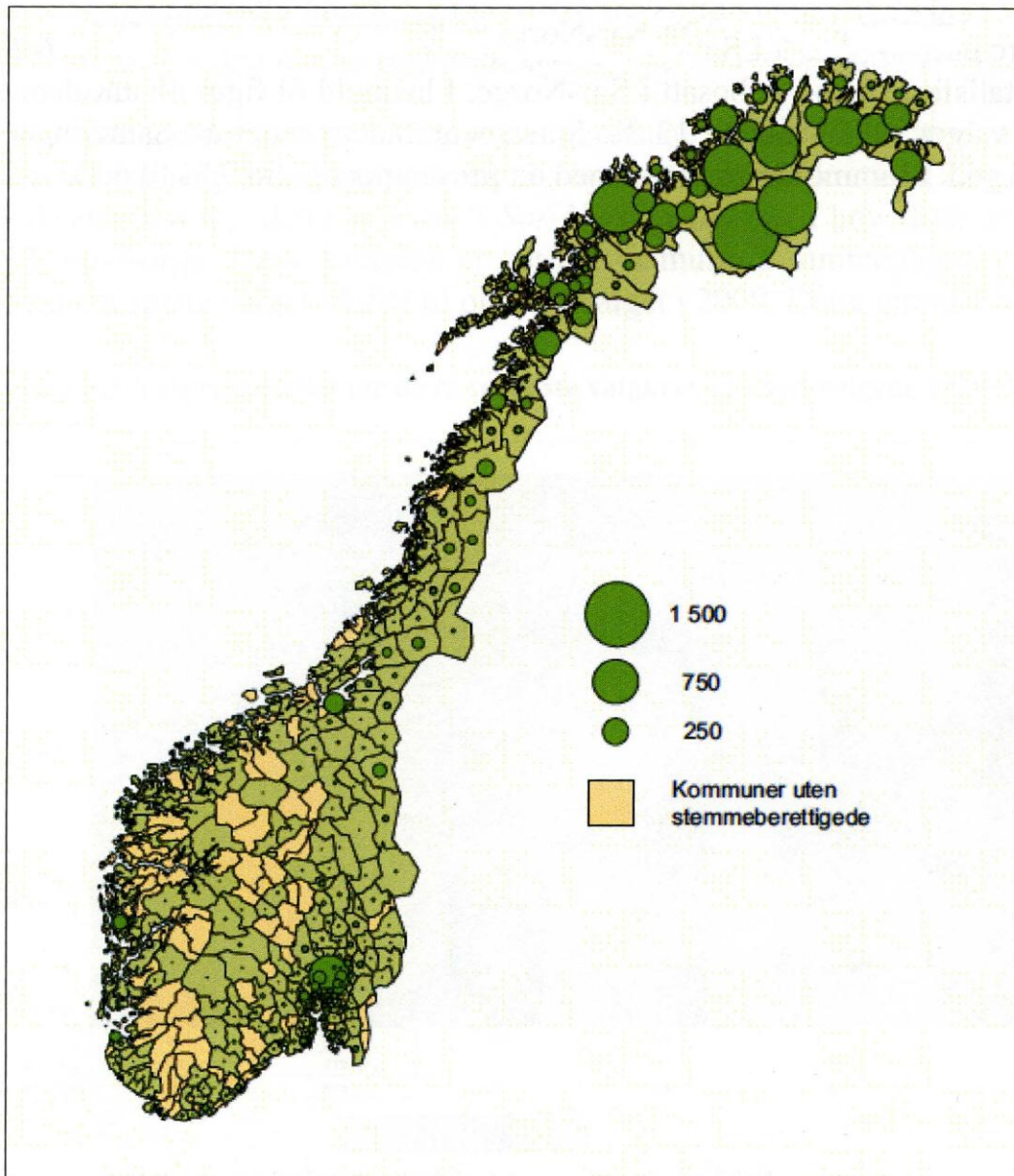
Govadat 3.5 čájeha ahte lea erenoamážit okta mearkkašahtti rievdan leamaš dán dihto guovttelot-jagi áigodagas. Dan bále go Lullisámeguovlu vuosttaš sámediggeválggas lei veaháš stuorát go Lulli-Norga biire, de jorgásii dát dilli juo 1993 válggain. Dan rájes lea rievdan duššo lassánan ja aivve fal Lulli-Norgga biirii buorren, mii jagi 2009 lei ožžon eanet go duppalit nu ollu diediheddjiid go Áarjel-Saepmie veeljemegievlie.

Dán oassekapihttala čoahkkáigeassun sáhttit dadjat ahte tendeansa dasa ahte Sámedikki jienastuslogu deaddu rievdá lullelii, jotkkii ain áigodagas 2005-2009. Jienastuslogu obbalaš ovdáneamis, mii lei 1.352 olbmo gaskal 2005 ja 2009 válggaid, lei Lulli-Norgga oassi 461. Lassáneapmi dán biires dagai dasto akto 34 % ollislaš jienastusloguovdáneami 1.352 olbmos ovdal 2009 válggaid. Áarjel-Saepmie veeljemegievlies lei go bálddastahtta, 12 % obbalašovdáneamis. Go guhkit áigeperspektiivvas geahččá, ledje vuosttaš sámediggeválggain jagi 1989 sullii 6 % buot jienastuslohkui čállojuvvon olbmot, orrume Lulli-Norggas. Govadat 3.4b muitala ahte dát oassi lei 2009 válggain lassánan 13 %. Lullisámeguovllu oassi Sámedikki jienastuslogus njiejai seamma áigodagas ovttain proseanta-čuoggáin; 7 % rájes 6 % rádjái.

3.3 Jienastuslohku suohkandásis 2005 ja 2009

Sámi statistihkka 2010-čállošis lea Statistihkalaš guovddášdoaimmahat (2010) almmuhan čuovvovaš gártta jienastuslogu juogustusas suohkaniidda 2009 sámediggeválggain:

Kárta 3.1 Olbmot Sámedikki jienastuslogus 2009, juohke suohkanis

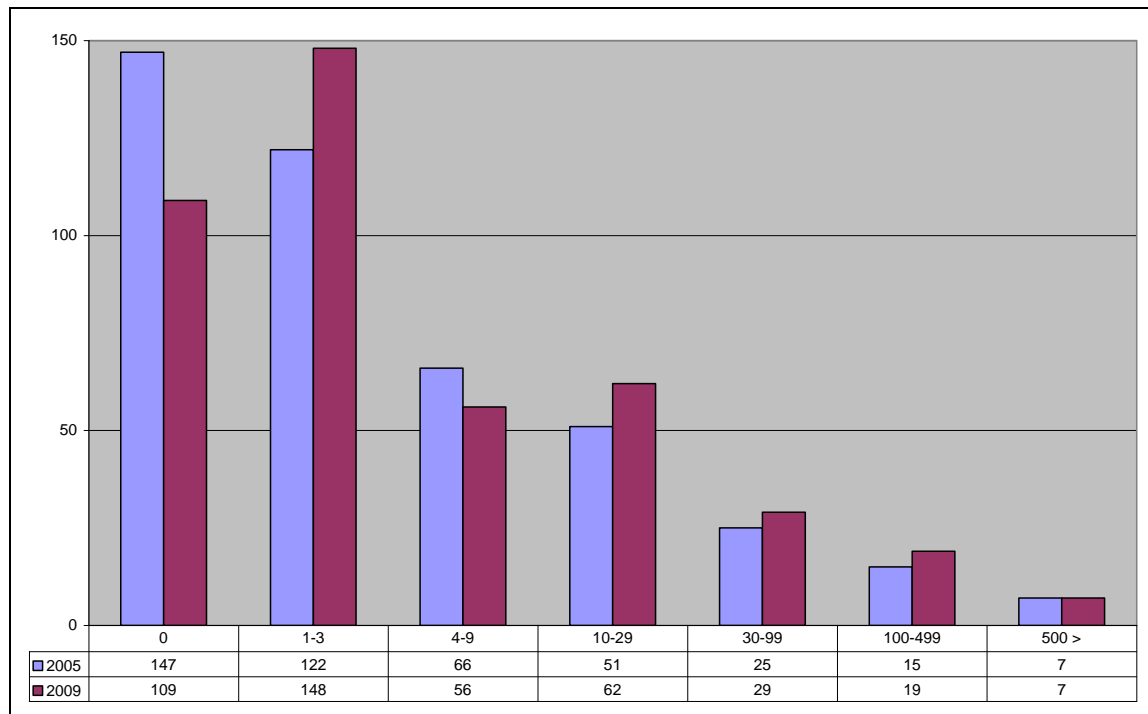
Gáldu: Sámi statistihkka 2010 (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2010)

SGD gártta vuodul sáhtta gežidit njeallje váldotendeansa go lea sáhka jienastuslogu dieđiheddjiin, suohkaniidda juogustuvvon, Norgga sámediggeválggain 2009: 1) Gávdnokit suohkanat main olbmot, geat leat jienastuslogus, leat miehtá riikka. 2) Eanaš suohkanat main leat oallugat čálihan jienastuslohkui, leat dábálaččat davábealde Sáltoduoddara ja erenoamážit Finnmárkku fylkkas. 3) Leat relatiiva unnán norgga suohkanat mat leat oalát jienastuslogu čáliheddjiid haga. 4) Romssa, Bådådđjo, Troandin, Bergen ja Oslo gávpogiidda leat guovlluid mielde čoagganeamit dain geat leat čálihan jienastuslohkui. Dán oassekapihttalas ovdanbuktit vuđoleappot Sámedikki jienastuslogu, suohkaniidda juogustuvvon, válggain jagi 2005 ja 2009 (mat leat dat guokte válgga maidda odne gávdná kvalitehtasihkaraston vuodđodieđuid).

3.3.1 Suohkanat juhkkovuvvon dan vuodul man oallugat leat čálihan jienastuslohkui

Govadat 3.6 vuolábealde leat riikka suohkanat juhkkovuvvon dan vuodul man gallis guhtege suohkanis ledje čálihuvvon jienastuslohkui, sámediggeválggain jagiin 2005 ja 2009.

Govadat 3.6 Lohku suohkaniin main lei vassis oassi čálihuvvon jienastuslohkui jagi 2005 ja 2009.

Suohkaniid juogustit sáhtta diedusge dahkat mángga ládje. Go geahččá juste hámádaga dán govadagas, de oaidná ahte gaskal 2005 ja 2009 válggaid eai lean makkárge stuora substansiála rievdamat joavkkuin main ledje suohkanat main lei oalle stuora dieđiheddjiidlohku. Eanemus čalbmáičuohcci Govadat 6 lea ahte lohku suohkaniin, main eai lean dieđiheaddjit, njeijai 38, ja ahte lassánedje 26 eanet suohkana main leat gaskal okta ja golbma olbmo čálihan. Dasto ledje sihke 2005 ja 2009 čieža suohkana main ledje eanet go 500 dieđiheaddji. Muđui eará joavkkut, earet okta, lassánedje duššo mottiin suohkaniin. ⁷Beroštahtti lea maiddái gávnnahit ahte lohku suohkaniin, main unnimusat 30 ledje jienastuslogus, lassánii gávcciin jagi 2005 rájes 2009 rádjái. Gávcci suohkana rasttildedje dasto ráji maid ođđa váлгаortnegis leat bidjan vai sámediggejenasteaddjit muhtin suohkanis sáhttet jienastit válgabeaivvi (buhtastahttit maiddái Miiddus C). Muđui ledje jagi 2009 321 suohkana main lei unnimusat okta olmmoš geas lea jienastusvuoigatvuohta sámediggeválggas. Dán 321 suohkanis ledje 55 suohkana (17 %) main ledje unnimusat 30 čáliheadji.

⁷ Namuhit ahte Norggas suohkaniid lohku njeijai 433 rájes jagi 2005, gitta 430 rádjái jagi 2009.

Dán 55 suohkaniin lei ankke oktiibuot olles 88 % olbmot, geat ledje jienastuslohkui čálihuuvon (12.266 dieđiheaddji ollislaš 13.890).

3.3.2 Jienastuslohku suohkaniin main ledje unnimusat 20 čálihan jienastuslohkui 2009

Dán oassekapihttala loahpas ovdanbuktit oasi jienastuslogudieduin dan 55 suohkana birra, main ledje unnimusat 30 jienastuslogus jagi 2009, ja dan 16 suohkana birra main seamma jagi ledje gaskal 20 ja 29 dieđiheaddji ja nu de lahkonedje “noaidevuoda” ráji, man rájes sámediggejienasteaddjit doppe sáhttet jienastit válgabeaivvi. Oktiibuot dahká dát 71 suohkana. Ovdanbuktima álggahit tabeallain mii vuosttažettiin čájeha suohkaniid jienastuslogusturrodaga válggain 2005 ja 2009, ja loguid nominealla rievdamiid dan guovtti válgga gaskkas. Dasto vel addá tabealla dieđuid das leago muhtin suohkan ollásit vai belohahkii oasálaš dan nu gohčoduvvon SED-guovllus (merkejuvvon * ja ** mearkkain suohkannummár ráidduin). SED-guovlu lea dat gustojeaddji geográfalaš doaimmaguovlu *Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnegii* – ja dán guovllu atnet vuodđun Statistihkalaš guovddášdoaimmahaga geográfalaš vuodđuduvvon sámi statistihkaide (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2010). *FUOM! Suohkaniid, mat leat SED-guovllus, guorahallat erenoamážit boahhte oassekapihttalis.*

Tabella 3.4 Sámedikki jienastuslogu diediheddjiid lohku jagi 2005 ja 2009 suohkaniin main ledje unnimusat 20 jienastuslogus jagi 2009. Lohku dain geain lei jienastanlohpi stuoradiggeválggain jagi 2009 suohkaniin mat leat ollásit dahje belohakkii oassin SED-guovllus. Biddjon dan maŋis gallis ledje registrerejuvvon Sámedikki jienastuslohkui 2009.

<i>Suohkannr ./ SED-suo.</i>	<i>Namma</i>	<i>Jienastus- lohku 2005</i>	<i>Jienastus- lohku 2009</i>	<i>Rievdan 05-09, lohku</i>	<i>Stuoradikki jienastus- lohku 2009</i>	<i>Pst. ***</i>
<i>Eanet go 500 čálihuvvon (7)</i>		<i>2005</i>	<i>2009</i>	<i>Reivdan</i>		
2011 *	GUOVDAGEAIDNU	1536	1557	21	2211	70
2021 *	KÁRÁŠJOHKA	1313	1276	-37	2000	64
1902 **	ROMSA	842	994	152	** 48166	2
2012 **	ÁLTÁ	788	943	155	** 13003	7
2025 *	DEATNU	873	859	-14	2192	40
2020 *	PORSÁDŊU	672	727	55	3068	22
0301	OSLO	534	623	89		
<i>100-499 innmeldte diedihuvvon (19)</i>		<i>2005</i>	<i>2009</i>	<i>RievdanE ndr.</i>		
2027 *	UNJÁRGA	350	377	27	699	50
2030 **	MÁTTA-VÁRJAT	337	374	37	** 7009	5
1940 *	GÁIVUOTNA	365	347	-18	1738	21
2004	HÁMMÁRFEASTA	265	295	30		
2003	ČÁHCESUOLU	264	288	24		
1850 *	DIVTTASVUOTNA	246	272	26	1589	15
1938 *	IVGU	167	186	19	2393	7
2022 *	DAVVESIIDA	184	175	-9	979	19
1913 **	SKÁNIT	170	175	5	** 2266	8
1601	TROANDIN	105	167	62		
2017 *	RÁHKKERÁVJU	147	159	12	830	18
1942	RÁISA	122	151	29		
1939 *	OMASVUOTNA	160	148	-12	1393	11
1805 **	NÁRVIIKA	121	147	26	** 13727	1
1943 *	NÁVUOTNA	120	123	3	1032	12
1833	RUOVAT	99	114	15		
1804	BÁDÁDDJO	88	113	25		
1901	HÁRŠTÁ	84	105	21		
1920 *	LOABÁT	89	102	13	789	11
<i>30-99 čálihuvvon(29)</i>		<i>2005</i>	<i>2009</i>	<i>Rievdan</i>		
1931	LEADGAVIIKA	78	95	17		
2019 **	NORDKÁHPPA	88	93	5	** 2360	4

2018 **	MUOSÁT	81	81	0		** 957	8
1201	BERGEN	53	77	24			
1640	PLASSJE	60	72	12			
2023 *	GÁDGAVIIKA	73	71	-2		767	10
0219	BÆRUM	52	62	10			
1919 *	RIVTTÁT	53	58	5		877	6
1933	BÁHCCAUVUOTNA	48	54	6			
1736 x	SNOASE	59	53	-6		x 1692	x 3
1841	FUOISKU	47	53	6			
1941	SKIERVÁ	48	52	4			
1925 **	ORJEŠ-RÁISA	45	51	6		** 2497	2
0231	SKEDSMO	27	46	19			
1853 **	EVENÁŠSI	45	46	1		** 1047	4
1870	SUORTA	34	45	11			
2014 *	LÁHPPI	36	45	9		859	5
1103	STAVANGER	29	43	14			
1832	HEMNES	30	40	10			
1825	GRANE	36	38	2			
1924	MÁLATVUOPMI	30	38	8			
2015	ÁDKOLUOKTA	41	35	-6			
0602	DRAMMEN	19	33	14			
1739	RAAVRHVIJKE	32	33	1			
0230	LØRENSKOG	22	32	10			
0220	ASKER	16	31	15			
1702	STEINKJER	21	31	10			
1826	AARBORTE	28	31	3			
2028	BÁHCAUVUOTNA	21	30	9			
20-29 čálhuvvon (16)		2005	2009	Rievdan			
0235	ULLENSAKER	20	28	8			
1840	SALTDAL	20	28	8			
0706	SANDEFJORD	15	27	12			
1923	SIELLAKVUOTNA	20	27	7			
1936	GÁLSA	23	27	4			
2024	BEARALVÁHKI	22	26	4			
1849 **	HÁPMIR	19	25	6		** 1370	2
0106	FREDRIKSTAD	14	24	10			
1854	BÁLÁK	22	24	2			
0704	TØNSBERG	21	23	2			
1001	KRISTIANSAND	17	23	6			
1839	BÁIDÁR	23	23	0			
1871	ÁNDDIR	15	23	8			
1740	NAMSSKOGAN	16	22	6			
1824	VAAPSTE	21	22	1			
2002	VÁRGGAT	16	21	5			

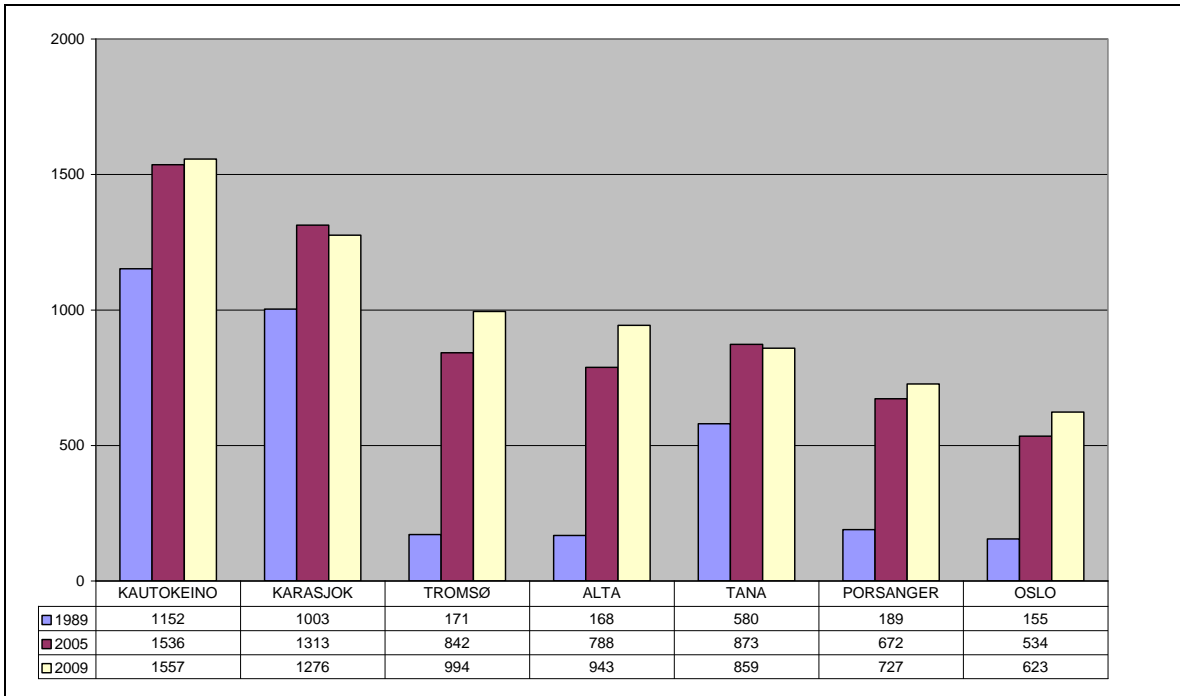
- * *Olles suohkan lea SED-guovllus.*
- ** *Oasit suohkanis leat SED-guovllus.*
- *** *Ráidu muitala man stuora proseantaoasi Sámedikki jienastuslogu dieđiheddjiidlogus jagi 2009 dagai dan logus, geain lei jienastanlohpi stuoradiggeválggas seamma jagi .*
- x *Suohkan ii leat SED-guovllus, muhto lea oassin Sámegeiela hálddašanguovllus.*

Go Tabealla 3.4 loguid galgá guorahallat, deattuhit vuot ain ahte ferte váldit vuhtii ahte leat mánga dilálašvuoda mat sáhttet dagahit lassáneami dahje njiedjama Sámedikki jienastuslogus muhtin guovllus. Muhtin dehálaš oaidnočuokkis dán olis lea genereallas demográfalaš rievdan muhtin álbmoga mahtodagas, sohkabealijuogustusas ja ahkehámádagas. Dán kapihttala čálidettiin ii leat ankke leamaš vejolaš guorahallat juohke suohkana álbmotrievdamiid bienalaš dásis. Dás namuhit duššo mat dihto áiggis leat vissis suohkaniid dieđut, jienastuslogu loguin ja rievdamiin – nu ahte dat ii čadno demográfalaš dilálašvuodaide mat sáhttet váikkuhan dasa ahte logut leat nugo leat.

Tabealla 3.4 čájeha dan čieža suohkana mat spiehkastit daningo dain leat leamaš eanetgo 500 čálihuovvon Sámedikki jienastuslohkui sihke 2005 ja 2009 válggain. Dán čieža njunuš-suohkanis leat guokte suohkana mat leat liige bárrásat, go dain ledje badjel 1.000 dieđihuvvon goappaš gustojeaddji áigodagain. Dát leat Guovdageaidnu ja Kárášjohka, nappo dat guokte “oktasuohkanbiire” boares váлгаortnegis. Oktiibuot 2.833 dieđiheddjiin leaba Guovdageaidnu ja Kárášjohka mañemus válggas guovttá dahkan ovttá viđadasoasi (20%) jienastuslogu obbalaš dieđiheddjiidlogus. Goitge lei dát duššo birrasiid bealli dan 40 % mii lei dán guovtti suohkana ollislaš jienastuslohkooassi dalle go ledje sierra válgabiiret vuosttaš sámediggeválggas jagi 1989. Vihtta eará lahtus njunuš-čieža-suohkaniin jagi 2009, ledje gaskal 1000 ja 600 dieđiheaddji. Válggas jagi 2005 rájes gitta 2009 válgga rádjái lei Romsa ja Áltá main lei stuorámus lassáneapmi jienastuslogus, buriin 150 olbmui goappaš suohkaniin. Deatnu bealistis njiejai 14 olbmui, dan bottu go Kárášjohka massii 37 olbmo jienastuslogus. Oslo ovdánii sullii 90. Čieža stuorámus suohkana, go lea loguin sáhka, oamastedje jagi 2009 oktiibuot oalle dárkilit beali buot dieđiheddjiin Sámedikki jienastuslogus, birrasiid 6.980 olbmo, obbalaš 13.890 olmos. Maiddái historjjálaš geahčasteamis – dás máksá dat vuosttaš sámediggeválggas jagi 1989 rájes – leat dáhpáhuovvon stuora rievdamat dán čieža suohkana relatiiva mahtodagas ja jienastuslohkooasiin. Dat govviduvvo

Govadat 3.7 mii fátmasta daid dihto suhkaniid respektiiva jienastuslogumahtodagaid válggain 1989, 2005 ja 2009.

Govadat 3.7 Jienastuslohku jagiin 1989, 2005 ja 2009 dan čieža suokanis main ledje unnimusat 500 čálihuvvon jienastuslohkui 2005 ja 2009. Biddjon jagi 2009 jienastuslogu mahtodaga mielde

Govadat 3.7 čájeha ahte báikkálaš sámediggejienastuslogut Romssas ja Álttás eai duššo lean oalle ovtta stuoru dan golmma dihto válggas – goappašagain lei maiddái mihtilmas stuora ovdáneapmi. Dan guovtti báikki respektiiva proseanttalaš lassáneamit leat albma ilmmis leamaš birrasiid 580 % ja 560 %. Maiddái Oslo ja Porsáŋgu leat ovdánan mihtilmasat, muhto goitge eai nu ollu go Romsa ja Áltá. Deanus ja Kárášjogas čájehuvvo gaskadássásaš relatiiva ovdáneapmi jagi 1989 rájes 2009 rádjái, ja veaháš njiedjan čielga loguin 2005 rájes 2009 rádjái. Dán oktavuodas ferte ankke atnit muittus ahte Kárášjoga gielddas čađat leat leamaš ollu eanet dieđiheddjit jienastuslogustis go Deanu gielddas.

Unnimusa rájes dán čieža stuorámus suokanis, jienastuslogu dáfus , namalassii Oslo iežas 623 dieđiheddjiin, lei guhkes gaska bohte suokanii mii lei Unjárga 377 dieđiheddjiin. Dasto čuvvo suokanat Máttá-Várjjat (374) ja Gáivuotna (347), Hámmárfeasta, Čáhcesuolu ja Divttasvuotna main

buohkain lei gaskal 270 ja 300 jienastusloguineaset, dan bottu go njealji suohkanis lei gaskal 190 ja 160 dieđiheaddji, namalassii Ivggus, Davvesiidas, Skánihis ja Troandimis.

Oktiibuot ledje jagi 2009 obbalaččat 26 suohkana main ledje eanet go 100 báikkálaš sámediggejienastuslogus. Dáin ledje 24 Davvi-Norggas, juhkkuojuvvon Finnmárukui 11, Romsii ovcci ja Nordlándii njeallje. Dat guokte suohkana mat báhce ledje gávppogat Oslo ja Troandin. Eará “boares” gávppogat dan 26 gaskkas ledje Romsa, Nárviika, Bådádjo ja Hárštá, ja vel Hámárfeasta ja Čáhcesuolu. Muđui ja eanet obbalaččat, sáhtta vel dadjat jienastusloguid birra juohke suohkanis, ahte gaskal 2005 ja 2009 válggaid ledje 16 suohkana main jienastuslohku *lassánii* eanet go 20 dieđiheddjiin. Njealji suohkanis fas *njiejai* jienastuslohku eanet go 10 dieđiheddjiin:

Tabella 3.5 Suohkaniin main lei stuorámus posiitiiva ja negatiiva nominealla rievdan jienastuslogus 2005-2009. Bidjon rievdamiid nominealla mahtodaga mañis

Suohkan-nr.	Namma	Jienastus-lohku 2005	Jienastuslohku 2009	Rievdan 05-09, pst	Rievdan 05-09, lohku
2012 **	ÁLTÁ	788	943	20	155
1902 **	ROMSA	842	994	18	152
0301	OSLO	534	623	17	89
1601	TROANDIN	105	167	59	62
2020 *	PORSÁDGU	672	727	8	55
2030 **	MÁTTA-VÁRJJAT	337	374	11	37
2004	HAMMÁRFEASTA	265	295	11	30
1942	RÁISA	122	151	24	29
2027 *	UNJÁRGA	350	377	8	27
1850 *	DIVTTASVUOTNA	246	272	11	26
1805 **	NÁRVIIKA	121	147	21	26
1804	BÁDÁDJO	88	113	28	25
2003	ČÁHCESUOLU	264	288	9	24
1201	BERGEN	53	77	45	24
2011 *	GUOVDAGEAIDNU	1536	1557	1	21
1901	HÁRŠTÁ	84	105	25	21
1939 *	OMASVUOTNA	160	148	-8	-12
2025 *	DEATNU	873	859	-2	-14
1940 *	GÁIVUOTNA	365	347	-5	-18
2021 *	KÁRÁŠJOHKA	1313	1276	-3	-37

Eanetlohku suohkaniin main Sámedikki jienastuslohku ovdánii dán dihto áigodagas, ledje gávpotsuohkanat. Golbma dan 16 suohkanis main lei nominealla jienastuslogu ovdáneapmi unnimusat 20, ledje lulábealde Sáltođuoddara; Troandin, Bergen ja Oslo. Sturámus lassáneapmi proseanttain lei Troandimis ja Bergenis, muhto maidái Bådádjo ja Hárštá lassáneapmi badjel 25 %. Dan njealji suohkana, mat masse eanet go 10 dieđiheadji, ledje buot nu gohčoduvvon guovllu-suohkanat mat ollislaččat gulle SED-guvlui. 3.3 Erenoamážit 26 SED-guovllu jienastuslogu birra

Dán oassekapihttalis geahčestit erenoamážit dan 26 suohkana mat ollásit dahje belohakkii leat nu gohčoduvvon SED-guovllus, buhtastahtton Tabealla 3.6 vuollelis.

Tabealla 3.6. Diediheddjiidlohku Sámedikki jienastuslogus 2005 ja 2009. Lohku juohke suohkana olmuin geain lei jienastanlohpi stuoradiggeválggas 2009. Biddjon nu ahte čájeha dan guovtti jienastuslogu oktavuoda proseanttain.

Suohkann r. / SED-suoh.	Namma	Jienastus- lohku 2005	Jienastus- lohku 2009	Rievdan 05-09, lohku	Stuoradikki jienastus- lohku 2009	Pst. ***
2011 *	GUOVDAGEAIDNU	1536	1557	21	2211	70
2021 *	KÁRÁŠJOHKA	1313	1276	-37	2000	64
2027 *	UNJÁRGA	350	377	27	699	50
2025 *	DEATNU	873	859	-14	2192	40
2020 *	PORSÁDGU	672	727	55	3068	22
1940 *	GÁIVUOTNA	365	347	-18	1738	21
2022 *	DÁVVESIIDA	184	175	-9	979	19
2017 *	RÁHKKERÁVJU	147	159	12	830	18
1850 *	DIVTTASVUOTNA	246	272	26	1589	15
1943 *	NÁVVUOTNA	120	123	3	1032	12
1939 *	OMASVUOTNA	160	148	-12	1393	11
1920 *	LOABÁT	89	102	13	789	11
2023 *	GÁDGAVIIKA	73	71	-2	767	10
1913 **	SKÁNIT	170	175	5	** 2266	8
2018 **	MUOSÁT	81	81	0	** 957	8
2012 **	ÁLTÁ	788	943	155	** 13003	7
1938 *	IVGU	167	186	19	2393	7
1919 *	RIVTTÁT	53	58	5	877	6
2030 **	MÁTTA-VÁRJAT	337	374	37	** 7009	5
2014 *	LÁHPPI	36	45	9	859	5
2019 **	DAVVINJÁRGA	88	93	5	** 2360	4
1853 **	EVENÁŠŠI	45	46	1	** 1047	4
1902 **	ROMSA	842	994	152	** 48166	2
1925 **	ORJJEŠ-RÁISA	45	51	6	** 2497	2
1849 **	HÁPMIR	19	25	6	** 1370	2
1805 **	NÁRVIIKA	121	147	26	** 13727	1

* Olles suohkan lea SED-guovllus.

** Oasit suohkanis leat SED-guovllus.

*** Ráidu muitala man stuora proseantaoasi Sámedikki jienastuslogu diediheddjiidlohku jagi 2009 dagai logus mii muitala man oallugiin lei jienastanlohpi Stuoradiggeválggas seamma jagi.

SED-guovllu leat maiddái válddahan Tabealla 3.4 Ágga manin das geahčestit SED-suohkaniid sierra, lea go dain lea erenoamáš sajádat, danin go juste dain suohkaniin leat guovllut mat dahket geográfalaš vuodu sámi statistihkkii. SED-guovllut SED-suohkaniin doibmet dasto muhtin lágan almmolaš definišuvdnan sámi ássanguovlluide.

Tabealla 3.4 čájeha ahte dan ollislaš 26 suohkanis main jagi 2009 ledje eanet go 100 Sámedikki jienastuslogus, leat 18 mat ollislaččat dahje belohakkii gullet SED-guvlui. Muđui dan eará gávccii SED-suohkanis ledje gaskal 45 ja 95 jienastuslogus, earet Hamarøy suohkanis mas ledje 25. Oktiibuot lei dan 26 SED-suohkanis 9.411 olbmo jienastuslohkui čálihuvvon jagi 2009, vástideaddji 68 % visot jienastuslogu dieđiheddjiin. Ferte gal aŋkke dás deattuhit ahte jienastuslogudieđiheddjiid suohkanguovdásaš logut gusket *olles* suohkaniidda. Suohkaniidda, mat duššo leat belohakkii SED-guovllus, eai dieđit erenoamážit man gallis suohkana dieđiheddjiin Sámedikki jienastuslogus, orrot siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu. Dan ferte dasto sierra iskat.

Tabealla 3.4 muitala erenoamážit man oallugiin, juohke SED-suohkanis, lei jienastanlohpi suoradiggeválggas jagi 2009. Dasa lassin muitala man stuora proseantasaš oasi muhtin suohkana lohku Sámedikki jienastuslogus jagi 2009, dagai suohkana logus, olbmui geain lei jienastanlohpi suoradiggeválggain seamma jagi. Dát diehtu lea gelddolaš daningo dan jáhkkit geažuhit man stuora oassi muhtin suohkana rávisolbmui (definerejuvvon sii geat leat badjel 18 jagi ja geain lea jienastanlohpi) leat välljen čálihit Sámedikki *válga* jienastuslohkui. Guorahaladettiin dán dili, ferte goitge vuhtii váldit ahte ii buohkain, geain lea jienastanlohpi sámediggeválggain, leat jienastanlohpi suoradiggeválggain (buohtastahte válgalágain §§ 2-1 ja 2-2 ja sámelága § 2-5). Aŋkke árvoštallat ahte loguid dáfus dan váikkuhusat eai leat suorát go ahte sámedigge- ja suoradiggejienastusloguid buohtastahttin sáhtta deavdit ulbmila mii lea dakkár buohtastahttimiin.

Tabealla 3.6 leat visot SED-suohkanat gesson Tabealla 4 ja biddjon daid respektiiva proseantasaš mahtodagaid maŋis mat ihtet go suohkaniid loguid Sámedikki jienastuslogus 2009, čatná lohkui mii muitala man oallugiin suohkaniin lea jienastanlohpi suoradiggeválggain seamma jagi.

Tabella 3.6 čájeha ahte jagi 2009 lei guđas dan 26 SED-suohkanis, čáliheddjiidlohku Sámedikki jienastuslogus jagi 2009, mii vástidii unnimusat 20 % dan logus man oallugiin suohkaniin lei jienastanlohpi stuoradiggeválggain seamma jagi. Vuot ain spiehkkašit Guovdageaidnu ja Kárášjohka erenoamáš alla árvvuiguin; respektiiva 70 % ja 64 %. Dasto čuvvot suohkanat Unjárga ja Deatnu, 50 % ja 40 %. Veaháš vuollelis listtus lea Porsánju ja Gáivuotna mat goappašagat deaivaba badjelaš 20 %.

Lea mearkašan veara ahte dát guhtta suohkana leat seamma guhtta suohkana mat álgoálggus dahke *Sámegeiela hálddašanguovllu* dalle go guovllu almmolaččat lága bokte ásahedje jagi 1989. Hálddašanguovllu leat maŋnel viiddidan nu ahte dat maiddái sisttisoallá guokte eará suohkana SED-guovllus, namalassii Divttasvuona ja Loabáha (buohtastahte sámelága § 3 ja dasa gullelaš ásašaid). Lassin dasa lea dál Snoase suohkan maiddái oassin giellaguovllus.⁸

Obbalaččat leat 13 suohkana main lohku Sámedikki jienastuslogus dagai unnimusat 10 % dan logus mii muitala geain lea jienastanlohpi stuoradiggeválggain 2009. Buot dát 13 suohkana leat ollislaččat oassin SED-guovllus. Nuppe geažis čájehuvvo ahte visot dat guhtta suohkana, main lohku lei unnit go 5 % dán oktavuodas, leat suohkanat mat duššo belohakkii leat oassin SED-guovllus.⁹

Čorgatvuoda dihte deattuhit ahte go dainna lágiin buohtastahttit jienastusloguid, de diehttelasatge addá eanemus čielggasvuoda suohkaniin mat leat 100 % oassin SED-guovllus. Ollislaččat mielddisbuktá aŋkke diehtu Tabella 3.6 ahte suohkaniid lohku ja sin oassi geat leat čálihuvvon Sámedikki jienastuslohkui ja sin gullelašvuolta SED-guovlui goit muhtin muddui oktiivástidit.

⁸ Snoase suohkan ii leat oassi SED-guovllus. Tabella 4 leat goitge váldán mielde ahte Soanse iežas 53, mat ledje čálihuvvon Sámedikki jienastuslohkui 2009, loguid dáfus dagai 3 % dain geain suohkanis lei riekti jienastit stuoradiggeválggas 2009. Muđui vástidit dat guhtta suohkana maid álggos namuheimmet, dan seamma guhtta suohkana gos eanemus respondeanttat, muhtin viidát biddjon dearvvašvuoda- ja birgenlágiguorahallamis suohkaniin main orro sápmelaččat ja dáččat 2003/2004 (SAMINOR-guorahallan), dieđihedje ahte sis lea sámi gullelašvuolta (Lund et al., 2007).

⁹ Dán oktavuhtii gullá maiddái ahte suohkaniid gaskkas olggobealde SED-guovllu ožžo Čáhcesuolu ja Hámmárfeasta alimus loguid, 7 % ja 8 % jagi 2009.

Nuppe dáfus: SED-guovlu ii leat mainnage lágiin stáhtalaš guovlu. Guovllu leat ollu gerddiid viiddidan dan rájes go dan ovdavázzi – Sámi ovdánahttininfoanda (SOF) geográfalaš doaibmaguovllu – ásahedje jagi 1976. Jahkegirjies Sámi statistihkka 2010 (Statistihkalaš guovddášdoaimmahat, 2010) leat listtut mat mitalit movt suohkaniid logut, mat ollislaččat dahje belohakkii gullet dan definerejuvvon guvlui, leat lassánan viđa rájes jagi 1976 gitta 26 rádjái jagi 2009. Maidái dát leat oasis maid lea vuodđu guorahallat lagabui, sihke vuolgindási ja váikkuhusaid ektui.

3.4. Jienastuslogu sohkaabeale- ja ahkejuohku

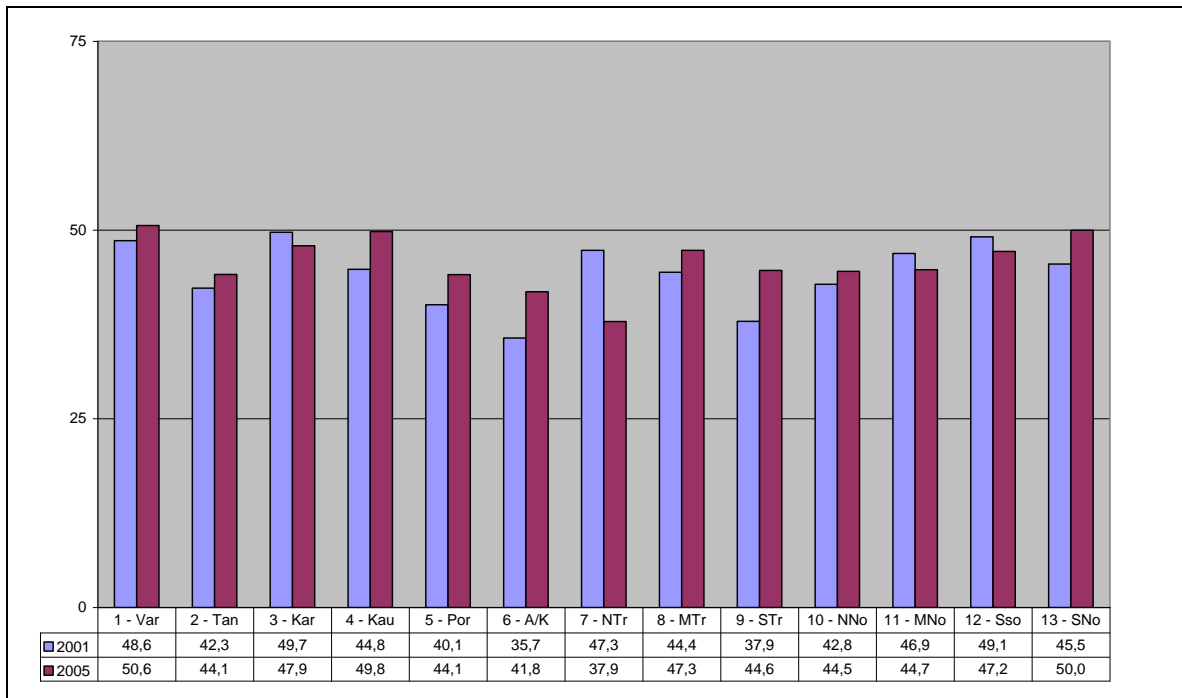
3.4.1 Nissonoassi oktiibuot 2001-2009 ja biriin 2001-2005

Jienastuslogu sohkaabealejuhkui eai leat sihkkaris logut golmma vuosttaš sámediggeválggain (Sámediggi, 2001). Golmma mañemus válggaid logut leat čallon Tabealla 7. Das boahtá ovdan ahte jienastuslogus lei unnán, muhto čielga dievdduid eanetlohku buot dain válggain. Nissonoassi lassánii veaháš áigodagas, muhto dušše veaháš badjelaš ovttá proseantta; 45,6 % rájes 46,9 % rádjái.

Tabealla 3.7 Jienastuslogu sohkaabealejuohku oppalaččat válggain 2001, 2005 ja 2009

	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Dievdduid eanetlohku lohku	Nisson lohku, pst.
2001	5401	4520	9921	881	45,6
2005	6752	5786	12538	966	46,1
2009	7380	6510	13890	870	46,9

Govadat 3.8. Jienastuslogu nissonoasit biriid mielde jagi 2001 ja 2005 ¹⁰

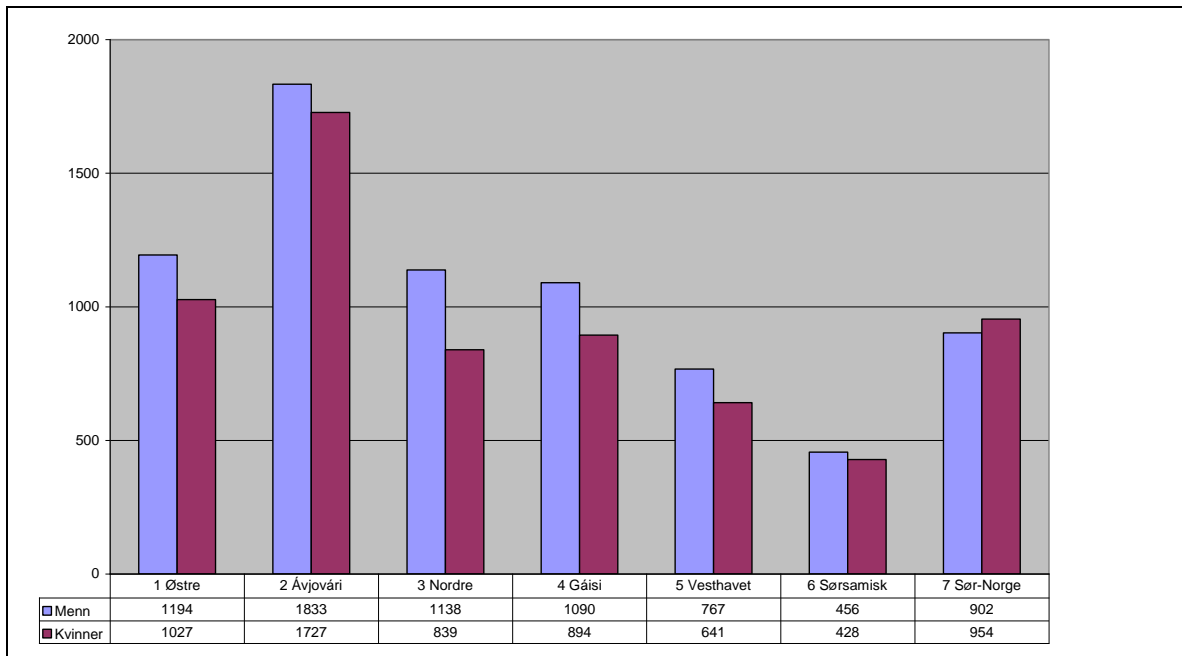
Govadat 8 bajábealde čájeha jienastuslogu nissonoasi biriid mielde dain 13 iešgudege “boares” biriin válggain 2001 ja 2005. Govadat čájeha ahte 2005 ledje guokte válgabiire main lei nissonoassi njuolgut daddjon 50 % (Guovdageaidnu ja Lulli-Norga), ovttá biires ges lei veaháš nisson eanetlohku (Várjjat). Viidásit boahdá ovdan ahte 2001 rájes 2005 rádjái njealji dan 13 biires njejjai nissonoassi. Eanemus njiedjan lei Davvi-Romssas olles 9,4 %. Seamma áigodagas lassánii nissonoassi biriin Lulli-Romsa, Áltá-Fálesnuorri ja Lulli-Norga, čuovvovaččat nu ollu go 6,7 %, 6,1 % ja 4,5 %. Goitge vaikko lei lassáneapmi, 2005-válggain lei Áltá-Fálesnuoris ja Davvi-Romssas vuolemusas nissonoassi Sámedikki jienastuslogus biriid ektui; čuovvovaččat 42 % ja 38 %.

3.4.2 Sohkaabealejuohku biriin ja suohkaniin jagi 2009

2009-válggain buktit ovdan sohkaabealejuogu čuovvovaččat veaháš dárkileappot, sihke válgabiire- ja suohkandásis. Álggos juhkui biiriid ektui. Dat govviduvvo gráfalaččat vuolábealde Govadat 3.9.

¹⁰ Boares válgabiiriid olles namat leat dán kápihttala Mielddus A ja B.

Govadat 3.9 Jienastuslogu sohkaabealejuohku biiriin jagi 2009

Govadat 9 čájeha ahte ovttá válgabiires lei nisson eanetlohku 2009, namalassii Lulli-Norga. Eanetlohku lei unnán, dat bohtá ovdan dárkileappot vuolábealde Tabealla 8:

Tabealla 3.8 Sohkaabealejuohku jienastuslogus 2009, oktiibuot ja juohke válgabiire ektui

	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Dievddut eanetlohku, lohku	Nisson-oassi, pst.
1 Nuortaguovlu	1194	1027	2221	167	46
2 Ávjovári	1833	1727	3560	106	49
3 Davveguovlu	1138	839	1977	299	42
4 Gáisi	1090	894	1984	196	45
5 Viesttarmearra	767	641	1408	126	46
6 Áarjel-Saepmie	456	428	884	28	48
7 Lulli-Norga	902	954	1856	-52	51
Oktiibuot	7380	6510	13890	870	53

Tabealla 3.8 čájeha ahte Lulli-Norgga nisson eanetlohku lei dušše okta proseanta, dahje 52 olbmo loguid mielde. Proseantaid mielde lei Ávjovári válgabiire 49 % nissonosiin, dásálagaid Lulli-Norgga biriin

sohkabealedássetvuodas. Dat lei goitge nuppelágan ovddabealmearkkain, danne go Ávjováris lei dievdduid eanetlohku 106.

Unnimus erohus dievdduid ja nissoniid logu gaskkas lei loguid mielde unnimus biires, Áarjel-Saepmie válgabiires. Unnimus dásseárvu sohkabeliid gaskkas – sihke proseanttaid mielde ja čielga loguiguin – lei Davveguovllu válgabiires. Dilli doppe heive maiddá dan ektui go boares biiriin Áltá-Fálesnuoris ja Davvi-Romssas jagi 2005 “eai lean buorit” logut čujuhuvvon nissonosiide biriin.

Dainna navdimiin ahte álbmogiin dihto sturrodaga badjel dábálaččat leat sullii ovttamađe dievddut ja nissonat, de lea ágga vuordit ahte maiddá Sámedikki sohkabealátovddasteaddji jienastuslogus galggašii dakkár sohkabealejuohku. Duohtavuodas lea baicca duođaštuvvon ahte mángga suohkanis ii leat 50/50 sohkabeale juohku. Nu lea dávjá nu gohčoduvvon guovllu-suohkaniin. Dakkár demográfalaš faktaid ferte váldit vuhtii go sohkabealejuogu Sámedikki jienastuslogus galgá árvvoštallat lagat geográfalaš dásis.

Nugo namuhuvvon, de ii lean dán kápihttala barggus vejolaš guorahallat báikkálaš álbmotstruktuvrraid bienalaš dásis. Muhto go jienastuslogu sohkabealedássetvuolta lea áigequovdilis temá duos dás ain, de leat goitge atnán ávkkálažžan kápihttalis fátmastit oppalašgeahčastaga suohkaniin main 2009 válggain lei *unnimus sohkabealedássetvuolta ráinnas loguiguin*–beroškeahttá állaniigo dássetvuolta nissoniid dahje dievdduid ektui. Oppalašgeahčastagas leat guokte tabealla mat leat vuolles (nissonoassi proseanttaid mielde lea tabeallain, muhto dat lea unnán substánsalaš beroštumis dokko gokko leat unnán olbmot jienastuslogus).

Tabealla 3.9a vuolábealde čájeha suohkaniid main jagi 2009 lei dievdduid eanetlohku unnimusat 15 olbmuin Sámedikki jienastuslogus.

Tabella 3.9a Jienastuslohku 2009: 21 suohkana main lea dievdduid eanetlohku unnimusat 15 olbmuin. Nominála dievdduid eanetlogu ektui.

Suohk-nr.	Namma	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Nisson-oassi, pst	Dievdduid-eanetlohku, lohku
2012 *	ÁLTÁ	516	427	943	45	89
2025 *	DEATNU	467	392	859	46	75
1938 *	IVGU	128	58	186	31	70
1940 *	GÁIVUOTNA	207	140	347	40	67
2021 *	KÁRÁŠJOHKA	670	606	1276	47	64
2022 *	DAVVESIIDA	109	66	175	38	43
2020 *	PORSÁDGU	385	342	727	47	43
1943 *	NÁVUOTNA	81	42	123	34	39
2027 *	UNJÁRGA	207	170	377	45	37
1805 **	NÁRVIIKA	91	56	147	38	35
2017 *	FÁLESNUORRI	97	62	159	39	35
1850 *	DIVTTASVUOTNA	153	119	272	44	34
2004	HÁMMÁRFEASTA	164	131	295	44	33
1833	RUOVAT	70	44	114	39	26
1939 *	OMASVUOTNA	86	62	148	42	24
2015	ÁKDOLUOKTA	29	6	35	17	23
1942	RÁISA	86	65	151	43	21
2018 **	MUOSÁT	50	31	81	38	19
1913 *	SKÁNIT	96	79	175	45	17
1853 **	EVENÁŠŠI	31	15	46	33	16
2014 *	LÁHPPI	30	15	45	33	15

Tabella 3.9a čájeha ahte 21 suohkaniin, lea dušše Hámmárfeasta, Rana, Ákñoluokta ja Ráisa mat eai leat nu gohčoduvvon SED-suohkanat. Dat “sierralágan suohkanat” leat goitge buohkat Davvi-Norggas. Tabella čájeha dasa lassin máŋgga dan 21 suohkanis nissonoasi bures vuolled 40 %. Tabella 3.9a čájeha viidáseappot ahte go dievdduid eanetlohku mihtiduvvo ráinnas loguid ektui, de Álttás leat heajumus logut. Deanus nubbin heajumus, ja de Ivvgus. Ferte fas deattuhuvvot ahte suohkaniin main lea stuora dievdduid eanetlohku ráinnas loguid ektui, ii dárbbáš leat heajumus sohkaabeale dássetvuohhta proseanttaiguin. 2009 guoskkai dat nugo Detnui ja Kárášjohkii. Goappaš suohkaniin lei jur dan sturrosaš ollislaš jienastuslohku ahte dievdduid eanetlohku dagai dain "dušše" golbma proseanta, dat

mearkkaša ahte suohkaniin lei seamma sohkaaledássetvuolta go Sámedikki jienastuslogus oktiibuot.

Muhto vaikko dievdduid eanetlohku lea dábáleamos, de leat muhtun moadde suohkana main lea nisson eanetlohku jienastuslogus. Suohkanat main lea stuorimus nominála nisson eanetlohku ovdanbukto Tabealla 3.9b.

Tabealla 3.9b Jienastuslohku 2009: 20 suohkana nisson eanetlohku, unnimusat 5 olbmui. Nominála dievdduid eanetlogu ektui

Suohk-nr.	Namma	Dievddut	Nissonat	Oktiibuot	Nisson-oassi, pst	Dievdduid-eanetlohku, lohku
1901	HÁRŠTÁ	45	60	105	57	-15
2003	ČÁHCESUOLU	137	151	288	52	-14
1870	SUORTA	16	29	45	64	-13
0602	DRAMMEN	10	23	33	70	-13
0301	OSLO	306	317	623	51	-11
1702	STEINKJER	10	21	31	68	-11
1601	TROANDIN	79	88	167	53	-9
1860	VESTVÅGØY	4	13	17	76	-9
0101	HALDEN	3	12	15	80	-9
1902 **	ROMSA	493	501	994	50	-8
0501	LILLEHAMMER	4	12	16	75	-8
0217	OPPEGÅRD	3	11	14	79	-8
0226	SØRUM	3	11	14	79	-8
0904	GRIMSTAD	1	8	9	89	-7
0219	BÆRUM	28	34	62	55	-6
0417	STANGE	4	10	14	71	-6
1736	SNOASE	24	29	53	55	-5
0228	RÆLINGEN	5	10	15	67	-5
1703	NAMSOS	2	7	9	78	-5
0403	HAMAR	1	6	7	86	-5

Bajimusas Tabeallas 3.9b leat gávpogat Hárštá ja Čáhcesuolu ja maiddái mánga eará suohkana tabeallas leat gávpogat. Dasa lassin oaidnit ahte olles 15 dan 20 suohkanis main lei namuhan veara nisson eanetlohku, leat lulábealde Sáltođuoddara. Go buohtastahtá Tabeallain 3.9a de lea mearkkašahtti ahte nisson eanetlogut leat loguid mielde aivve vuollelis go dievdduid eanetlogut. Vel eanet mearkkašahtti lea go measta buot suohkanat main lei namuhan veara dievdduid eanetlohku 2009, leat ollislaš dahje

belohahkii SED-suohkanat, dušše okta suohkaniin mas lei nissoneanet lohku lei dakkár. Muhto dat leage maiddá gávpotsuohkan Romsa.

Loahpalaččat dán vuollekápihttalas sáhtta čujuhit aiddolašvuhtii mii ii boađe ovdan namuhuvvon tabeallain: Dan suohkanis mas leat čielgasit eanemusat čálihuuvon Sámedikki jienastuslohkui, namalassii Guovdageainnus, doppe lea sohka bealedássetvuotta njuolgut daddjon 50/50: 778 dievddu ja 779 nissona. Muđui boahťa maiddá ovdan čuovvovaš vuollekápihttaliin ahte govvideapmi jienastuslogu nissonvái livuodas oidno mángga ládje go váldá vuhtii jienastuslogu čáliheddjiid *agi*.

3.4.3 Jienastuslogu ahkečohkkehus oktiibuot jagiid 2005 ja -09

Jienastuslogu ahkečohkkehusa leat maiddá jagiid mielde fokuseren, vaikko vel eai nu ollu go juogu gaskal nissoniid ja dievdduid. Sis geat leat áiccalmahttán ahkemeriid orru leamaš eanemus beroštupmi dasa ahte lea dárbu jámma nuoraid bestemii jienastuslohkui.

Sámedikki válganjuolggaduslávdegotti raportta mielde (Sámediggi, 2001) ledje 2001-válggain 4 % olbmui jienastuslogus vuollil 25 jagi. Dat lea okta unnán dieđuin mat leat oažžumis jienastuslogu ahkejuogu birra ovdal jagi 2005. Čuovvovaččat ovdanbuktit muhtun loguid mat gávdnojit jienastuslogu ahkejuogu birra válggain jagiid 2005 ja 2009. Boahťte vuollekápihttalas lea maiddá čielggadus sohka beale juogus iešgudeť ahkejoavkkui.

Čállin bottus ii lean vejolaš oažžut ahkedata biiredásis. Ovdanbuktimat leat dasto Sámedikki jienastuslogu ollislaš dilálašvuoda birra. Vuolggasadji ovdanbuktimiidda leat logut mat leat bájuhuvvon Tabealla 10. Ahkejoavkkuid juohkin dan tabeallas leat nugo SGD almmolaš válgastatistihka joavkojuohkin lea.¹¹

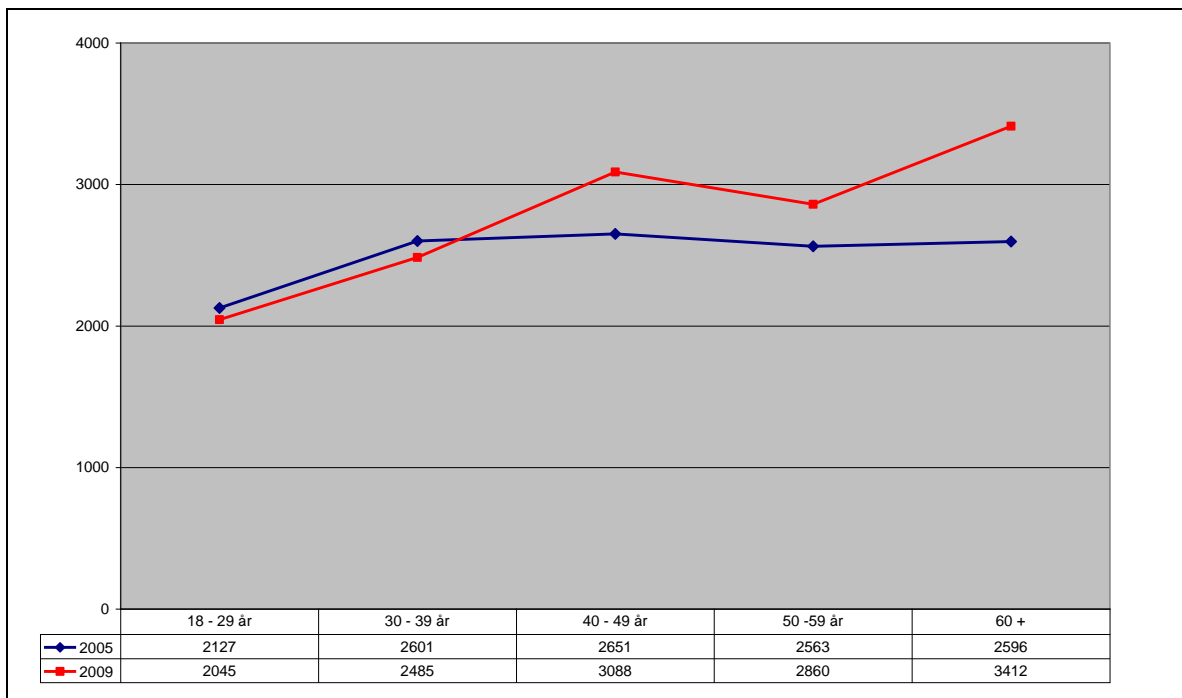
¹¹ Meroštallama nissoniin ja dievdduid iešgudeťe ahkejoavkku ektui, lea dahkan Yngve Johansen, Sámi statistihka fágalaš analysajoavkku čáli.

Tabealla 3.10 Jienastuslogu ahke -ja sohkaabealečohkkehus jagiid 2005 ja 2009

<i>Ahke-joavkkut</i>	2005				2009			
	<i>Dievd.</i>	<i>Nis.</i>	<i>Ahke-oassi, pst.</i>	<i>Nisson-oassi, pst.</i>	<i>Dievd.</i>	<i>Nis.</i>	<i>Ahke-oassi, pst.</i>	<i>Nisson-oassi, pst.</i>
18 - 21 ár	275	347	5	56	142	213	3	60
22 - 25 ár	362	400	6	52	351	459	6	57
26 - 29 ár	377	366	6	49	422	458	6	52
30 - 39 ár	1339	1262	21	49	1251	1234	18	50
40 - 49 ár	1450	1201	21	45	1658	1430	22	46
50 -59 ár	1532	1031	20	40	1639	1221	21	43
60 +	1417	1179	21	45	1917	1495	24	44
Oktiibuot	6752	5786	100	46	7380	6510	100	47

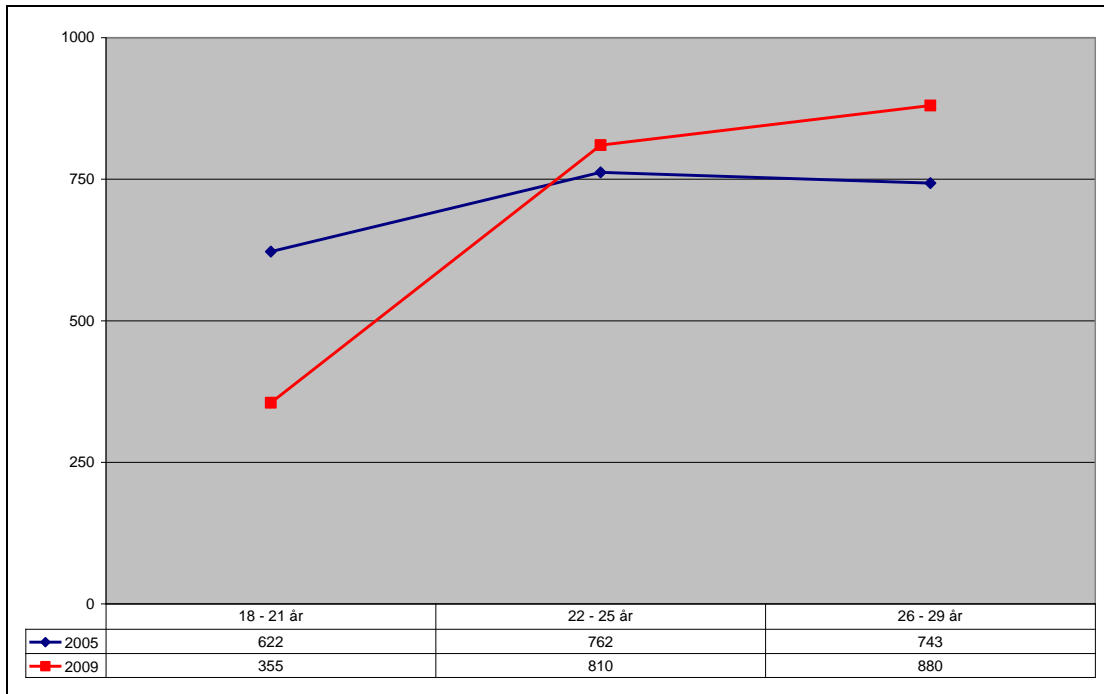
Go váldá vuhtii jienastuslogu oppalaš ahkejuogu, de čájeha Tabealla 3.10 vuosttažin ahte 2005 rájes 2009 rádjái njejai oassi áibbas nuorra jienastuslogu čáliheddjiin 5% rájes 3 % rádjái. Seammás lassánedje čáliheaddjit agis badjel 60 jagi 21 % rájes 24 % rádjái. Dat orru mearkkašeame ahte jienastuslogu ollislaš ahkejuohku dan njealji jagis duvdásii veaháš eanet boarrásiid beallai. Gráfalaš govvádus mas Tabealla 3.10 golbma nuoramus ahkejoavkku leat časkon oktan joavkun, mas leat sii vuolled 30 jagi, duodašta dan tendeanssa:

Govadat 3.10 Jienastuslogu ahkejuohku oktiibuot jagiid 2005 ja 2009

Govadat 3.10 govahallá erenoamážit guokte dilálašvuoda, namalassii jienastuslogu lassáneami olbmui badjel 60 jagi ja ahte lea unnit besten olbmui vuollil 30 jagi 2009 go 2005. Mañemus namuhuvvon dilálašvuodta bohtá ovdan čielgaseappot go ahkejoavku 18-29 mii ráhkaduvvui Govadat 10 geavaheapmái, “biddjo eret” golmma ahkejovkui nu mo ledje álgoálggus, dan odđa Govadat 11. Buot dát joavkkut fáttmasta sin geat ledje vuosttašgearddi jienasteaddjit válggain 2001, 2005 ja 2009:

Govadat 3.11 Jienastuslogu ahkejoavkkut 18-21, 22-25 ja 26-29 jagi jagiid 2005 ja -09

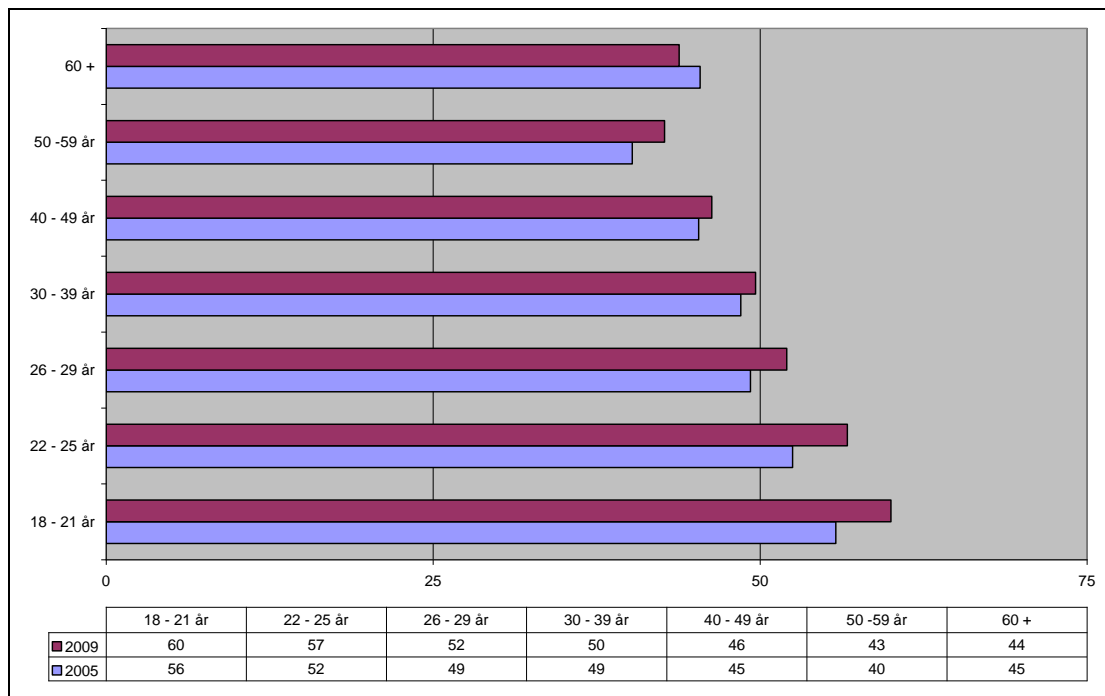

Govadat 3.11 čájeha ahte vuosttašgearddi jienasteddjiid besten jienastuslohkui–nappo sii ahkejoavkkuin 18-21 jagi–lei mihá unnit jagi 2009 go 2005. Muhto Govadat čájeha maidái ahte 2009 lei lassáneapmi dan guovtti eará ahkejoavkkus vuollel 30 jagi. Dat orru mearkkašame ahte jagiid 2005-2009 ain bestejedje sin geat ledje vuosttašgearddi jienasteaddjit guovtti ovddit válggain. Vaikko 2005 lei “sierralágan váлга” erenoamáš stuora mobiliseremiin jienastuslohkui, de čujuha Govadat 3.11 ahte nuorat eai soaitte čálihit Sámedikki jienastuslohkui vuosttaš jagiid mañnil go leat deavdán 18 jagi.

3.4.4 Jienastuslogunissonoassi ahkejoavkkuid ektui jagii 2005 ja 2009

Dilálašvuolta maid erenoamážit soaitá gánnáhit mearkkašahhtit Sámedikki jienastuslogu ahke -ja sohkabealejuogu ektui, lea ahte orru rievdagohtán stuorit nissonoassái erenoamážit nuoramus jahkebuolvvain. Govadat 12 govahallá dan:

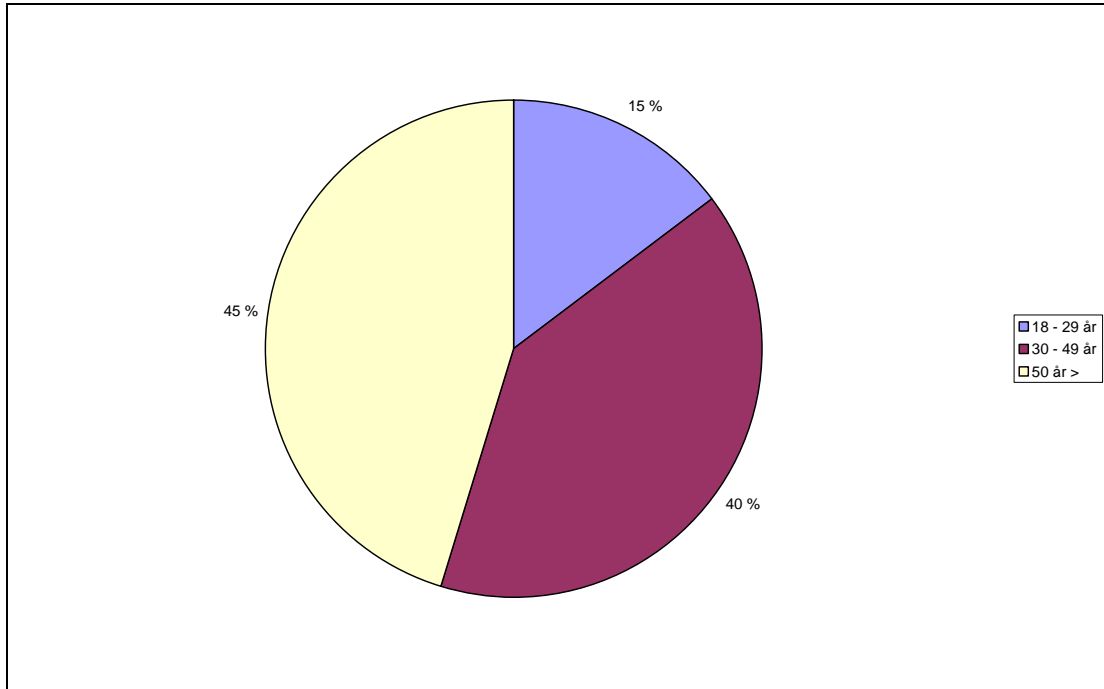
Govadat 3.12 Jienastuslogu nissonoassi iešgudege ahkejoavkkuin jagiid 2005 ja 2009

Dát Govadat čájeha ahte Sámedikki jienastuslogus jagi 2009 lei mearkkašahhti nisson eanetlohku nuoramus semeanttas, definerejuvvon golmmain ahkejoavkun gaskal 18 ja 29 jagi. Iežá ahkejoavkkuin lei jagi 2009 ain dievdduid eanetlohku, muhto nissonoassi dain lea – earret ovttas – lassáneame. Joavku mas ii lassán lea 60 jagi ja boarráseappot, mas nissonoassi ain lea relatiiva vuollin ja mas dievdduidoassi lassánii 2005 ja 2009 válggaid gaskkas.

Čoahkkáigeassi ja ollislaš govahallan Sámedikki jienastuslogu ahke- ja sohkabealejuogus 2009 jagi, sáhtá leat dakkár hámis go čuovvovaš Govadat lea oktan čuoggáide biddjon čilgehusai

**Govadat 3.13 Jienastuslohku jagi 2009, juhkkovuvvon ahkejoavkkuiide
18-29, 30-49 ja 50+**

- 2009 lei ahkejoavku vuollil 30 jagi 15 % jienastuslogus. Dan joavkkus ledje nissonat eanetlogus 55 %.
- Ahkejoavku olbmuiin gaskal 30 ja 49 jagi dahke jagi 2009 jienastuslogus 40 %. Das lei nissonoassi 48%.
- Čáliheaddjit jienastuslohkui agis badjel 50 jagi ledje 45 %, nu stuorimus ahkejoavkun jienastuslogus 2009. Dat lei maiddái ahkejoavku unnimus nissonosiin, mii lei 43 %.

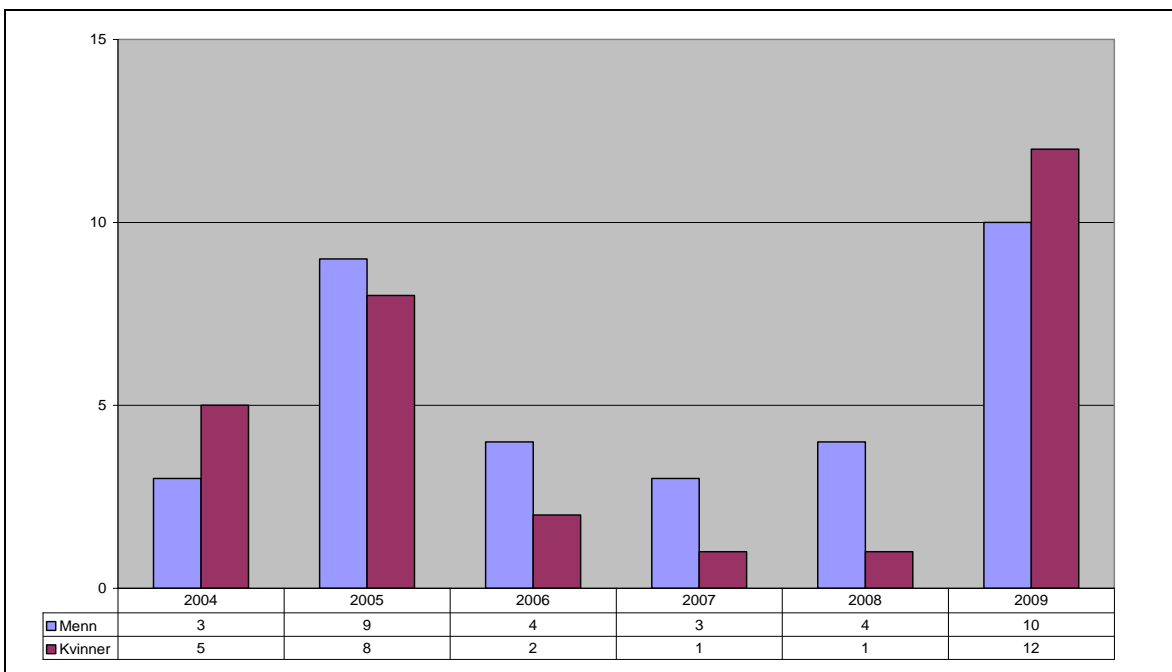
Ovddit vuollekápihttala álggahusas čujuhuvvui Sámedikki meroštallamii ahte 2001 ledje 4 % jienastuslogu čálihuvvon olbmuiin vuollel 25 jagi. Ahkejoavkkuid juohkima ektui mii dás lea dahkkon, ledje 2009 1.165 čálihuvvon olbmuiin 26 jagi dahje nuorabut. Sii ledje 8,4 % olles

jienastuslogus. Dien perspektiivvas sáhttá dadjat ahte lea veaháš buorráneapmi dan ektui mii lei jienastuslogu nuoraidprofiila jagi 2001.

3.5 Eret dieđiheamit jienastuslogus

Sámedikki jienastuslohku lohkkovuvvo prinsihpalaččat ovddabealde juohke válgga. Jienastuslohkui sáhttá goitge čálihit jotkkolaččat. Čáliheapmi lea gustojeaddji dassái go vejolaččat aktiivvalaččat dieđiha eret. Jienastuslogu vuosttaš 15 jahkái eai leat sihkkaris datat dasa mat ledje eret dieđiheamit ja mat ledje fárremat (dahje jápmimat) go namat jávke muhtun suohkana jienastuslogus. Dan birra lea dieđiheapmi buorránan maŋŋilgo jienastuslohku čatnasii njuolgut Álbmotregistarii. Erenoamáš dehálaš dál lea go fárremat registrerejuvvojit automáhtalaččat. 2005 sirde maiddái jienastuslogu čállima sámediggehálddahussii, mii dagaha ovttalágan meannudeami áššiin. Suoidnemánu 2010 leat registrerejuvvon 2004 jagi rájes oktiibuot 65 aktiivvalaš eret dieđiheami Sámedikki jienastuslogus. Go dan geahččá oktan jienastuslogu stuora lassánemiin daid jagiid, de ille sáhttá dan gohčodit stuora luobadeapmin. Eret dieđiheamit juohkásit ovttaládje sohkaбелиid dáfus, 33 dievddu ja 32 nissona. Golbma eret dieđiheami leat nissoniin geat leat dieđihan eret vuosttaš jahkebeali jagi 2010. Govadat 3.14 vuolábealde govvida mo dat loahppa 62 eret dieđiheami juohkásit dievdduid ja nissoniid gaskkas jahkásaččat áigodagas 2004-2009.

Govadat 3.14 Lohku galle jahkásaš eret dieđiheami leat jienastuslogus jagiid 2004-2009, juogaduvvon sohkaбелиid ektui

Nu go boahdá ovdan de lea smávva čoagganeapmi eret dieđihemiin guovtti válgajagiid 2005 ja 2009. Jagis 2005 dieđihedje eret 17, 2009 ges 22. Dakkár čoagganeapmi orru vejolaš go olles dan áiggis Sámedikki jienastuslohkui lea leamaš válgajagiid eanemus fokus almmolašvuodas.

Sámedikki iežaset vuodđodataid mielde ii leat muđuige mihkkege mii orru čujuheame ahte eret dieđiheamit jienastuslogus leat erenoamážit ollu muhtun suohkaniin. Suohkanat main leat eanemus registrerejuvvon eret dieđiheamit leat Áltá ovcciin, Kárašjohka čiežain ja Deatnu guđain. Dat eret dieđiheamit leat goitge mángga jagi badjel deaividan, eaige dáidde dan mađe ollu ahte sáhttet ovddastit čoagganeami. Eret dieđihuvvon olbmot leat maiddái biedgut rieđadanjagi ektui.

Ii leat makkárga diehttelas diehtu manne olbmot válljejit dieđihit eret Sámedikki jienastuslogus. Áiggi mielde lea iešguđegelágan medias boah tán ovdan cealkámušat main ovttaskasolbmot leat dovddahan ahte politihkalaš ákkaid geažil eai šat áiggo leat oassin Sámedikki politihkalaš vuodas. Diehttelasat sáhttet muhtumat dieđihan eret diekkár ákkaiguin. Muhto relatiivalaš vuollegis jienastuslogu luohpan loguid ektui, orru unnán čujuheame diekkár politihkalaš motiivvaid dáhpáhuvvame dávjá ja systemáhtalaččat eret dieđihemiin.

3.6 Válgaoassálastin

Jienastanvuoigatvuohta Norggas eará válggain lea čadnon orrunbáikái ja orrunáigái. Sámediggeválggas lea, lassin dieidda dábálaš jienastanvuoigatvuođa eavttuide, vel čadnon sámi eavttut beassat čuožžut jienastanlogus, ja dat ahte duodai leat diedihan iežat jienastanlohkui. Jus galgá beassat jienastit sámediggeválggas, de ferte diedihan iežas jienastanlohkui ovdal dan mearriduvvon áigemeari dan válgajagis. Diet áigemearri lea biddjon geassemánu 30. beaivái. Sii geat eai leat diedihan dien dáhtonii, eai beasa jienastit dan jagi. Diekkár áigemearri čuohcá sidjiide, geat ovdamearkka dihte leat aitto beroštišgoahtán sámepolitihkas válgagičču oktavuodas, go sii eai beasa jienastit dan jagi válggas.

Eará dinga, mii sáhttá headuštit sámediggeválgga oassálastimii, lea go leat (ain) soapmásat – earenoamážiid nuorat ja vuorrasit olbmot – geat válgamielbargiid dieduid mielde, iešguđege ládje leat boastut ipmirdan dan gáibádusa, ahte Sámedikki jienastuslohkui galgá ieš iežas diedihit sisa. Nu šaddet muhtomin dakkár dilálašvuođat, ahte olbmot, geat háliidivčče jienastit, eai beasa dan dahkat go eai leat diedihuvvon jienastuslohkui.

Diekkár jienastuslogu čuohcci lassiheduštusaid sámediggeválgga jienasteamis ferte vuhtii váldit, go sámediggeválgga oassálastima galgá árvvoštallat.

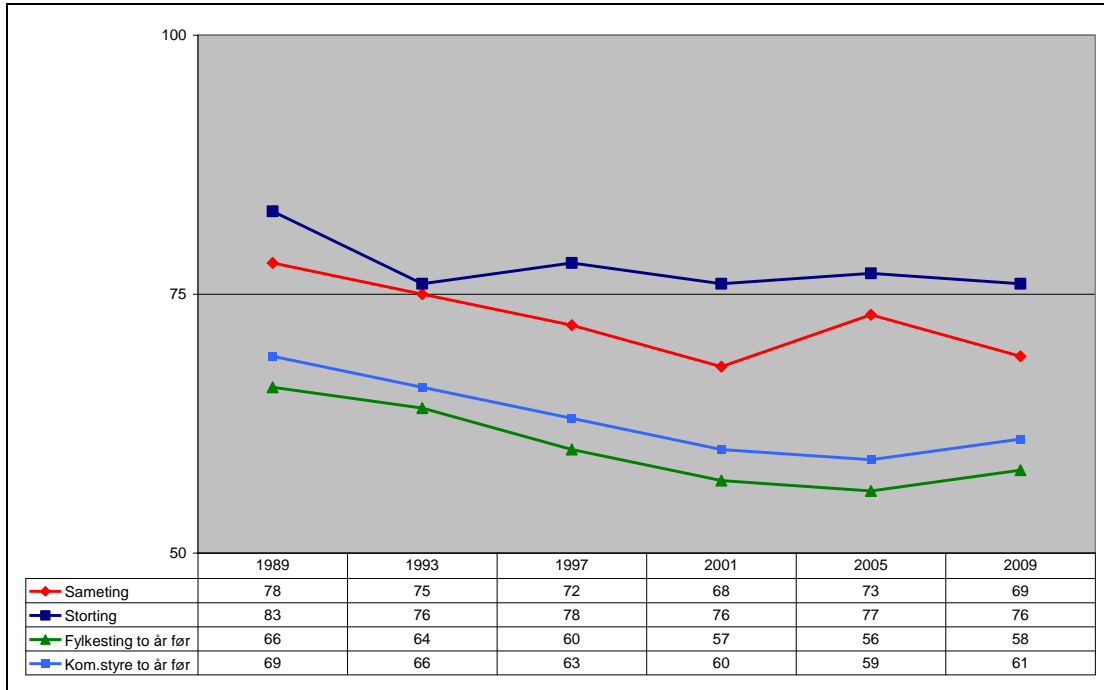
Oassekapihttalis mitaluvvo válgaoassálastima birra obbalaččat ja biriid dásis. Dán čalliáigodagas ii leat vejolašvuohta oažžut sámediggeválgga válgaoassálastima birra dieduid suohkaniid dásis. Iige leat vejolašvuohta oažžut dieduid válgaoassálastima birra dieduid, mat leat juhkkon sohkabeali ja agi ektui. Maiddái dieid dieduid haga fertet birget dán vuoru.

3.6.1 Válgaoassálastin iešguđetlágan válggain Norggas 1987- 2009

Govva 3.15 vuollelis čájeha válgaoassálastima dan guđa sámediggeválggas, mat leat čadahuvvon áigodagas 1989-2009. Vaikko sámediggeválgga ii sáhte njuolga buohtastahttit eará válggaiguin Norggas, de lea goitge

beroštahti geahččat man oallugat leat jienastan dain iešgudege válggain ja buohtastahtit daid. Govva 3.15 čájeha danne maid válgaoassálastima stuoradiggeválggain seamma áigodagas, ja vel dat guhitta suohkan- ja fylkkadikkeválggain, mat čadahuvvojedje áigodagas 1987-2007¹².

Govadat 3.15 Válgaoassálastin sámediggeválggaide ja eará válggaide Norggas áigodagas 1987-2009

Nugo čájehuvvo Govva 3.15, de lea dien áigodaga váldotendeansa, ahte sámediggeválggaid válgaoassálastin lea veahá, muhto ii ollu, vuollelis stuoradiggeválggaid válgaoassálastima seamma jagis. Sturimus erohus lei 2001, go lei 8 %. Unnimus erohus lei 1997, go lei dušše 1 %. Seammás leat

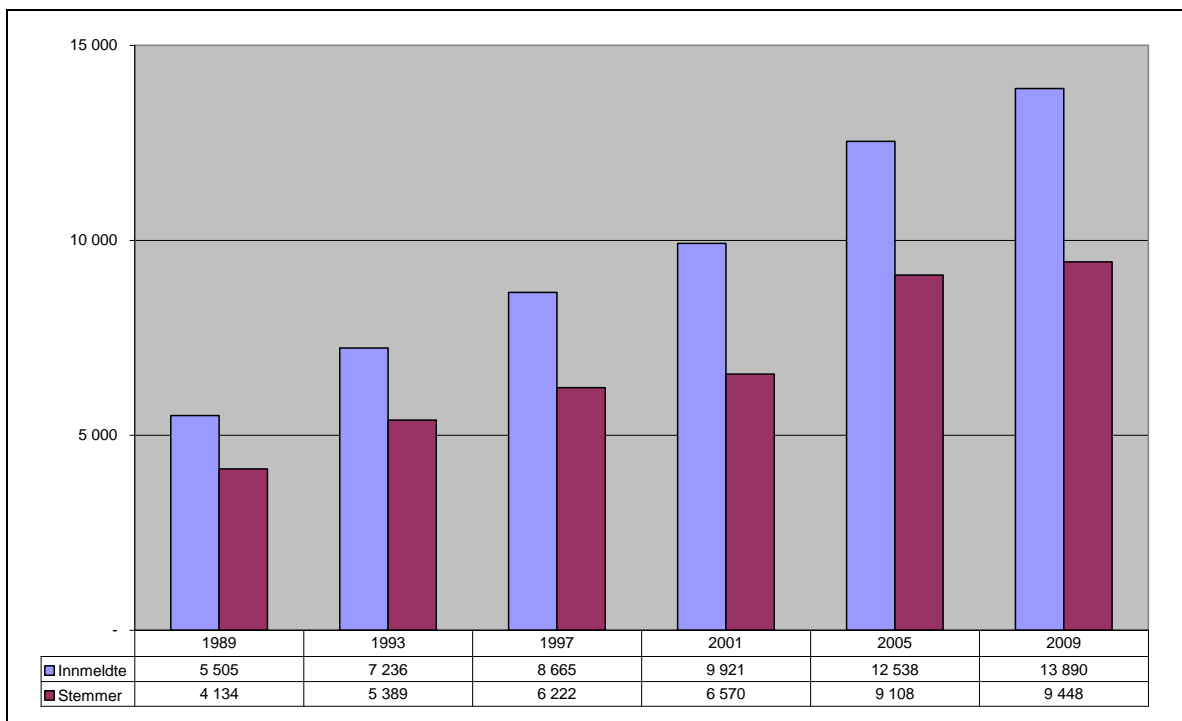
¹² Dan ahte sámediggeválgga ii sáhte válgaoassálastimiin njuolgut buohtastahtit eará válggaiguin, lea go sámediggeválggii lea “lassiceahkki” iežas diedihit sierra jienastuslohkui, jus galgá beassat jienastit. Diet “lassiceahkki” sáhtta daguhit, ahte jienastuslogu diediheami dásis juo olggušta muhtin sápmelaččaid, geat eai hálit diedihit jienastuslohkui, go eai beroš (sáme-)politihkas, dahje eai leat ovttaoaivilis (goit muhtin) áššiid ektui. Diet geat eai leat diedihan iežaset jienastuslohkui, leat seamma go eará válggain leat sii geat “ruovttus čohkkájit”.

sámediggeválgii, olles dán áigodagas, leamaš ollu eambo válgaoassálastin go suohkan- ja fylkkadiggeválggaide.

Go buohtastahtta sierranasat dan guhtta sámediggeválgga válgaoassálastima, de lea rievddadan gaskal 78 % , mii lei 1989, ja 68 % mii lei 2001. Stuorimus válgaoassálastin lea dassázii leamaš dan vuosttaš sámediggeválgii. Govva 3.15 čájeha movt válgaoassálastin lea dásedit njedjan gitta 2001 válgii. 2005 válggas lassánii sámediggeválgga oassálastin 5 % , muhto 2009 válggas fas sihkastuvvojedje njeallje proseanta eret.

Proseanttaid mielde válgaoassálastima rehkenastojit dan vuodul man oallugat lea dieđihan iežaset Sámedikki jienastuslohkui juohke válgii. Diet leat dušše oassin sturit govvas. Go geahččá guhkes áiggi badjel Sámedikki válgaoassálastima, de ferte geahččat jienastuslogu oktilaš ja stuora lassáneami ektui. Diet dilli čájehuvvo Govva 3.16 dás vuollelis.

Govadat 3.16 Lohku man oallugat leat jienastuslogus ja man oallugat leat jienastan sámediggeválggaide 1989-2009

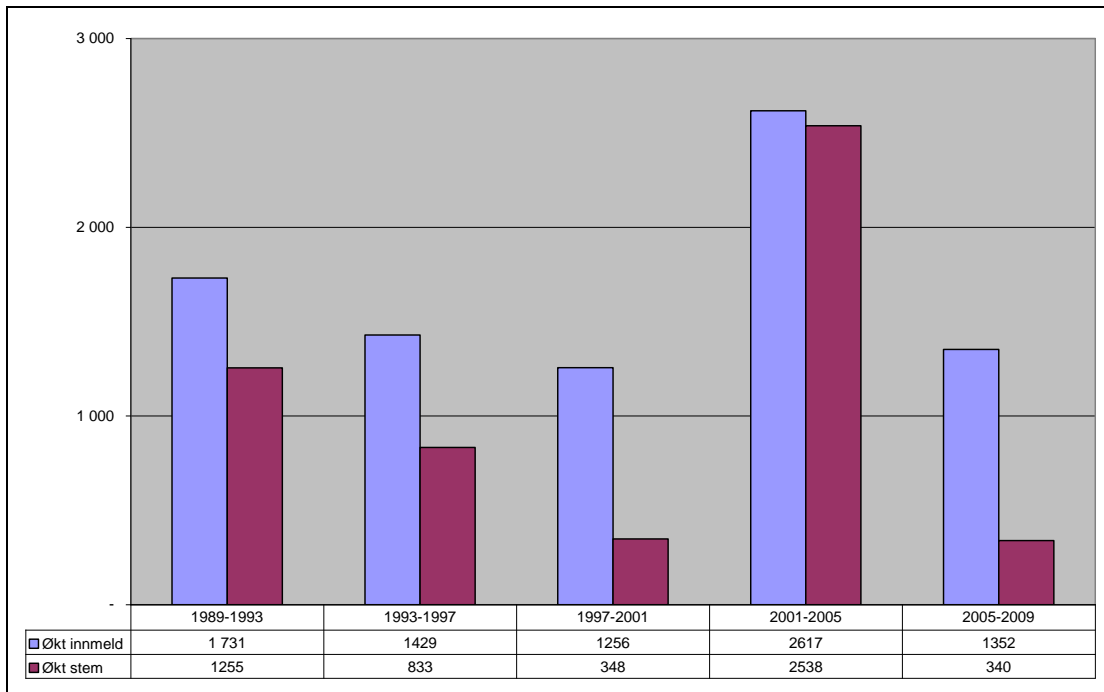
Govva 3.16 čájeha sihke man ollu lea registrerejuvvon jienastuslohku lassánan, ja man oallugat leat jienastan juohke sámediggeválgii áigodagas

1989-2009. Diet mearkkaša vaikko proseanttaid mielde lea válgaoassálastin njiedjan, 2009 lei 9 % unnit go 1989, de ledje ráinnas loguid ektui eambbogat geat jienastedje sámediggeválggas 2009 go 1989.

Seammás lea mearkkašanveara, ahte lea goabbatlágan ovdánantákta go guoská man oallugat leat jienastuslohkui dieđihan ja man oallugat leat jienastan válggas. Jienastuslohku lassánii 8385 olbmuin áigodagas 1989 gitta 2009, ja 2009 ledje 5314 olbmo eambo jienastan go 1989. Obbalaš lassáneapmi lei 152 % jienastuslogus ja 129 % ges jienastedje.¹³

Lea leamaš veahá variašuvdna dan ektui man ollu lea ovttaláganvuohka jienastuslogu lassáneamis ja lassáneamis dan ektui man oallugat leat jienastan guovtti válggas. Diet čájehuvvo Govva 3.17:

Govdat 3.17 Jienastuslogu lassáneapmi ja lassáneapmi man oallugat leat jienastan sámediggeválggaide 1989-2009

¹³ Go buohtastahtá stuoradiggeválgga oassálastimiin seamma áigodagas, de njejai doppe maid 7 %. Seammás lassáneapmi jienasteddjiidlohku 11 % (3 190 311 gitta 3 530 785 rádjái), ja lohku, sis geat jienastedje lassánii dušše 2 % (2 653 173 gitta 2 696 366 rádjái).

Govva 3.17 bohtá ovdán, ahte sihke jienastuslogu lassáneapmi ja lassáneapmi sin gaskkas geat jienastedje, njidje válggas válgii gitta 2001 rádjái. 2005 váлга spiehkastii veahá, go de dahkkojedje garra čellestogat sihke jienastuslogu- ja jienasteddjiid lassáneami ektui. 2009 válggas ledje diet namuhuvvon lassáneamit fas gahččan 2001 dássái.

Dat ahte 2005 váлга lea nu mihtilmas, bohtá jáhkkimis das go diet váлга lei earenoamáš: Maŋŋil 2001 váлга lei ollu fokusa das, go guhkit áiggi lei nissonolbmuid lohku njiedjan Sámedikkis. Okta árvalus lei ásahit dásšenmandáhtaid vai nanosmahttit áirasiid sohkaabealebalánssa, mii loahpa loahpas mearriduvvui ahte galge juhkkot njeallje dásšenmandáhta dan njeallji biirii gos eanemus jienastedje (sámediggeáirasiid lohku šattai de 43). Diet šattai jáhkkimis danne go ovdal 2005 sámediggeválgga ávžžuhedje olbmuid dieđihedje iežaset jienastuslohkui ja earenoamážiid jienastit.¹⁴

Dat mii guoská muđui daidda variašuvnnaide, maid leat čujuhan dan vuolitkapihttalas, de lea guhkit áigge juo leamaš nu, ahte leat eambbogat geat dieđihit iežaset jienastuslohkui go sii geat jienastit. Vuosttažettiin sáhttet leat iešguđetlágan sivat dasa, ahte sii geat besset jienastit eai jienas sámediggeválggas, eaige dat dárbbas leat dat “odđa jienastuslogu dieđiheadjit” geat eai jienas. Nubbi bealli dien oktavuodas ges sáhtta leat veahkin doarjume dan jáhku, ahte dieđihit iežas Sámedikki jienastuslohkui, lea juoga eambo go dat, ahte jienastit sámediggeválggas.

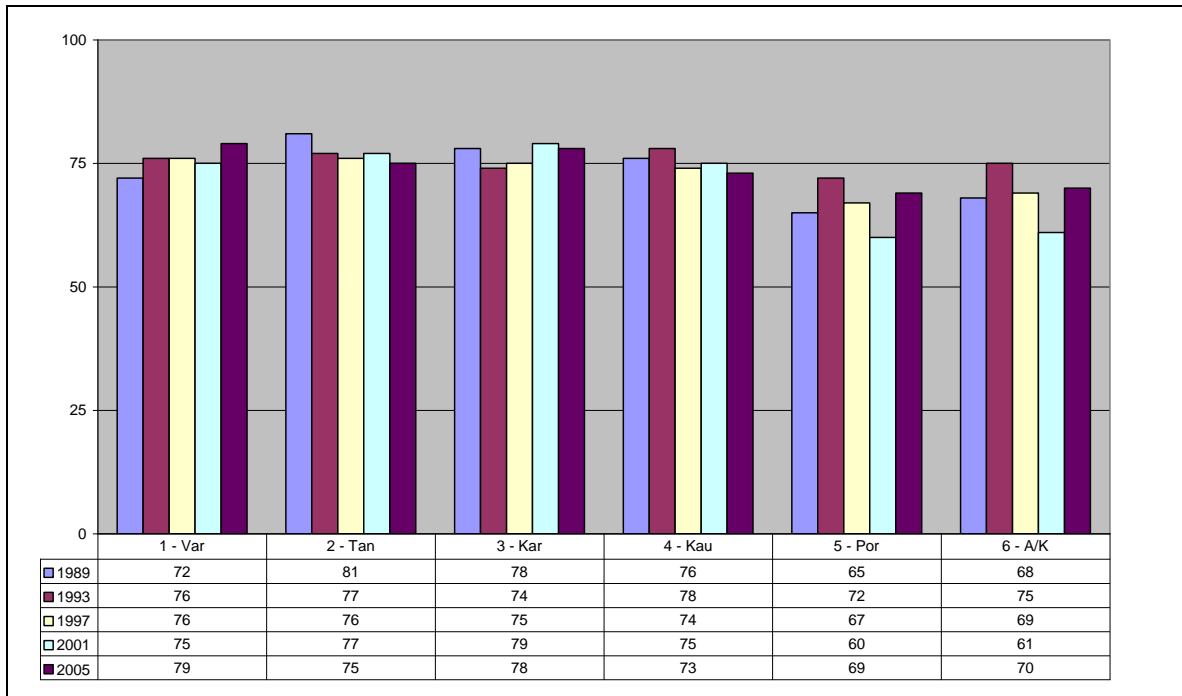
3.6.2 Biiriid mielde válgaoassálastin Sámediggeválggain 1989-2005

Dán vuolit kapihttalas geahččat válgaoassálastima dan 13 válgabiires, mat ledje sámediggeválggain 1989-2005 rádjái. Dasto almmuhit 2009 válggas válgaoassálastima birra dieđuid dan viđa válgabiires sierra vuolitkapihttalas. (Daid boares ja odđa válgabiiriid olles namat ja gos dat leat geográfalaččat čájehuvvojit kapihttala mildosiin A ja B).

¹⁴ Dat njeallje dásšenmandáhta 2005as gulle dáidda válgabiiriide 3 Kárášjohka, 4 Guovdageaidnu, 6 Áltá-Fálesnuorri ja 13 Lulli-Norga.

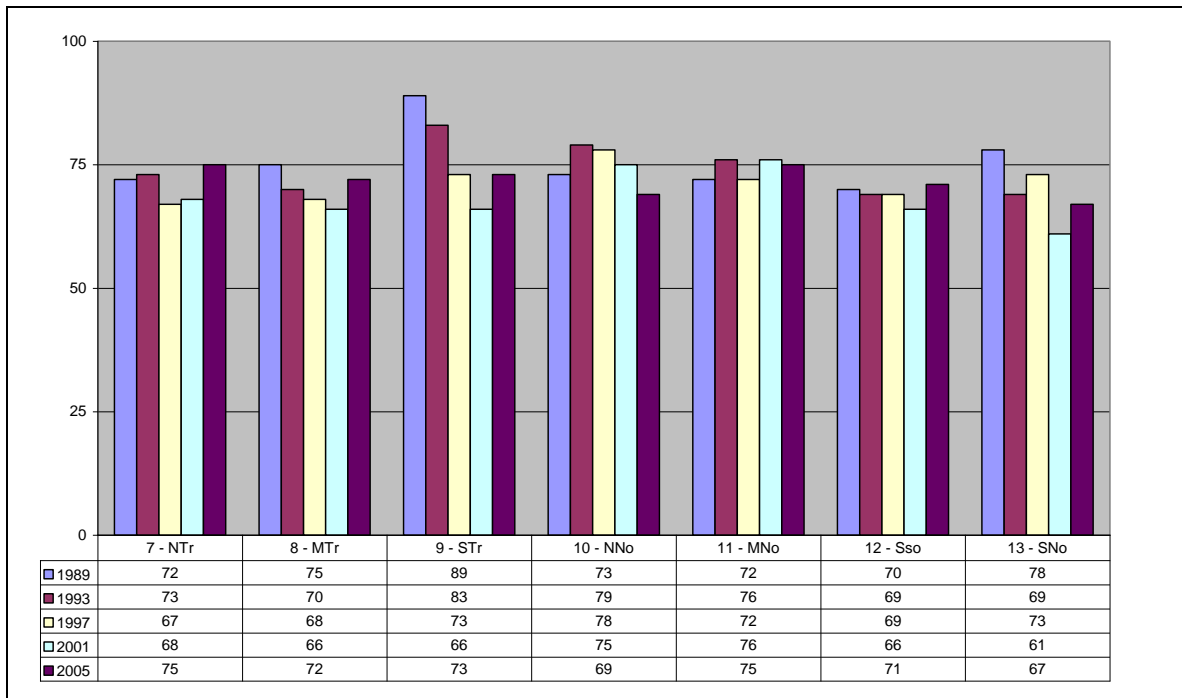
Govain 18a ja 18b čuovvovaš siiddus čájehuvvo biiriid mielde juhkkovuvvon válgaoassálastin dan viđa vuosttáš sámediggeválggain. Biiret leat juhkkon guovtti oassái biiriin 1-6 ja biiriin 7-13 (leat guovtti oassái juohkán, vai govaid galgá leat álki lohkat, muhto lea maid mearkkašanveara ahte biiret 1-6 ledje Finnmárkku fylkkas).

Govadat 3.18a 1989-2005 válggaid válgaoassálastin juohke biires 1-6¹⁵

¹⁵ Daid boares válgabiiriid olles namat leat kapihttala Miiddus A.

Govadat 3.18b 1989-2005 válggaid válgaoassálastin juohke biires 7-13

Go geahččá dien guovtti govvi, de oaidná ahte válgaoassálastin lei oalle dásset eanas dan 13 boares válgabiires. Áltá-Fálesnuori, Lulli-Romssa ja Lulli-Norgga válgabiiriin rievddadii válgaoassálastin eanemus; rehkenastin čájeha, ahte vuolimus ja bajimus válgaoassálastima gaska lei 13 % ja 16 %. Porsáŋgu válgabiires lea unnimus válgaoassálastin leamaš guhkit áigge; dušše ovttá válggas lei válgaoassálastin badjel 70 %. Deanu Válgabiires ges ii lean válgaoassálastin goassege vuollel 75 %.

Go daid boares biiriid mielde geahččá válgaoassálastima, de lea Porsáŋgu válgabiires registrerejuvvon heajumus válgaoassálastin goassege, dušše 60 % 2001. Nubbin heajumus válgaoassálastin lei 61 % Áltá-Fálesnuori ja Lulli-Norgga válgabiiriin seamma jagi. Alimus válgaoassálastin lea leamaš Lulli-Romssas 89 % 1989 ja 83 % 1993. Maiddái Deanu válgabiire lea olahán 80-ráji oktii, go lei 81 % 1989.

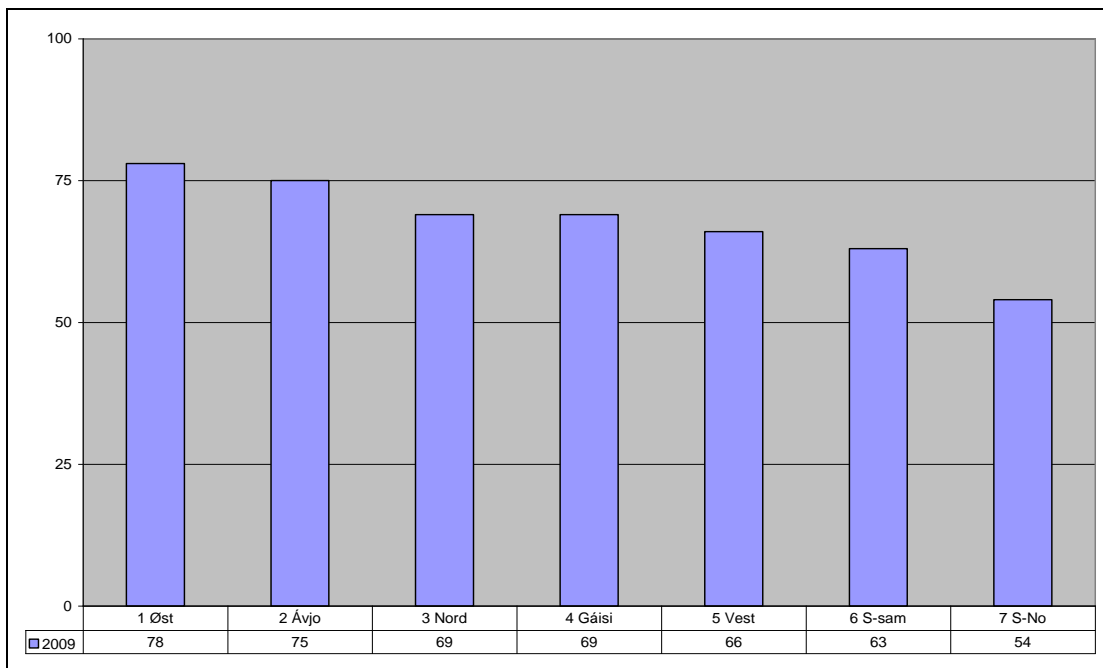
Ferte maiddái dás deattuhit seamma ládje go sámediggeválgga válgaoassálastima árvvoštallamis, ahte go árvvoštallá válgaoassálastima biiriid mielde, de ferte geahččat movt jienastuslogu sturrodát ovdána. Dán kapihttalas ii sáhte gal bienasta bitnii guorahallat juohke dan 13 boares válgabiire.

3.6.3 Biiriid mielde válgaoassálastin 2009 Sámediggeválggas

Go guoská válgaoassálastimii dan čieža válgabiires, mat ásahuvvojedje 2009 válgga rájes, de čájehuvvo dat Govva 19 dás vuolábealde.

Eambo dieđut daid ođđa válgabiiriid olles namain ja gos dat leat geográfalaččat, čájehuvvojit kapihttala Miellidus B. Kárttat 4a ja 5a Miellidus C čájehit makkár suohkaniin juohke válgabiires ledje eambo go 30 jienastuslogus 2005, mii mearkkaša makkár suohkaniin sámedikkejienasteaddjit sáhtte jienastit válgabeaivvi 2009.

Govadat 3.19 Válgaoassálastin juohke biires 2009 válggas

Mearkkašanveara tendensa Govva 3.19 lea, ahte válgaoassálastin njiedjá veaháziid mielde, mađi lullelis riikkas muhtin válgabiire lea. Buot dain lulimus válgabiiriin lei válgaoassálastin unnit, go gaskamearálaš sámediggeválgga válgaoassálastin lei dan jagi, mii lei 69 %. Lulli-Norgga válgabiires lei heajumus válgaoassálastin, mii goassege lea registrerejuvnon sámediggeválggas, go de lei dušše 54 %.

Eat sáhte guorahallat daid sivaidda nie heajos válgaoassálastimii Lulli-Norgga válgabiires, go dat ii guoská dan kapihttala temáhtalaš rámmaid

siskkobeallái. Relevánta mearkkašupmi goitge sáhtta leat, ahte Lulli-Norgga válgabiires lassánedje 461 jienasteaddji 2005 gitta 2009 rádjái, mii daguhii ahte jienasteaddjit obbalaččat lassánedje gosii 35 % dien áigodagas (buohtastahte namuhemiin badjelis). 73 % jienastuslogu lassáneapmái bohte suohkaniin, gos ledje unnit go 30 jienastuslogus 2005, mii mearkkaša suohkaniin sáhtii dušše ovdagihtii jienastit 2009 sámediggeválggas. Dies sáhtta leamaš mearkkašupmi biire obbalaš válgaoassálastimii. Ledje goitge sullii 40 %, geat ledje dieđihan iežaset válgabiirii ja orro muhtin suohkanis gos ledje unnimus 30 jienastuslogus 2005 válggas, namalassii Oslos, Bergenis ja Bærumis (762is 1856 jienasteaddjis).¹⁶

3.7 Loahppacealkámuš

Máhttu Sámedikki jienastuslogu birra lea dárbbalaš, go jienastuslohku lea máŋgga dáfus dehálaš oassi sámediggeválggain. Okta sivva dien máhtu mávssolašvuhtii lea válgateknihkalaš sivaid geažil: 2009 válgga rájes lea dat lohku, mii lea válgajagi jienastuslogus, mii mearrida áirraslogu guđege válgabiires, ja vel makkár suohkanis dasto válgabeaivvi galgá jienastit.

Eará sivva manne lea dehálaš systemáhtalaččat vuodđodieđuid čohkket jienastuslogu sturrodagas ja geahččat sohkaheali ja agi ektui, lea go iešguđege aktevrrat dávjá dárbbasit diekkár dieđuid, go galget sáhttit dulkot ja buohtastahttit válgaproseassaid ja válgabohtosiid áiggi ja sturrodaga ektui. Diet eaktuda ahte dieđuid lea vejolaš oazžut iešguđege geográfalaš dásis.

2004 rájes lea Sámedikkis alddis leamaš ovddasvástádus čállit jienastusloguid. Maŋŋil 2005 válgga lea Statistihkalaš guovddášbyrá, geas lea leamaš ovddasvástádus ráhkadit sámediggeválgga válgastatistihka. Go diet lea vuolggasadji, danne berrešii *sáhttit viidábut almmuhit jienastuslogu dieđuid, seammaládje go iežas dan sámediggeválgga birra.*

Diekkár viiddiduvvon almmuheapmi sáhtta ovdamearkka dihte sisttisdoallat fásta tabeallaid, main oaidná jienastuslogu birra dieđuid, nugo válgabiiriid-

¹⁶ 2013 válggas šaddet vel vihtta eambo suohkana Lulli-Norgga válgabiires, gos sámedikkejienasteaddjit sáhttet jienastit válgabeaivvi. Dat leat Skedsmo, Stavanger, Drammen, Lørenskog ja Asker, ja leat listejuvvon juohkehaš iežas 2009 jienastuslogu sturrodaga ektui.

ja suohkaniiddásis. Suohkaniin, gos leat eambo go 30 jienastuslohkui čállojuvvon, berre sáhttit almmuhit suohkaniid mielde tabeallaid válgaoassálastimis ja man oallugat leat jienastan daid iešguđege listtuid.

Suohkaniin, gos leat eambbogat jienastuslogus, doppe berre válgaoassálastima sáhttit almmuhit sohkaheali ja agi ektui. Diekkár systemáhtalaččat ordnejuvvon almmuheapmi tabeallain, main leat detáljjaid mielde, álkidahtášii guorahallat ja buohtastahttit viidodaga ja sivaidda rievdadusaide, sihke Sámedikki jienastuslogus ja válgaoassálastimis, sin gaskkas, geat leat válljen dieđihit iežaset dan jienastuslohkui.

Go guoská konkrehtalaš oahppohástalusaid lagamus boahhteáiggis, de leat mángga sajis ovddit kapihttalis geažuhuvvon man dárbu lea máhttui vejolaš oktavuodain gaskal jienastusloguovdáneami ja muhtin rievdamat ássiidválddahallamis muhtin dihto álbmogis (mii mearkaša dan sturrodat, sohkaheallejuohku ja ahkestruktuvra). Ovdamearka dihte sáhtášii geahččat ássiidválddahallamis rievdamiid juohke dahje muhtin SED-suohkaniid. Sáhtášii maid obbalaččat geahččat biiriid- ja/dahje suohkaniid mielde rievdamiid jienastuslogus, go šaddet ođđa sisadieđiheamit ja fárremat.

Referánsat

Aubert, V. (1978). *Den samiske befolkning i Nord-Norge*. Oslo: Statistihkkalaš guovddášbyrá.

Lov om valg til Stortinget, fylkesting og kommunestyre (valgloven) (2002).

Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven) (1987).

Lund, E., Melhus, M., Hansen, K. L., Nystad, T., Broderstad, A. R., Selmer, R., Lund-Larsen, P. G. (2007). Population based study of health and social conditions in areas with both Sámi and Norwegian inhabitants – the SAMINOR study. *International Journal of Circumpolar Health*, 66:2, 113-128.

NOU 1984: 18. *Om samenes rettsstilling*.

Pettersen, T. (2006). Etnisk identitet i offisiell statistikk – noen variasjoner og utfordringer generelt og i en samisk kontekst spesielt. I V. Stordahl (red.), *Samisk identitet. Kontinuitet og endring* (s. 53-84). Guovda-geaidnu: Sámi Instituhtta / Nordisk Samisk Institutt.

Sámediggi. (2001). *Sametingets valgregelutvalg. Rapport av 30.09.01*. Kárášjohka.

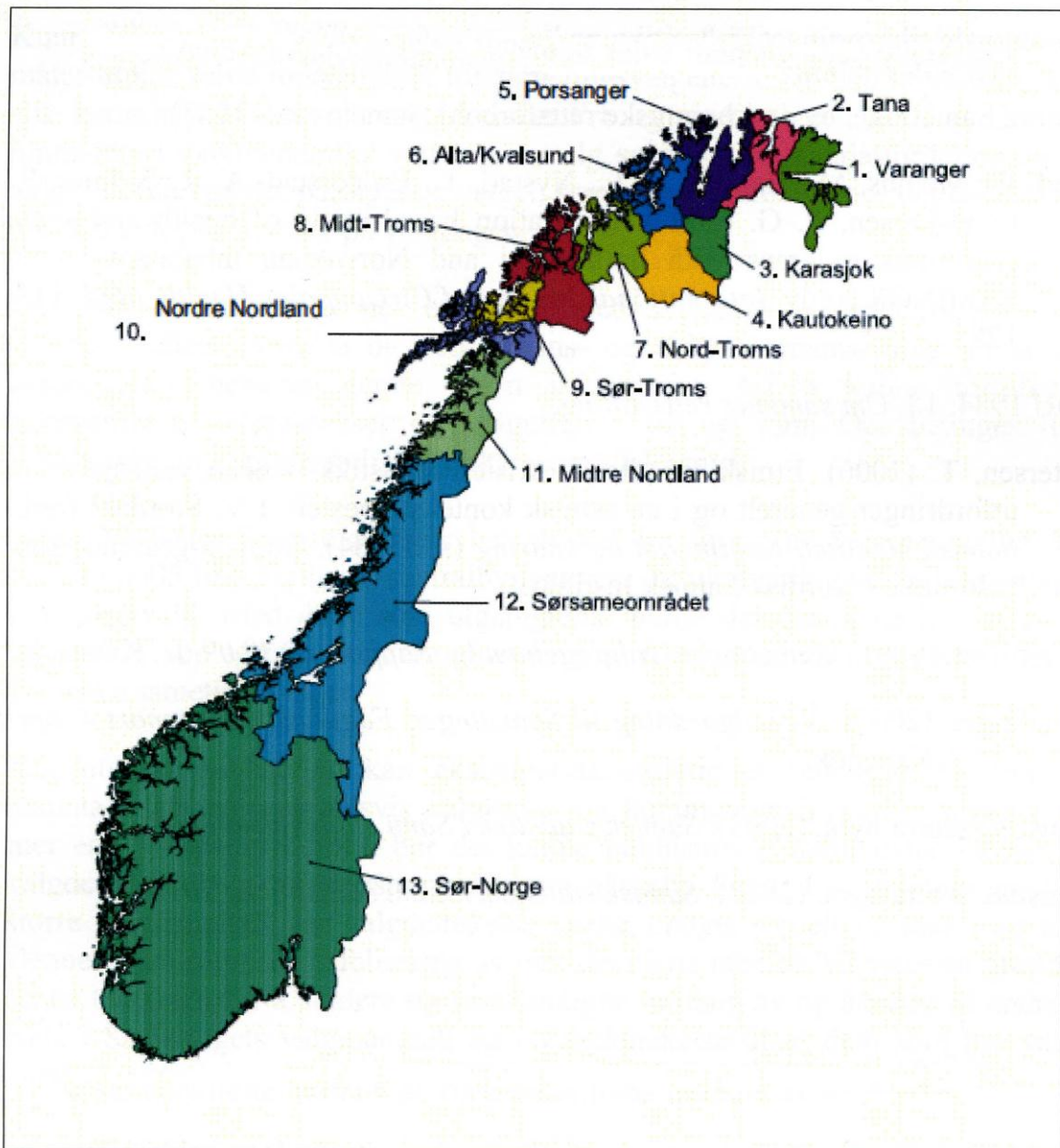
Sámediggi. (2007). *Ny valgordning til Sametinget. Fagutvalgets rapport 4. april 2007*. Kárášjohka.

Statistihkkalaš guovddášbyrá. (2008). *Samisk statistikk / Sámi statistikka 2008*.

Statistihkkalaš guovddášbyrá. (2010). *Samisk statistikk / Sámi statistikka 2010*.

Mielddus A: Sámedikki válgabiiret 1989-2005

Kárta 3.2 Sámedikki válgabiiret 1989-2005

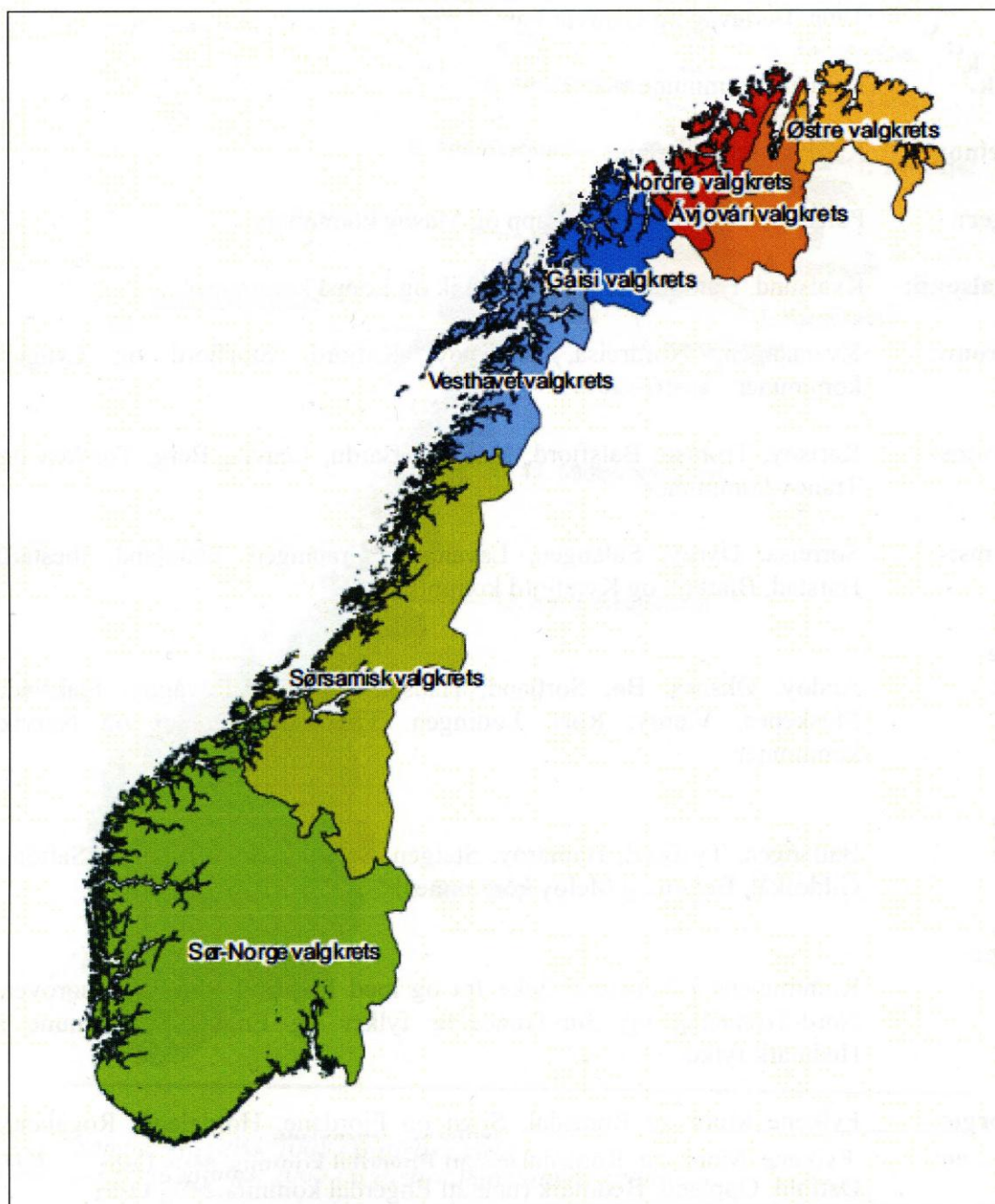
Gáldu: Sámi statistihkka 2008 (Statistihkalaš guovddášbyrá, 2008)

Dat 13 válgabiire 1989-2005 válggain ledje čuovvovaš suohkanat:

- 1. Várjjat:** Máтта-Várjjat, Unjárga, Čáhcesuolu, Várggát ja Báhcavuona
- 2. Deatnu:** Deatnu, Bearralváhki ja Gáŋgaviika
- 3. Kárášjohka:** Kárášjohka
- 4. Guovdageaidnu:** Guovdageaidnu
- 5. Porsáŋgu:** Porsáŋgu, Davvesiida, Davvinjárga ja Muosát
- 6. Áltá/Fálesnuorri:** Fálesnuorri, Hámmárfeasta, Áltá, Ákŋoluokta ja Láhppi
- 7. Davvi-Romsa:** Návuotna, Ráisa, Skiervá, Gáivuotna, Omasvuotna ja Ivgu
- 8. Gaska-Romsa:** Gálsa, Tromsa, Báhccavuotna, Málavuoŋmi, Beardu, Leaŋgáviika, Birgi, Doasku ja Ránáidsuolu
- 9. Lulli-Romsa:** Ráisavuotna, Divrráid, Siellat, Loabát, Rivttat, Skánit, Ivvárstáid, Hárštá, Bjarkøy ja Giehtavuotna
- 10. Davvi-Nordlándá:** Ánddasuolu, Ikšnássi, Bieváid, Suorttát, Válafierdda, Vuogát, Vestvågøy, Moskenes, Værøy, Flakstad, Røst, Lodegat, Dieiddanuorri, Evenássi ja Narvika
- 11. Gaska-Nordlándá:** Bállat, Divttasvuotna, Hápmir, Stáigu, Oarjjelij Foalda, Bådåddjo, Fuosko, Sálát, Gildeskål, Báidár ja Meløy
- 12. Lullisámeovuolu:** Suohkanat Nordlándda fylkkas Rana ja Rødøy rájes ja lulás guvlui, Davvi-Trøndelaga ja Lulli-Trøndelaga ja Engerdala Hedemárkku fylkkas
- 13. Lulli-Norga:** Fylkkat Møre ja Romsdala, Sogn ja Fjordane, Hordalanda, Rogalanda, Vest-Agder, Aust-Agder, Telemárku, Buskeruda, Vestfold, Akershus, Østfold, Oppland, Hedemárku (earret Engerdal suohkan) ja Oslo

Mielddus B: Sámedikki válgabiiret 2009-

Kárta 3.3 Sámedikki válgabiiret 2009 rájes

Gáldu: Sámi statistihkka 2010 (Statistihkalaš guovddášbyrá)

Dat čieža válgabiire 2009 válgga rájes leat čuovvovaš suohkanat:

- 1. Nuortaguovllu válgabiire** Mátta-Várjjat, Unjárga, Čáhcesuolu, Várggát, Báhcavuotna, Deatnu, Bearralváhki, Davvesiida ja Gáŋgaviika Finnmárkku fylkkas
- 2. Ávjovári válgabiire** Kárášjohka, Guovdageaidnu ja Porsáŋgu Finnmárkku fylkkas
- 3. Davveguovllu válgabiire** Davvinjárga, Muosát, Fálesnuorri, Hámmárfeasta, Áltá, Ákŋoluokta ja Láhppi Finnmárkku fylkkas ja Skiervá, Návuotna ja Ráisa Romssá fylkkas
- 4. Gáiseguovllu válgabiire** Gáivuotna, Omasvuotna, Ivgu, Tromsa, Báhcavuotna, Málátvuopmi, Beardu, Leaŋgáviika, Birgi, Doaskku, Ránáidsuolu ja Ráisavuotna Romssa fylkkas
- 5. Viestarmera válgabiire** Divrráid, Siellat, Loabát, Rivttat, Skánit, Ivvárstáđiid, Hárštá, Bjarkøy ja Giehtavuotna Romssa fylkkas ja suohkanat Sálát, Báidár ja Meløy ja davásguvlui Nordlándda fylkkas (*maŋemus guvlui gullet SED-suohkanat Evenášši, Divttasvuotna, Hápmir ja Narvika*)
- 6. Lullisámi válgabiire** Nordlándda fylkkat suohkanat Ruovada ja Raavta rájes luksa, Davvi-Trøndelaga ja Lulli-Trøndelaga fylkkat, suohkanat Surnadal, Rindal ja Sunndal Møre ja Romsdal fylkkas ja suohkanat Engerdal, Rendalen, Os, Tolga, Tynset ja Folldal Hedemárkku fylkkas
- 7. Lulli-Norgga válgabiire** Dat suohkanat Møre ja Romsdalas ja Hedemárkkus, mat eai gula válgabiire 6, ja fylkkat Sogn ja Fjordane, Hordaland, Rogaland, Vest-Agder, Aust-Agder, Telemárku, Buskerud, Vestfold, Akershus, Østfold, Oppland ja Oslo

Mielddus C: Kárta suohkaniin gos ledje unnimus 30 jienastuslogus 2005 ja 2009

Kárttat boahpte guovtti siiddus čájehit makkár suohkaniin ledje unnimus 30 olbmo dieđihan iežaset Sámedikki jienastuslohkui 2005 ja 2009 válggain. Diet suohkanat leat merkejuvvon ruonádin kárttas. Saji dihte leat ferten juohke válgajahkáái ráhkadit sierra kárta biiriide 1-5 ja 6-7. Kárttaid lea Sámediggi ráhkadan.

Dan kapihttalis leat deattuhan buohtastahttit jienastuslogu ovdáneami guhkit áigge badjel. Dan dihte lea biiriid 1-5 badjel kárta 2005 válggas buohtastahttojuvvon vástideaddji kárttain 2009 válggas (kárttat 4a ja 4b). Seamma leat dahkan biiriin 6-7 (kárttat 5a ja 5b).

Mielddus B čájeha ollislaš listu buot suohkaniin juohke válgabiires.

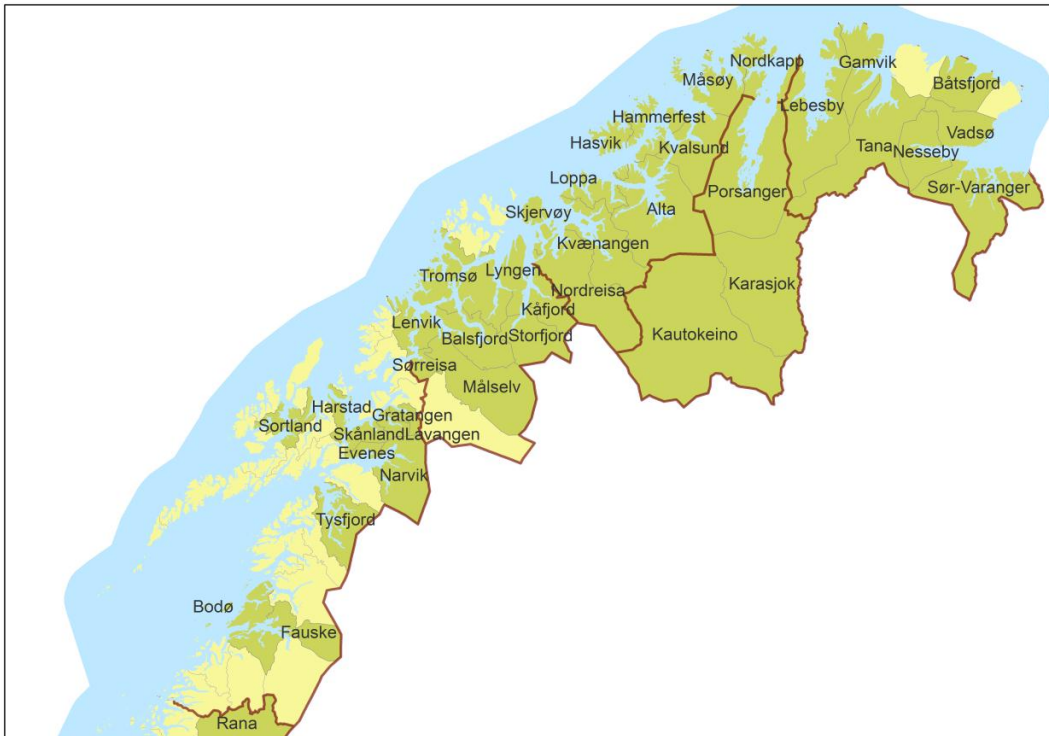
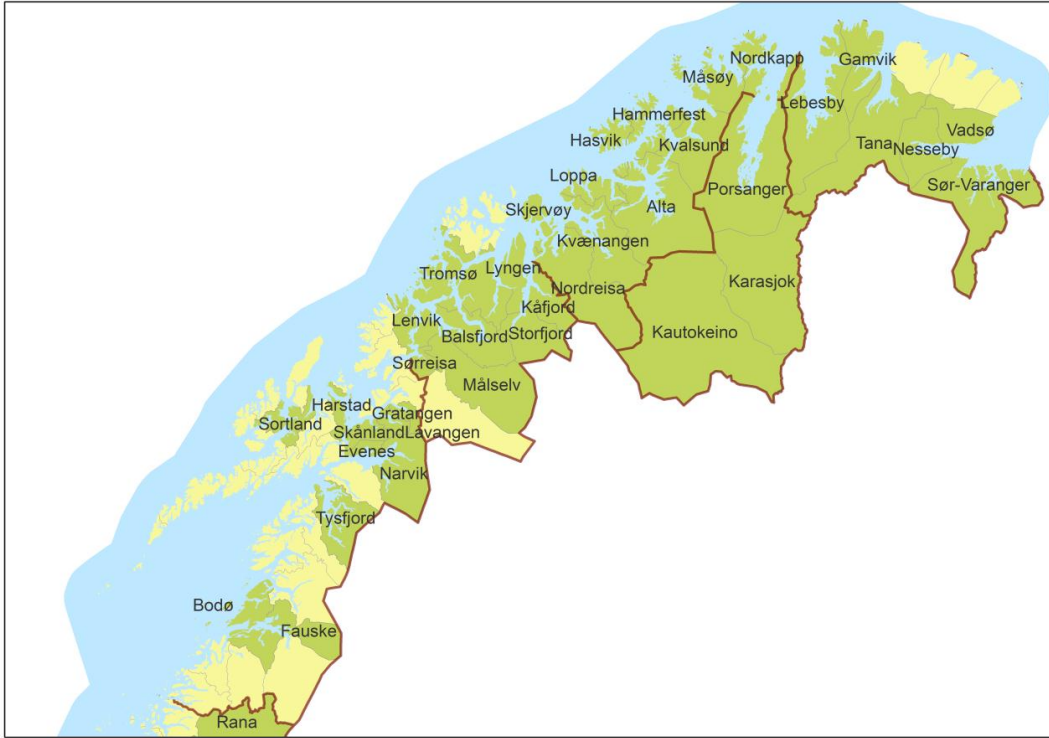
Tabealla x čájeha juste man oallugat ledje dieđihan iežaset jienastuslohkui juohke suohkanis, suohkaniin gos ledje vissis lohku dieđihuvvon jienastuslohkui 2005 ja 2009 válggain. Tabealla čájeha maid, ahte ledje gávccii suohkana 2009 válggas, mat olahedje 30 registrerejuvvon ráji. Sirrejuvvon válgabiiriid ja jienastuslogu sturrodaga mielde ledje dat čuovvovaš suohkanat:

Biire 1: Báhcavuotna

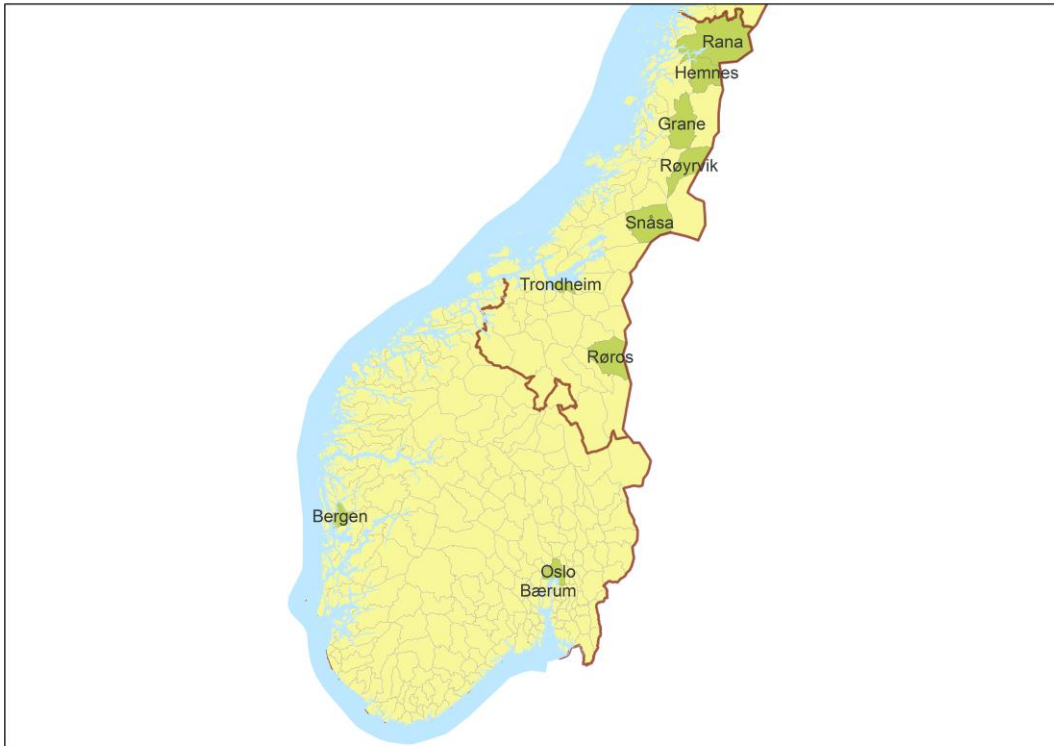
Biire 6: Steinkjer, Hattfjelldal

Biire 7: Skedsmo, Stavanger, Drammen, Lørenskog, Asker

Kárta 3.4a og 3.4b: Válgabiiret 1-5 2005 (bajit) ja 2009 (vuolit)

Kárta 3.5a og 3.5b: Válgabiiret 6-7 2005 (bajit) ja 2009 (vuolit)

4 Bargonávccahisvuodaoadju ja sosiálaveahkki

Magritt Brustad, professor Dr. scient,
Sámi dearvvašvuodadutkama guovddáš, Romssa universitehta

Čoahkkáigeassu

Eai gávdno makkárga almmuhuvvon dieđut Norgga sámi álbmoga sosiálabálvalusaid ja bargonávccahisvuodaoaju geavaheamis. Dieđut, mat gávdnojit, leat vuodđuduvvon geográfalaš ássanbáikái, iige ovttaskas olbmo dássái čearddalašvuoda registreremiin. Guovlluin, gos Sámedikki ealáhusovdáneami doarjjaortnet (SED) lea doaibman, leat eambo bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžut go olggobealde SED guovlluid davvelis Sáltoduoddara (stuora gávpogat eai leat lohkkon de mielde). Eanemus bargonávccahemiid gávdnat sin gaskkas, geain lea unnimus oahppu, sii leat sihke nissonolbmot ja dievdoolbmot. Dasa lassin leat eanemus dievdoolbmot bargonávccahemiid gaskkas nannámis siskkobealde SED guovllu ja leat persovnnat alimus ahkedásis. Ii leat makkárga erohus sosiálaveahki vuostáiváldin SED- guovlluid siskkobealde ja olggobealde, earret dan ahte ledje eambbogat geat ožžo sosiálaveahki SED guovlluin, go olggobealde daid davvelis Sáltoduoddara.

4.1 Bargonávccahisvuodaoadju

Bargonávccahisvuodaoadju lea lánkanannejuvvon oadjoortnet Norggas. Jurdda bargonávccahisvuodaoajuin lea sihkkarastit sisabođu eallinláibái, olbmuide geain sisabohtonákca lea bissovaččat hedjonan buozanvuoda, vahága dahje vigi geažil (NAV, 2010).

4.1.1 Bargonávccahisvuottaoadju Norggas

Norggas lea lassánan dat oassi olbmui, geat ožžot bargonávccahisvuottaoadju. 2008 loahpas ledje birrasii 340 000 olbmo, geat ožžo bargonávccahisvuottaoadju Norggas, 70 000 eambo go 1999. Okta sivva lassáneapmái sáhtá leat ahte álbmogis lea ahkečohkkehus rievdan, muhto vaikko ahkái ii geahčáši ge, de lea goitge čielgasit lassánan. Maŋŋil go 2004 álggahuvvui áigeráddjejuvvon bargonávccahisvuottaoadju, de leat sakka lassánan sii geat leat registrerejuvvon bargonávccaheapmin. Lea eanemus lassánan sin gaskkas guđet leat vuolled 40 jagi. (Bjørngaard et al, 2009).

4.1.2 Geográfalaš iešguđetláganvuoddat bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuid gaskkas Norggas

NAVa rápportaid vuodul leat geográfalaš variašuvnnat sin gaskkas geat ožžot bargonávccahisvuottaoadju Norggas (Bragstad ja Hauge, 2008). Leat gávnahan ahte lea guhkes áiggi vuollai oalle dássedis erohus gaskal iešguđege fylkkaid ja suohkaniid. Eanemus lassáneapmi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin lea leamaš Aust- ja Vest Agderis, Telemárkkus, Vestfoldas, Østfoldas, Hedemárkkus ja Opplánddas lassin dan golmma davimus fylkii. Go obbalaččat geahččá, de leat logut sullii seamma nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskkas, earret Finnmárkkus gos nissonolbmot leat dássálaga rikka gaskamearálašloguin, ja gos dievdoolbmot leat eambo. Akershusas ges leat dievdoolbmot ollu unnit go riikka gaskamearálašlohku. Čilgehus geográfalaš erohusaide bargonávccahisvuottaoadjus lea vuosttažettiin čadnon suohkaniid ahkeerohusaide ja movt dat leat áiggi badjel ovdánan, buohcanruđaid geavaheapmi suohkaniin, netto sisa- ja olggosfárren, bargguhisvuotta ja bargomárkan. Viidasit árvoštallo geográfalaš erohusaide bargonávccahisvuottaoadjus, sáhtá čatnasit iešguđetlágan áššemeannudeddjiid, doaktáriid ja bargonávccahisvuottaoadju ohcciid guottuide.

BOKSA 1

Bargonávccahisvuodaoadju Norggas ja iešguđetlágan riskafaktorat

Bjørngaard et al lea aiddo báliid almmuhan artihkkala, mas lea obbalaččat geahččan Davviriikkaid dutkamušaid bargonávccahisvuoda penšuvnnaid birra (Bjørngaard et al, 2009). Dan barggus lea gávnnahuvvon oadjoepidemiologiija dutkama bokte Norggas, ahte daid nuoramus ahkejoavkkuin lea nissonolbmui dál stuorit várra šaddat barggonávccaheapmin, go dievdoolbmui. (Epidemiologiija lea oahppu álbmotdearvvašvuoda, dávddaid, siva ja konsekveansa birra, leavvama ja demografiija birra). Duodaštuvvon riskafaktorat šaddat barggonávccahisvuoda penšuvdnaoažžun leat leamaš psykososiála dilálašvuodat, sosionomiija stahtus, oahppu ja ámmátjoavkkut. Eanas guorahallamat čájehit lea guokte gitta golmma geardán eambo várra vuolimus joavkkuin šaddat danin, go buohtastahtá sihke sosioekonomalaš joavkkuid ja oahppodásiid. Ámmátjoavkkut čuhcet eanemus dievdoolbmuide, ja oahppu ges lea stuorimus riska nissonolbmuide. Guorahallamat leat maid čájehan ahte persovnnaide, geat leat badjel 50 jagi, ii čuoza sosioekonomalaš dilli nu garrasit, earenoamážiid nissonolbmuide. Obbalaččat lea daddjon ahte go nuorat bargonávccaheapmin šaddet, de leat sis eará sivat go boarrásiin, muhto dan birra lea áibbas unnán dutkojuvvon. Iešguđetlágan dearvvašvuodamihtut, sihke subjektiiivvalaš ja objektiiivvalaš, leat leamaš mielde iešguđetlágan guorahallamiin eastadan dihte bargonávccahisvuoda penšuvnna.

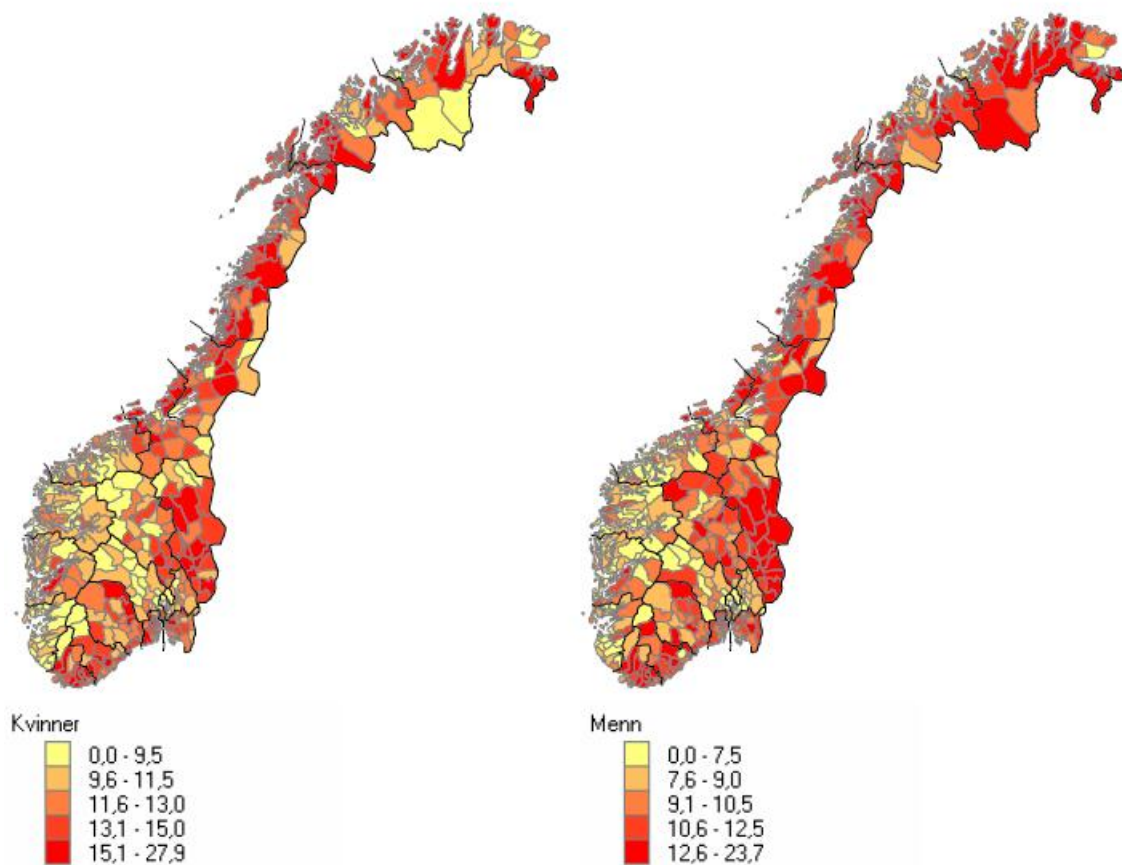
Dieid guorahallamiin leat fuomášan earret eará ahte buoidivuohta, alla varradeaddu, borasdávda ja iežas vásihuvvon heajos dearvvašvuohta (sihke psykalaš ja rumašlaš) ledje mihtilmas laktáseamit dasa ahte lea várra šaddat bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžun. Seamma guoská jus leat váttisvuodat nahkáriiguin, lea lossamiella ja sosiála doarjja váilu. Psykalaš váttut ja deahkke- ja láhttodávddat leat deháleamos medisiinnalaš diagnosat bargonávccahisvuodaoadjui (Bragstad ja Hauge, 2008).

4.1.3 Maid diehtit sámi álbmoga bargonávccahisvuodaoajuin?

Eai gávdno makkárge almmuhuvvon guorahallamat Norggas, mas boahdá ovdan sámi álbmoga bargonávccahisvuodaoaju birra. NAVa loguid ektui

leat stuora erohusat suohkaniid gaskkas geográfalaš guovllus, mii gohčoduvvo Sápmin. Oppalaččat orru čájeheamen ahte siseatnamis leat unnit olbmot, geat šaddet bargonávccaheapmin, go buohtastahtá riddoguovlluin, earenoamážiid nissonolbmuid ektui. (Govva 1).

Kártá 4.1 Odda bargonávccaheami 1000 olbmos riskaálbmogis. Gaskamearálaččat jagiin 2000- 2004. Nissonolbmot ja dievdoolbmot. Juohke sohka bealli sisttisoallá juohke intervála sullii 20 proseanta suohkaniin (Bragstad ja Hauge, 2008).

KILDE: STATENS KARTVERK/NAV

4.1.4 Statistihkalaš guovddášbyrá geográfalaččat juhkkon logut bargonávccahisvuodas

Go Norggas ii leat čearddalaš persovdnaregistar, de ii leat vejolaš našunála oadjoregistaris statistihkaid vuodul oaidnit man ollu ovttaskas olbmot sámi álbmogis ožžot bargonávccahisvuodaoaju. Statistihkalaš guovddášbyrá lea sámi statistihka guorahallanjoavkku ovddas viežžan geográfalaš vuodu mielde daid loguid, mat leat juhkkon olggobeallái ja siskkobeallái Sámedikki ealáhusovdáneami doarjjaortnega (SED). Álbmot, mii orru *olggobealde SED guovlluid*, lea definerejuvvon orrume Davvi-Norggas davábealde Sáltoduoddara, olggobealde SED- guovllu. Gávpogat Áltá, Tromsa, Harstad ja Bådådđjo eai leat lohkkon mielde.

Tabellat čájehit man oallugat ožžo bargonávccahisvuodaoaju iešguđege áigodagain 1992-2004, dasa lassín vel man ollu ledje odđa vuostáiváldi juohke 1000 ássis golmma áigebottas 1994-2008. Dat oassi geat ožžo bargonávccahisvuoda penšuvnna vissis áigodagain, addá gova das man oallugat álbmogis ožžot diekkár doarjaga. Lohku odđa vuostáiváldin 1000 ássis definerejuvvon áigebottain, muitala veahá movt oadjovuostáiváldin lassána dahje njiedja.

Dieđuin leat nissonolbmot ja dievdoolbmot sirrejuvvon ja juhkkon agi, oahpu ja orrunbáikki ektui (riddoguvlu/siseanan).

Logut leat dušše almmuhuvvon oassemeriid mielde (1000 olbmo ektui dahje proseanta) ja eai ge leat statistihkalaš analysat dahkkon iskkan dihte livčče go erohusat statistihkalaččat leamaš dehálaččat.

4.1.5 Bargonávccahisvuolta agi ektui

Tabella 1 čájeha nissonolbmuin leamaš unnán njiedjan sin gaskkas, geat ožžo bargonávccahisvuodaoaju áigodagas 1992 gitta 2004 rádjái, sihke siskkobealde ja olggobealde SED guovllu. Muđui lea dat oassi buot áigodagain SED- guovlluin eambo go olggobealde SED- guovlluid davábealde Sáltoduoddara. Dat ahte ollislaš logut eai čájjet seamma njiedjama, sáhttá čilget ahte álbmogis leat boarrásat eambo lassánan dien áigebottas.

Tabella 2 čájeha maiddáa ahte dievdoolbmuid oassi, geat orrot SED guovlluin ja ožžot bargonávccahisvuodaoaju lea eambo go olggobealde guovllu. Diet guoská buot ahkejoavkkuide. Dás oaidnit dan oasi dievdoolbmuid, gea ožžot bargonávccahisvuodaoaju, njiejai guhkit áiggi badjel dušše dan boarráseamos ahkejoavkkus.

Tabella 4.1 Oassi bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldin iešgudege áigodagas sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, nissonolbmot. Logut leat %

Ahki	Áigodagat							
	Oddajagimán nu 1992		Oddajagimán nu 1994		Oddajagimán nu 1999		Oddajagimán nu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	1,6	1,1	1,5	0,9	1,7	1,2	1,1	1,1
31-45	8,5	6,3	7,7	5,5	7,5	5,9	7,0	5,4
46-66	38,7	33,1	36,0	31,2	34,1	30,5	33,1	30,7
Oktiibuot	17,4	13,8	16,3	12,9	17,1	13,9	17,7	14,9

Tabella 4.2 Oassi bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldin iešgudege áigodagas sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, dievdoolbmot. Logut leat %

Ahki	Áigodat							
	Oddajagimán nu 1992		Oddajagimán nu 1994		Oddajagimán nu 1999		Oddajagimán nu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	1,8	1,0	1,6	0,9	1,8	1,2	1,8	1,2
31-45	5,7	4,0	5,5	3,7	6,3	4,0	6,0	4,0
46-66	33,4	24,7	29,8	22,2	26,8	20,2	27,8	20,3
Oktiibuot	14,2	9,8	13,1	9,0	13,6	9,3	15,1	10,1

Tabella 3 ja 4 čájehit odđa bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldiid, sihke nissonolbmuid ja dievdoolbmuid viđa jagi áigodagas 1994 gitta 2008 rádjái. Nissonolbmuid, earenoamážit boarráseamos ahkejoavkkus, orru guovlluin

olggobealde SED leat šaddan unnit ođđa bargonávccaheami, muhto diet erohus orui seamma dássái šaddame mañemus áigebottas. Dievdoolbmot ges leat SED guovlluin eambo, go olggobealde SED guovlluid, buot ahkejoavkkuin olles áigodagas šaddame ođđa bargonávccaheami. Ahkejoavkkus 45 jagi dahje nuorat leat bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldit measta beliin unnon dan mañemus áigebottas (2004-2008), go buohtastahtá dan guovtti ovddit viđa jagi áigebottaiguin. Ahkejoavkkus 46-66 jáhkásáččaid gaskkas leat unnon áigodaga botta, muhto dat ii lean nu ollu.

Tabealla 4.3 Ođđa bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldi (1000 ássis)iešgudege áigodagain sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, nisssonolbmot.

	Áigodat					
	1994 -1998*		1999 – 2003**		2004 – 2008***	
Ahki	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	12,5	12,9	7,7	9,6	8,4	4,9
31-45	44,9	49,5	37,8	36,7	18,6	15,3
46-66	106,0	117,3	106,5	117,9	96,3	98,9
Oktiibuot	57,7	61,8	58,6	60,0	51,9	47,4

* áigodat lea guovvamánus 1994 gitta ođđajagimánnui 1999

** áigodat lea guovvamánus 1999 gitta ođđajagimánnui 2004

*** áigodat lea guovvamánus 2004 gitta juovlamánnui 2008

Tabealla 3.4 Ođđa bargonávccahisvuodaoaju vuostáiváldi (1000 ássis)iešgudege áigodagain sihke SED- guovllus ja olggobealde SED- guovllu, dievdoolbmot

	Áigodat					
	1994 -1998*		1999 – 2003**		2004 – 2008***	
Ahki	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	11,7	10,3	10,1	8,2	5,0	6,1
31-45	37,9	26,9	33,1	23,9	18,5	13,9
46-66	109,2	104,4	121,7	102,0	104,7	87,9
Oktiibuot	55,9	47,8	63,8	49,1	54,9	42,8

* áigodat lea guovvamánus 1994 gitta ođđajagimánnui 1999

** áigodat lea guovvamánus 1999 gitta ođđajagimánnui 2004

*** áigodat lea guovvamánus 2004 gitta juovlamánnui 2008

4.1.6 Bargonávccahisvuolta oahppodási ektui

Tabealla 5 ja 6 čájeha bargonávccahisvuoda oahpu guhkkodaga ektui, almmuhuvvon iešguđege áigodagain 1992-2004. Dan joavkkus, geain lea oaneheamos oahppoguhkkodat, gávdnat eanemus bargonávccahemiid sihke dievdoolbmuid ja nissonolbmuid gaskkas. Diekkár minsttar bohtá eambo čielgasit ovdan SED siskkobealde, earenoamážiid dievdoolbmuid gaskkas. Logut čájehit sihke nissonolbmuin ja dievdoolbmuin, geain ii leat eará go vuodđoskuvlaoahppu, ii leat guhkit áiggi badjel dovdomassii rievdan dien áigodagas. Olbmuin, geain lea joatkkaskuvlaoahppu, lea guhkit áigge badjel muttágit lassánan sihke nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskkas. Sis, geain lea alitoahppu, lea beliin lassánan bargonávccahemiid lohku 1992 gitta 2004 rádjái, sihke nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskkas. Diet minsttar lea seammalágan SED siskkobealde ja olggobealde. Dan sáhtá čilget dainna ahte leat lassánan boarrásat, geain lea alitoahppu dien áigodagas.

Tabealla 4.5 Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžuin oahppodási ektui iešguđege áigodagain SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut leat %

	Áigodagat							
	Oddajagimánnu 1992		Oddajagimánnu 1994		Oddajagimánnu 1999		Oddajagimánnu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Oahppu								
Vuodđosk	14,2	11,4	13,4	10,8	13,4	10,8	14,3	11,1
Joatkka sk.	8,1	6,0	7,7	5,7	9,6	6,6	10,8	7,9
Alit oahp. (oanehis/guhkes)	1,9	1,7	2,1	1,6	2,4	2,4	5,2	3,2
Ii almmuhan / ii makkárgo oahp.	1,3	0,9	1,1	0,9	0,8	0,8	1,0	0,7

Tabealla 4.6 Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuin oahppodási ektui iešgudege áigodagain SED siskkobealde ja olggobealde, nisssonolbmot. Logut leat %

Oahppu	Áigodagat							
	Oddajagimá nnu 1992		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Vuoddosk	15,7	13,6	15,2	13,2	15,4	13,7	15,6	14,1
Joatkkask	8,9	7,9	8,9	7,8	11,4	10,0	12,8	12,3
Alit oahp. (oanehis/guhkes)	2,3	2,7	2,1	2,5	3,5	3,4	5,1	4,6
Ii almmuhan/ii makkárgo oahp.	1,2	0,8	1,0	0,7	1,0	0,6	1,0	0,6

4.1.7 Bargonávccahisvuotta orrunbáikki ektui rittus dahje siseatnamis

Tabealla 7 ja 8 čájeha bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžuid orrunbáikki ektui rittus dahje siseatnamis iešgudege áigodagas gaskal 1992 ja 2004. Logut leat juhkkon guovlluide SED siskkobealde ja olggobealde, ja ahkejoavkkuid badjel dahje vuollel 30 jahkásaččaide. Dievdoolbmui 30 jahkásaččain ja nuorabuin, geat orrot SED guovllus, ii leat erohus gaskal riddoguovlluid ja siseatnama. Dievdoolbmui, boarráseappot go 30 jagi, leat riddoguovllus siskkobealde SED guovllu eambo bargonávccahisvuoda penšuvdnaoažžut go siseatnamis. SED guovlluin leat muđui eambbogat geat ožžot bargonávccahisvuoda penšuvnna. Dovdo hui bures dievdoolbmui siseatnamis. Diet minstar lea leamaš oalle dásset olles dan áigodagas. Nisssonolbmui, geat ožžot bargonávccahisvuoda penšuvnna, eai leat stuora erohusat gaskal siseatnama ja riddoguovllu dien guovtti ahkejoavkkus. Sáhtá orrut nu ahte nuorra nisssonolbmot leat eambo siseatnamis go rittus, muhto dat sáhtá dásálaga šaddat loahpas dien áigodaga. Nisssonolbmuid bealis, badjel 30 jagi, orru leamen ahte rittus leat eambo bargonávccaheami, muhto dat maiddá šaddá dásálaga loahpas áigodaga.

Guovlluin, olggobealde SED, leat mihá eambo bargonávccaheami rittus, go siseatnamis, dievdoolbmuid gaskkas, geat leat badjel 30 jagi.

Tabella 4.7 Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžuin orrunbáikki ektui (riddu vs. siseanan) iešgudege áigebottas SED siskkobealde ja olggobealde, nisssonolbmot. Logut lea %

		Áigodagat							
		Oddajagimá nnu		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
		SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Riddogu ovlu	30 -	0,6	0,5	0,6	0,4	0,6	0,5	0,4	0,5
	31 +	17,3	15,2	16,2	14,4	16,4	14,7	16,7	15,4
Siseanan	30 -	1,0	0,4	0,8	0,4	0,8	0,6	0,1	0,6
	31 +	15,1	10,5	14,0	9,6	13,2	12,1	12,5	14,3

Tabella 4.8 Oassi bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžuin orrunbáikki ektui (riddu vs. siseanan) iešgudege áigebottas SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut lea %

		Áigodagat							
		Oddajagimá nnu 1992		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
		SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Riddogu ovlu	30 -	0,8	0,5	0,7	0,4	0,7	0,5	0,7	0,5
	31 +	15,6	12,9	14,3	11,8	14,4	11,5	15,4	12,0
Siseanan	30 -	0,7	0,1	0,6	0,2	0,8	0,5	0,5	0,2
	31 +	13,4	7,7	12,7	6,9	11,3	7,3	11,5	9,4

4.2 Sosiálaveahkki

Sosiálaveahkki lea láhkanannejuvvon ortnet, mii galgá sihkkarastit buohkaide doarvái ruđa birgejumái. Dát lea oaivvilduvvon leat gaskaboddosaš veahkki, mii galgá veahkehit vuostáiváldi šaddat ekonomalaš iešbirgejeaddjin (NAV, 2010).

4.2.1 Sosiálaveahkki Norggas

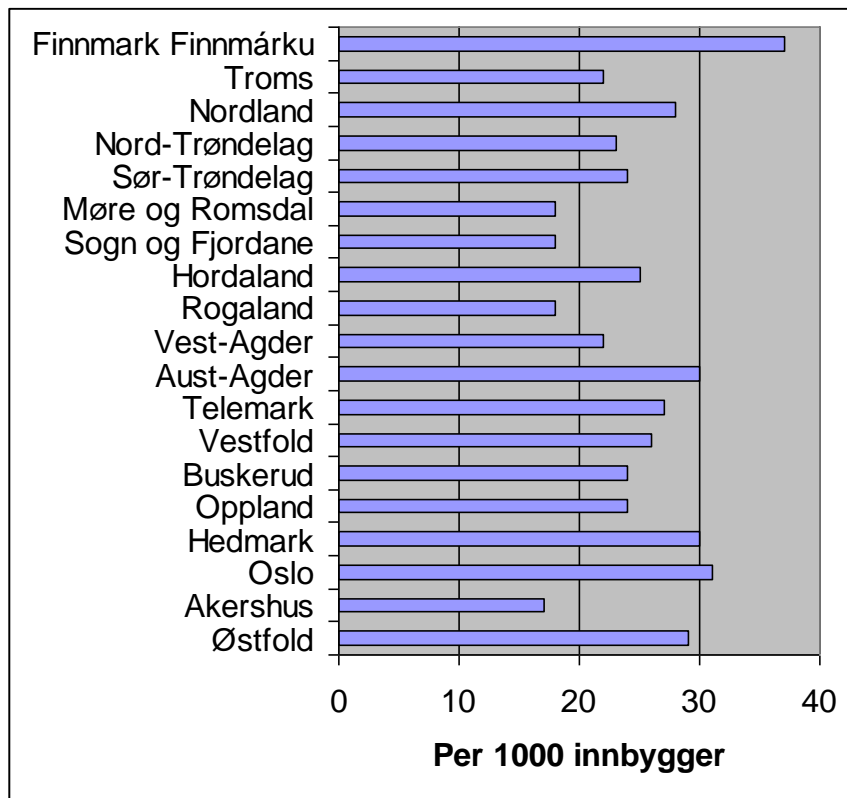
2008 ledje oktiibuot 109 300, geat vuostáiválde ekonomalaš sosiálaveahki Norggas. Sosiálaveahki vuostáiváldit lohku lei alimusas 1993, go dalle ledje lagabui 165 000 vuostáiváldi, ja dan rájes lea diet lohku njiedjan. 2007 gitta 2008 rádjái bisánii njiedjan.

Riikkadásis čájehit logut sullii 25 proseanta sosiálaveahki vuostáiváldin leat agis 30-39 jahkásaččat. Diet proseantalohku lea bisson dássedin mañemus 20 jagi. Ahkejoavku 20-29 jahkásaččat leat ain eanemus, leat lagabui 30 proseanta, geat vuostáiváldet sosiálaveahki. 2008 orui dien joavkku lohku unnume, seammás go šadde eambo vuostáiváldit gaskal 40 ja 67 jahkásaččat (40% vuostáiváldin 2008) (SGB, 2010). Oppalaččat leat oaidnán sosiálaveahki leat garrasit čadnon bargomárganii, mii mearkkaša ahte go lea unnán barguhisvuolta, de unnu maid dárbu sosiálaveahkkái.

4.2.2 Geográfalaš erohusat Norgga sosiálaveahkivuostáiváldin

Našunála logut čájehit erohusaid fylkkain, sin ektui geat ožžot sosiálaveahki (Govva 2). Leat ovdamearkka dihte beali eambo vuostáiváldit Finnmárkkus go Akershusas. Finnmárkkus leat maid daid mañemus jagiid eanemus lassánan vuostáiváldit, ja olggosgolut sosiálaodjui leat leamaš eanemus, seammás go Vest-Agderis ja Buskerudas leat eanemus njiedjan diet logut.

**Govadat 4.1 Fylkkaid mielde oassi olbmuin geat ožžo sosiálaveahki 2008.
Gáldu: SGB**

4.2.3 Maid diehtit sámi álbmoga sosiálaveahki vuostáiváldiid birra?

Eai gávdno makkárge almmuhuvvon dutkamát Norggas, mat čájehit man ollu sámi álbmogis vuostáiváldet sosiálaveahki.

4.2.4 Statistihkalaš guovddášbyrá geográfalaččat juhkkon logut sosiálavuostáiváldiin

Almma čearddalaš persovdnaregistara haga, nugo go bargonávccahisvuodaoajus, ii leat vejolaš riikkadási oadjoregistara vuodul oaidnit statistihkain man oallugat sámi álbmogis ožžot sosiálaveahki. Statistihkalaš guovddášbyrá lea dan dihte *Sámi statistihka guorahallanjoavkku* ovddas viežžan geográfalaš vuodu mielde daid loguid,

odđa sosiálaveahki vuostáiváldin, mat leat juhkkon orrunbáikki ektui guovlluide siskkobealde ja olggobealde Sámedikki ealáhusovdáneami doarjjaortnega (SED). Álbmot, mii orru *olggobealde SED guovlluid*, lea definerejuvvon orrume Davvi-Norggas davábealde Sáltođuoddara, olggobealde SED- guovllu. Gávpogat Áltá, Tromsa, Harstad ja Bådådđjo eai leat lohkkon mielde.

Tabellat čájehit man oallugat ožžo sosiálaveahki iešgudege áigodagain 1992-2004, dasa lassin vel man ollu ledje odđa vuostáiváldi juohke 1000 ássis, golmma áigebottas 1994-2008. Sii, geat ožžo sosiálaveahki vassis áigodagain, addá gova das man oallugat álbmogis ožžot diekkár doarjaga. Lohku odđa vuostáiváldin 1000 ássis, definerejuvvon áigebottain, muitala veahá movt sosiálaveahki vuostáiváldin lassána dahje njiedja.

Dieđuin leat nissonolbmot ja dievdoolbmot sirrejuvvon ja juhkkon agi, oahpu ja orrunbáikki ektui (riddoguovlu/siseanan).

Logut leat dušše almmuhuvvon oassemeriid mielde (1000 olbmo ektui dahje proseanta) ja eaige leat statistihkalaš analysat dahkkon iskkan dihte livčče go erohusat statistihkalaččat leamaš dehálaččat.

4.2.5. Oassi sosiálaveahki vuostáiváldin agi ektui

Tabella 9 ja 10 čájehit dan oasi sosiálaveahki vuostáiváldiin, siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid davábealde Sáltođuoddara. Obbalaččat bohtá ovdan, ahte dain guovlluin leat eambo dievdoolbmot, nissonolbmuid ektui, geat vuostáiváldet eambo sosiálaveahki. Sihke nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskkas leat nuoramus ahkejoavku, geat eanemus vuostáiváldet sosiálaveahki. 2004 ledje sullii golbma ja bealle proseanta dievdoolbmuid agis 20-30 jahkásaččain, geat vuostáiválde sosiálaveahki, sihke siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid davábealde Sáltođuoddara. Nissonolbmuid vástideaddji oasis lei dušše sullii bealli. Dievdoolbmuid badjel 30 jagi ledje veahá eambogat geat vuostáiválde sosiálaveahki SED guovlluin, go buohtastahtá olggobealde SED guovlluiguin, sihke 1999 ja 2004. Muđui gal eai lean stuora erohusat dain guovlluin.

Tabealla 4.9 Oassi sosiálaveahki vuostáiváldiiguin iešgudege áigodagas siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid, nisssonlbmot. Logut leat %.

Ahki	Áigodagat							
	Oddajagimán nu 1992		Oddajagimán nu 1994		Oddajagimán nu 1999		Oddajagimán nu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	2,1	2,6	2,0	2,2	2,0	1,7	1,7	2,1
31-45	1,6	1,5	1,2	1,3	1,5	1,2	1,4	1,4
46-66	0,6	0,7	0,7	0,6	0,5	0,5	0,7	0,5
Oktiibu ot 20-66 jagi	1,4	1,6	1,3	1,3	1,2	1,1	1,2	1,2

Tabealla 9.10 Oassi sosiálaveahki vuostáiváldiiguin iešgudege áigodagas siskkobealde ja olggobealde SED guovlluid, dievdoolbmot. Logut leat %.

Ahki	Áigodagat							
	Oddajagimán nu 1992		Oddajagimán nu 1994		Oddajagimán nu 1999		Oddajagimán nu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	2,6	3,5	2,1	2,9	2,6	2,6	3,5	3,7
31-45	2,3	2,1	2,4	2,0	2,4	1,9	2,7	2,4
46-66	1,2	0,8	0,9	0,8	1,5	0,7	1,4	1,0
Oktiibu ot 20-66 jagi	2,0	2,1	1,8	1,9	2,1	1,6	2,3	2,1

Logut odđa sosiálavuostáiváldiin iešgudege vihttajagi áigebottas (tabealla 11 ja 12) čájehit, ahte SED guovlluin leat eambbo go olggobealde SED guovllu, sihke nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid ektui. Leat mihá eambbo ahkejoavkkus vuollel 30 jahkásaččaid, geat ožžot sosiálaveahki, ja unnimus fas dan boarráseamos ahkejoavkkus. Sihke nisssonolbmuid ja dievdoolbmuid bealis leat veaháziid mielde unnon odđa sosiálaveahki vuostáiváldit dan golmma áigebottas, nugo tabealla čájeha. Dien sáhtta belohakkii čilget go bargguhisvuolta lea njiedjan seamma áigodagas.

Tabealla 4.11 Ođđa sosiálaveahki vuostáiváldit (1000 ássis)iešgudege áigebottain SED siskkobealde ja olggobealde, nissonolbmot.

	Áigodat					
	1994 -1998*		1999 – 2003**		2004 – 2008***	
Ahki	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	165,6	137,5	137,8	113,6	128,5	92,9
31-45	110,6	76,5	103,5	71,0	94,5	61,4
46-66	58,7	38,0	54,7	30,4	45,2	27,5
Oktiibuot	107,9	81,6	92,1	67,0	79,2	54,5

* áigodat manná guovvamánus 1994 gitta ođđajagimánnui 1999

** áigodat manná guovvamánus 1999 gitta ođđajagimánnui 2004

*** áigodat manná guovvamánus 2004 gitta juovlamánnui 2008

Tabealla 4.12 Ođđa sosiálaveahki vuostáiváldit (1000 ássis) iešgudege áigebottain SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot.

	Áigodat					
	1994 -1998*		1999 – 2003**		2004 – 2008***	
Ahki	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
20-30	177,9	138,2	142,0	113,4	137,6	101,5
31-45	138,3	83,0	108,4	76,1	103,0	64,2
46-66	66,6	40,8	66,5	37,4	60,5	32,8
Oktiibuot	124,1	85,7	99,6	71,4	91,0	59,6

* áigodat manná guovvamánus 1994 gitta ođđajagimánnui 1999

** áigodat manná guovvamánus 1999 gitta ođđajagimánnui 2004

*** áigodat manná guovvamánus 2004 gitta juovlamánnui 2008

4.2.6. Sosiálaveahkki ja oahppu

Tabealla 13 ja 14 čájehit eanemus sosiálavuostáiváldit leat sii, geain lea dušše vuodđoskuvlaoahppu, mii lea eanemus dievdoolbmuid gaskkas. Dan guovtti vuosttáš áigodagas čájeha tabealla 13, ahte dievdoolbmot, geat orrot SED guovllus, ja geain lea dušše vuodđoskuvla dásis oahppu, ožžo unnit sosiálaveahki, go dievdoolbmot olggobealde guovllu. Loahpas dien áigodaga ii leat šat diet minstar.

Nissonolbmuid bealis orui maid čájehuvvome sosiálavuostáiváldit lohku, geain lei dušše vuodđoskuvla dásis oahppu, lei unnit SED siskkobealde

álggus dan áigodaga, go buohtastahtá guovllu olggobeliin, muhto loahpas dan áigodaga ii leat šat nie.

Tabella 4.13 Oassi sosiálavuostáiváldin oahppodási ektui iešgudege áigebottain SED siskkobealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut leat %

	Áigodagat							
	Oddajagimá nnu 1992		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Oahppu								
Vuoddosk	2,3	2,6	2,1	2,5	2,6	2,4	2,9	3,1
Joatkkask	1,2	1,2	1,1	1,1	1,1	0,9	0,9	0,9
Alit oahppu (oanehis/guhkes)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,4	0,2	0,4
Ii almmuhan/ii makkárgo oahppu	0,2	0,6	0,2	0,5	0,2	0,3	0,8	1,0

Tabella 4.14 Oassi sosiálavuostáiváldin oahppodási ektui iešgudege áigebottain SED siskkobealde ja olggobealde, nissonolbmot. Logut leat %

	Áigodagat							
	Oddajagimá nnu 1992		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Oahppu								
Vuoddosk	1,5	1,9	1,4	1,7	1,2	1,3	1,4	1,5
Joatkkask	0,9	1,0	1,0	0,9	0,9	0,7	0,8	0,7
Alit oahppu (oanehis/guhkes)	0,2	0,2	0,4	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1
Ii almmuhan/ii makkárgo oahppu	0,1	0,2	0,1	0,2	0,1	0,2	0,3	0,5

Tabella 4.15 ja 4.16 čájehit man ollu leat sosiálavuostáiváldit orrunbáikki ektui (riddoguovlu/siseanan) ahkejoavkkuin 30 jagi dahje nuorabut ja badjel 30. Orru ahte siseatnamis SED guovllus ledje unnit, go riddoguovllus, nuorra nissonolbmot, geat dárbbášedje sosiálaveahki, seammás go SED siseatnamis ledje eambo go riddoguovllus, nissonolbmot badjel 30 jagi, geat dárbbášedje sosiálaveahki. Diet minstar rievdá 1999. Siseatnan guovlluin olggobealde SED ledje ollu unnit sosiálavuostáiváldit, go SED siseatnamis sihke nissonolbmuin ja dievdoolbmuin. Nissonolbmuin ja dievdoolbmuin riddoguovlluin ii lean stuora erohus SED siskkobealde ja olggobealde.

Tabella 4.15 Oassi sosiálavuostáiváldin orrunbáikki ektui (riddoguovlu/siseanan) iešgudege áigebottain SED siskkobealde ja olggobealde, nissonolbmot. Logut leat %.

		Áigodagat							
		Oddajagimá nnu 1992		Oddajagimá nnu 1994		Oddajagimá nnu 1999		Oddajagimá nnu 2004	
		SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Riddoguovlu	30 -	1,1	1,1	1,1	1,0	0,9	1,0	0,8	1,0
	31 +	0,9	0,8	0,7	0,8	0,8	0,7	0,8	0,8
Siseanan	30 -	0,7	1,0	1,1	0,6	0,6	0,4	0,7	0,3
	31 +	1,2	0,2	1,1	0,4	0,5	0,4	0,6	0,3

Tabella 4.16 Oassi sosiálavuostáiváldin orrunbáikki ektui (riddoguovlu/siseanan) iešgudege áigebottain SED siskkoabealde ja olggobealde, dievdoolbmot. Logut leat %.

		Áigodagat							
		Ođđajagimá nnu 1992		Ođđajagimá nnu 1994		Ođđajagimá nnu 1999		Ođđajagimá nnu 2004	
		SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED	SED	Ii SED
Riddogu ovlu	30 -	1,4	1,6	1,3	1,3	1,2	1,3	1,6	1,8
	31 +	1,3	1,2	1,2	1,2	1,4	1,1	1,6	1,4
Siseanan	30 -	1,2	0,7	0,6	0,6	1,3	0,5	1,4	0,9
	31 +	2,5	0,6	2,2	0,4	2,4	0,3	1,8	0,5

4.3 Čoahkkáigeassu, kommentárat ja ávžžuhus viidásit dutkamii

Jurdda dainna kapihttaliin lea leamaš systematiseret ja kommenteret statistihkaid, main čájehit man ollu leat bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžut ja sosiálavuostáiváldit sámi álbmogis. Sivas go váilot čearddalašvuoda dieđut ovttaskas olbmo dásis, de leat dieđut vuodđuduvvon geográfalaš ássanbáikki ektui, gávnahan dihte sámi gullelašvuoda. Go dulko dieđuid, de ferte diekkár ráddjehusaid váldit vuhtii, go sámi álbmoga ektui geahččá bohtosiid. Oppalaččat bohtá ovdan, ahte SED guovlluin eai leat seamma ollu lassánan bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžut, go dat mii leat registrerejuvvon Norggas, dien áigodagas go dieđuid leat čohkken. SED guovlluin leat goitge eambo bargonávccahisvuoda penšuvdnaoážžut go olggobealde guovllu davábealde Sáltoduodara (stuora gávpogat eai leat lohkkon mielde). Eanemus bargonávccahemiid gávdnat dan joavkkus, geain lea unnimus oahppu, sihke nissonolbmuid ja dievdoolbmuid gaskkas. Dasa lassin leat eanemus dievdoolbmot siseatnamis SED guovllus ja olbmot dan alimus ahkejoavkkus, geat ožžot bargonávccahisvuodaoaju.

Eanemus sosiálaveahki vuostáiváldiid gávdat nissonolbmuid gaskkas, geat leat 30 jagi ja nuorabut. Dievdoolbmot leat sullii seamma máde 20-30 jahkásaččain go 31-45 jahkásaččain. Eai leat stuora erohusat sosiálaveahki vuostáiváldiin SED siskkobealde ja olggobealde, earret go dat ahte odđa sosiálavuostáiváldit ledje eambo SED guovlluin, go olggobealde guovlluid davábealde Sáltođuoddara. Eanemus sosiálaveahki vuostáiváldiid gávdat sin gaskkas, geain lea oaneheamos oahppoguhkkodat. Dien minstara ektui eai lean makkárge erohusat SED siskkobealde ja olggobealde. Ledje mihá eambo dievdoolbmot, geat orro siseatnamis SED guovllus, go olggobealde guovllu, geat ožžo sosiálaveahki. Okta dehálaš ráddjehus dieđuin, maid leat almmuhan, lea ahte eai leat iskkan statistihkalaččat. Statistihkalaš guorahallamis gos iešguđetlágan variábelat (ahki, sohka, geografiija ja oahppu) leat vudolaččat guorahallon, addet buoret gova dieid dilálašvuodaid ovtastusain ja riska oážžugoahit bargonávccahisvuodaoaju dahje sosiálaveahki.

Jus galggašii sáhttit čilget sivaidda sámi álbmoga iešguđetlágan birgejumiin ja eallindiliin bargonávccahisvuodaoaju ektui ja sosiálaveahki geavaheamis, de lea dárbu dutkat čearddalašvuodadieđuid ovttaskas olbmo dásis. Diet livčče mávssolaš, go galgá gozihit movt sámi álbmot geavaha oadjuoráid, ja livčče maid dárbbalaš dan oktavuodas go galgá bidjat johtui eastadan doaimmaid.

Referánsat

Bjørngaard JH, Krokstad S, Johnsen R, Karlsen AO, Pape K, Støver M, et al. (2009) Epidemiologisk forskning om uførepensjon i Norden. *Nor J Epidemiol*;103-14.

Bragstad T og Hauge L (2008). Geografisk variasjon i uførepensjonering 1997-2004 . NAV rapport Nr 4.

NAV (2010). <http://www.nav.no/Pensjon>, lasihuvvon miessemánus, 2010

Statistihkalaš guovddášbyrå (2010). <http://ssb.no/soshjelpk>, lasihuvvon miessemánus, 2010

5 Olmmošlohkoovdáneapmi SED-guovllus 1990-2010

Øivind Rustad, Vuosttaškonsuleantta, Álbmotstatistihka ossodat, Statihkalaš guovddášdoaimmahat

Čoahkkáigeassu

Olmmošlohku SED-guovllus lea njiedjan 16 proseanttain maŋemus 20 jagis, dan bottu go olmmošlohku muđui guovllus davábealde Sáltoduoddara – go olggušta daid stuorámus gávpogiid – lea njiedjan 8 proseanttain. Erenoamážit Oarje-Finnmárkkus lea čielga ovdáneapmi, dan bottu go Sis-Finnmárkkus ii vuhtto nu bures.

Eretfárremat SED-guovllus, ja váilevaš ruovttoluottafárren, lea váldoágga njiedjamii. Dat fas mielddisbuktá unnit riegádahttinloguid, daningo leat nuorat geat fárrejit ja ásahtit bearrašiid eará báikkiide. Jagiin maŋjel jahkeduhátmolsašumi lea leamaš riegádahttinvuollebáza (mii mearkaša ahte riegádahttinlogut leat unnibut go jápminlogut) baicca go riegádahttinbadjebáza, nugo lei 1900-logus. Eretfárremat ja riegádahttinvuollebáza dagahit agáiduvvon álbmoga, mas gaskamearálaš ahki lassána dan sivas go eai leat doarvái olbmot deavdit nuorat ahkejoavkkuid.

5.1 Olmmošlohkoovdáneapmi

Tabella 1 čájeha olmmošlogu ovdáneami davábealde Sáltoduoddara, juogaduvvon SED- ja eará guovlluide davábealde Sáltoduoddara, jagiin 1990 gitta 2010.

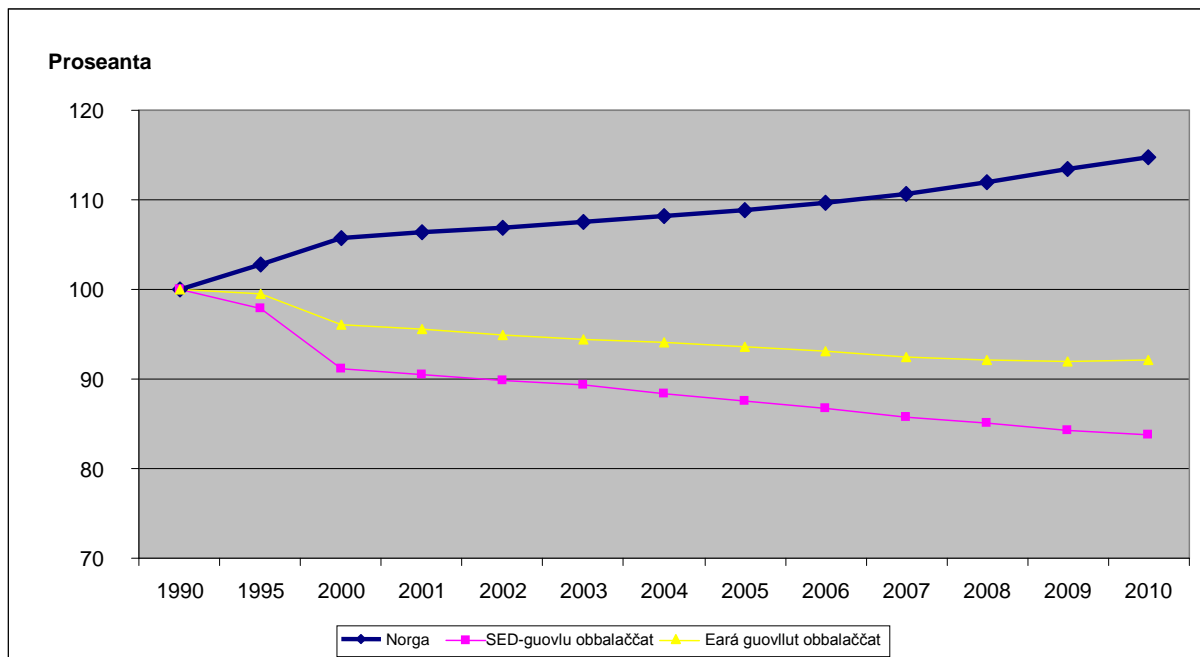
Tabealla 5.1 Olmmošlohku oddajagimánu 1.b. 1990 – 2010

	1990	1995	2000	2005	2007	2008	2009	2010
Guovlu obbalaččat	258 087	255 991	245 711	238 703	235 375	234 390	233 793	233 820
SED-guovlu obbalaččat	45 630	44 663	41 626	39 944	39 105	38 819	38 468	38 199
Eará guovllut obbalaččat	212 457	211 328	204 085	198 759	196 270	195 571	195 325	195 621
1. Finnmárku Oarji	21 097	20 811	19 184	18 616	18 335	18 255	18 147	18 236
SED	5 862	5 361	4 692	4 321	4 137	4 079	3 964	3 891
Eará guovllut	15 235	15 450	14 492	14 295	14 198	14 176	14 183	14 345
2. Finnmárku Nuorta	26 544	27 290	25 789	24 773	24 386	24 137	24 213	24 312
SED	4 831	4 731	4 160	3 870	3 879	3 880	3 871	3 836
Eará guovllut	21 713	22 559	21 629	20 903	20 507	20 257	20 342	20 476
3. Finnmárku Sis	13 275	13 662	13 494	13 209	12 958	12 826	12 708	12 641
SED	13 275	13 662	13 494	13 209	12 958	12 826	12 708	12 641
4. Davvi-Romsa	20 418	20 294	19 152	18 900	18 690	18 700	18 575	18 572
SED	9 865	9 697	8 901	8 781	8 681	8 697	8 601	8 563
Eará guovllut	10 553	10 597	10 251	10 119	10 009	10 003	9 974	10 009
5. Lulli-/Gaska-Romsa	54 660	52 904	50 877	49 095	48 582	48 420	48 205	48 205
SED	8 168	7 700	7 171	6 785	6 590	6 514	6 489	6 471
Eará guovllut	46 492	45 204	43 706	42 310	41 992	41 906	41 716	41 734
6. Davit Nordlánda	122 093	121 030	117 215	114 110	112 424	112 052	111 945	111 854
SED	3 629	3 512	3 208	2 978	2 860	2 823	2 835	2 797
Eará guovllut	118 464	117 518	114 007	111 132	109 564	109 229	109 110	109 057

Guovllut Álttás, Romssas, Hárštás ja Bådåddjos mat eai leat SED-guovllut, leat guođđán dán ja eará govvádusain. Sturrodagaset dihte livčče guovllut váldán beare stuora saji loguin.

Čuovvovaš golbma govadaga vuosihit ovdáneami čielgaseappot. Olmmošlohku jagi 1990 leat bidjan 100, ja dan vuodul leat dahkan indeaksa. Fuomáš ahte dán golmma govadaga mihttolávva lea botnjut, dat leat viđa jagi intervállat 1990 rájes gitta 2000 rádjái, das mañnel leat jahkásaš logut.

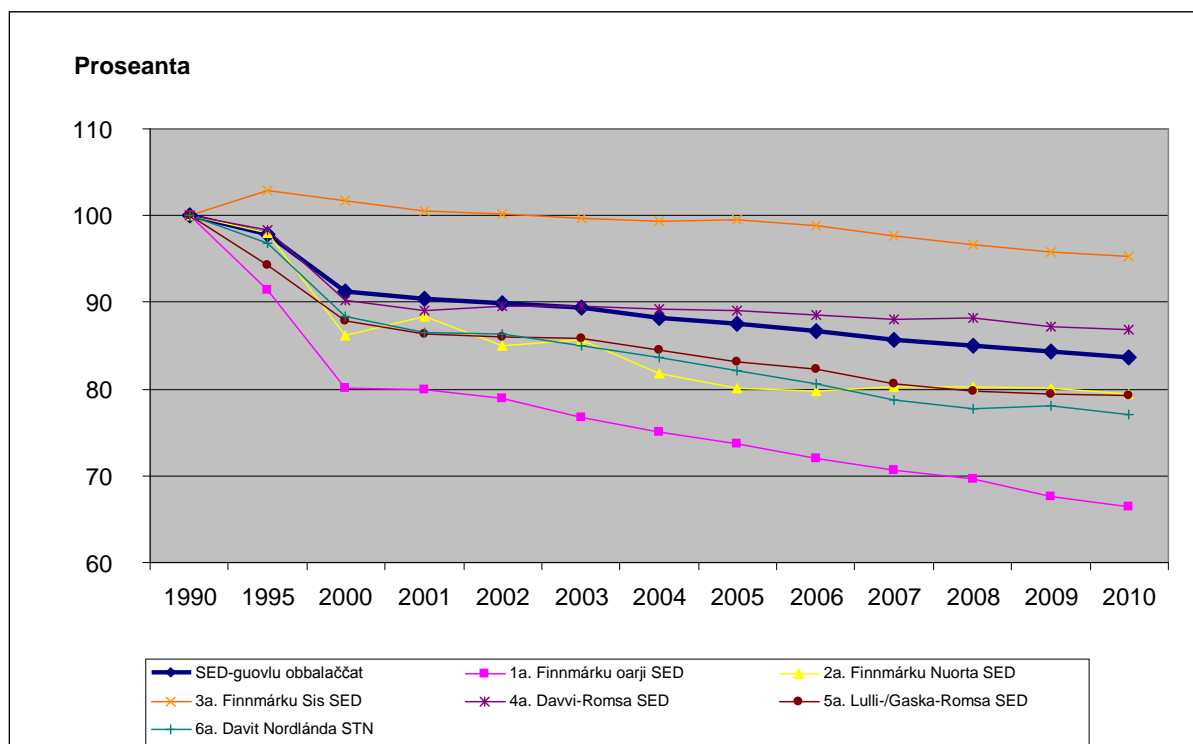
Govadat 5.1 Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. Váldogovvadás

Govadat čájeha olmmošlogu ovdáneami riikkas obbalaččat, ja SED-guovllus ja dain eará guovlluin davábealde Sáltođuoddara. Čájehuvvo ahte riikka álbmot lea lassánan 15 proseanttain 20-jagi áigodagas. Nuppe vuoru lea SED-guovllus olmmošlohku njiedjan 16 proseanttain, dan bottu go muđui dain eará guovlluin lohku lea njiedjan 8 proseanttain. Jus livččiimet galgan geahččat SED-guovllu ovttá earjil suohkanin ja buohtastahttit dan eará riika suohkaniiguin, main eai leat leamaš suohkanrievdadusat áigodagas, de leat 349 suohkana (88 proseanta) main lea leamaš buoret olmmošlogu ovdáneapmi go SED-guovllus, ja 47 (12 proseanta) fas lea leamaš heajut.

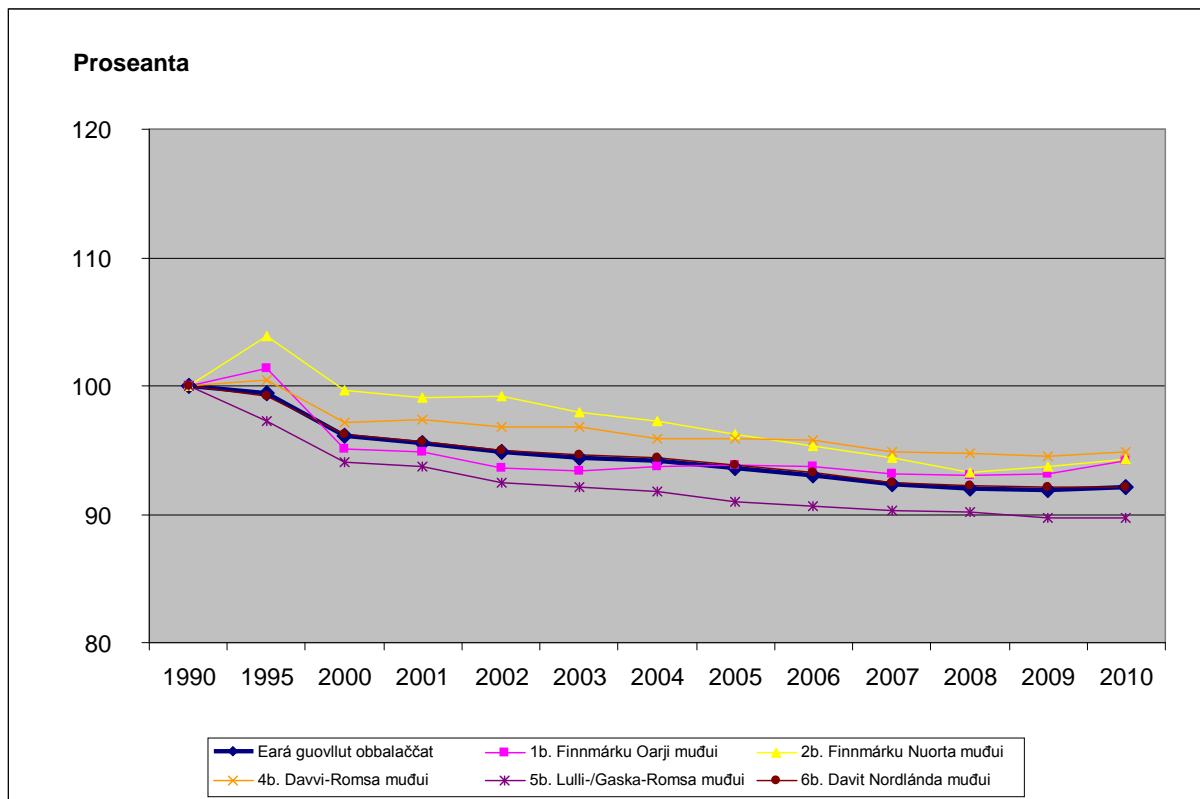
Vai oaidnit geográfalaš erohusaid SED-guovllu siskkobeaide, leat juohkán loguid vel lasi.

Govadat 5.2 Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. SED-guovllut.

Dát govadat čájeha movt ovdáneapmi lea leamaš SED-guovllus obbalaččat, ja dain guđa váldojuogustusain. Sis-Finnmárkkus lea leamaš buoremus ovdáneapmi obba SED-guovllus, gos olmmošlohku lea maŋos mannán duššo 5 proseanta, ja Davvi-Romssas lea maddái lohku njiedjan unnit (13 proseanta) go guovllus obbalaččat. Eará guovlluin lea leamaš veaháš heajubut ovdáneapmi. Nuorta-Finnmárku ja Lulli-/Gaska-Romssas lea lohku njiedjan 21 proseanttain, dan bottu go Davit Nordlánda lea olmmošlohku njiedjan 23 proseanttain ja Oarje-Finnmárkkus lea eanemusat njiedjan olmmošlohku, olles 34 proseanttain.

Govadat 5.3 Indekserejuvvon olmmošlohku 1990-2010. Eará guovllut.

Eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara lea olmmošlohkoovdáneapmi leamaš ovttagardán. Olles guovllus lea lohku njiedjan 8 proseanta, ja vihtta guđa eaŋkilguovllus lea lohku njiedjan gaskal 5 ja 8 proseanta. Duššo Lulli-/Gaska-Romssas lea lohku njiedjan eanet, 10 proseanttain. Dáid loguid sáhtá vel juohkit lasi, čájehit ovdáneami juohke eaŋkil suohkana siskkobealde.

Tabella 5.2 Guovllut main stuorámus ja unnimus rievdan olmmošlogu ovdáneamis, proseanttain. 1990-2010

Olmmošlogu lassáneapmi SED		Olmmošlogu lassáneapmi muđui			
(Norga = +14,8 proseanta)		(Norga = +14,8 proseanta)			
(SED = -16,3 proseanta)		(Muđui = -7,9 proseanta)			
SED-guovllut suohkaniin mat leat oallásit dahje belohahkii SED siskkobealde		Suohkanat SED haga			
1	Evenášši	8,47	1	Sortland	18,3
2	Kárášjohka Karasjok	5,17	2	Hámmárfeasta Hammerfest	5,2
3	Storfjord	2,83	3	Leangáviika Lenvik	3,2
4	Guovdageaidnu Kautokeino	-0,14	4	Čáhcesuolu Vadsø	2,2
5	Deatnu Tana	-8,86	5	Beardu Bardu	1,5
6	Porsángu Porsanger Porsanki	-10,82	6	Ráisa Nordreisa	1,3
7	Loabát Lavangen	-11,92	7	Vestvågøy	1,2
8	Ivgu Lyngen	-12,32	8	Røst	-3,0
9	Lulli-Várjjat Sør-Varanger	-14,29	9	Voagat Vågan	-3,5
10	Orješ-Ráisa Sørreisa	-14,35	10	Fuoisku Fauske	-4,6
11	Unjárga Nesseby	-14,75	11	Skiervá Skjervøy	-6,5
12	Skánit Skánland	-16,25	12	Miellesuolu Meløy	-6,6
13	Návuotna Kvænangen	-18,51	13	Hadsel	-8,3
14	Nordkáhppa Nordkapp	-21,40	14	Øksnes	-8,8
15	Gáivuotna/Káfjord	-21,71	15	Saltdal	-9,6
16	Rivttát Gratangen	-22,45	16	Báhccavuotna Båtsfjord	-11,8
17	Divttasvuotna Tysfjord	-23,46	17	Málatvuopmi Målselv	-12,3
18	Ráhkkerávju Kvalsund	-26,40	18	Báhccavuotna Balsfjord	-13,5
19	Gáŋgaviika Gamvik	-29,14	19	Giehtavuotna Kvæfjord	-13,6
20	Nárviika Narvik	-30,62	20	Bálát Ballangen	-14,4
21	Hamarøy	-30,91	21	Siellakvuotna Salangen	-14,5
22	Davvesiida Lebesby	-31,94	22	Gálsa Karlsøy	-14,5
23	Láhppi Loppa	-35,57	23	Værøy	-14,6
24	Áltá Alta	-37,66	24	Flakstad	-14,7
25	Romsa Tromsø	-40,32	25	Stáigu Steigen	-19,9
26	Muosát Måsøy	-57,39	26	Tjeldsund	-21,4
			27	Moskenes	-21,8
	Andre områder innen STN-kommunene Eará guovllut SED-suohkaniid siskkobealde		28	Ránáidsuolu Tranøy	-22,1
1	Lulli-Várjjat Sør-Varanger	4,68	29	Divrrák Dyrøy	-22,3
2	Orješ-Ráisa Sørreisa	1,10	30	Gildeskål	-23,1
3	Nárviika Narvik	-0,31	31	Lodegat Lødingen	-23,3
4	Nordkáhppa Nordkapp	-19,52	32	Bearalváhki Berlevåg	-23,6
5	Davvesiida Lebesby	-20,11	33	Andøy	-23,9
6	Hamarøy	-23,16	34	Berg	-24,3
7	Muosát Måsøy	-23,82	35	Báidár Beiarn	-25,1
8	Evenášši Evenes	-26,31	36	Bievát Bø	-26,9
			37	Várggat Vardø	-29,4
			38	Sørfold	-29,6
			39	Åŋkoluokta Hasvik	-30,1
			40	Doasku Torsken	-31,4
			41	Bjarkøy	-33,3
			42	Ivvárstádik Ibestad	-36,8

Tabella 5.2 čájeha SED-guovlluid olmmošlogu lassáneami ja njiedjama, ja sierra lohkoráidduin leat dat eará guovllut seamma suohkaniin, lassin suohkaniidda main eai leat SED-guovllut. SED-guovlluid gaskkas leat golbma main olmmošlohku lea lassánan, ja fas 23 main unnon lea, vaikko ovttas dáin, Guovdageainnus, lea bisson dássedin. Eará guovlluid gaskkas SED-suohkaniin leat guokte báikki main lohku lea lassánan, dan bottu go viđa báikkis lea unnon.

Muosát SED olmmošlohku lea eanemusat njiedjan, olles 57 proseanttain, eanetgo beliin unnon duššo 20 jagis. Dáppe lea aŋkke maiddá eará guovlluin suohkanis unnon lohku, vaikko ii liika ollu, 24 proseanta. Davvesiiddas, Hamarøyas ja Nordkáhpas njidjet logut sihke SED-guovllus ja muđui eará guovlluin. Láhppái, gos olles suohkan lea SED-guovlu, čuohtá njiedjan garrasepmosit, go áigodagas njiedjá eanet go okta goalmádas oassi.

Golmma SED-guovllus lassána olmmošlohku ja dat leat Kárašjohka ja Storfjord, gos olles suohkanat leat SED-guovllut, ja dasa lassin Evenášši suohkan mii lea sierranasdáhpaš, gos SED-guovllus lea leamaš 8 proseanta lassáneapmi, dan bottu go muđui guovllus lea njiedjan 26 proseantta.

Suohkaniin, main eai leat SED-guovllut, sierrana Sortlanda daningo doppe lea lohku lassánan 18 proseanttain, dan bottu go dain eará suohkaniin lea dávjjimusat njiedjan lohku, goasii liika ollu njiedjan go SED-guovlluin. Eanaš suohkaniin lea njiedjan goitge unnit go SED-guovlluin.

5.1.1 Sohka-bealijuogustus

Tabella 5.3 Guovllut main lea stuorámus oassi dievddut 16-67 jagi. 2010

Stuorámus oassi dievddut SED		Stuorámus oassi dievddut muđui			
(Norga = 51,0 proseanta)		(Norga = 51,0 proseanta)			
(SED = 53,6 proseanta)		(Muđui = 51,8 proseanta)			
Muhtin SED-guovllut		Muhtin suohkanat SED haga			
1	Måsøy Muosát	59,3	1	Hasvik Áŋkoluokta	55,8
2	Tromsø Romsa	58,6	2	Moskenes	54,8
3	Evenes Evenášši	56,3	3	Karlsøy Gálsa	54,2
4	Loppa Láhppi	55,6	4	Berg	54,1
5	Nordkapp Nordkáhppa	55,3	5	Vardø Várggát	53,9
5	Alta Áltá	55,3	6	Ibestad Ivvárstádik	53,5
7	Gratangen Rivttát	54,8	6	Målselv Málátvuopmi	53,5
8	Tysfjord Divttasvuotna	54,7	8	Beiarb Báidár	53,2
9	Gáivuotna/Kálfjord	54,2	8	Sørfold	53,2
10	Kvænangen Návuotna	54,1	10	Balsfjord Báhcavuotna	53,1
10	Narvik Nárviika	54,1	11	Røst	52,9
			12	Meløy Miellesuolu	52,8
	Eará guovllut siskobealde	SED-suohkaniid			
1	Lebesby Davvesiida	55,6	13	Torsken Doasku	52,6
2	Nordkapp Nordkáhppa	53,3	14	Bardu Beardu	52,5
3	Hamarøy	52,5	15	Steigen Stáigu	52,4
4	Narvik Nárviika	51,5	16	Salangen Siellakvuotna	52,2
5	Måsøy Muosát	51,2	16	Ballangen Bálat	52,2
6	Sørreisa Orjješ-Ráisa	50,8	18	Tranøy Ránáidsuolu	52,0
7	Sør-Varanger Máttá-Várjjat	50,2	18	Dyrøy Divrrák	52,0
8	Evenes Evenášši	49,0			

Tabella 5.3 čájeha sohka-bealijuogustusa olbmui gaskal 16-67 jagi, ahkejoavku maid leat válljen danin vai govvida guovllu “rávis” álbmoga. Danin go nisnonolbmui lea guhkit eallinahki go dievdduin, de lea šaddagohtán badjebáza nisnoniin ahkejoavkkus badjel 67 jagi, ja nuoramus ahkejoavkkuin lea unna badjebáza dievdduin daningo rieggádit eanet bártnit go nieiddat.

Tabella čájeha árvoordnejuvvon ja soaitáhagas válljejuvvon guovlluid. SED-guovllus ledje gaskal 59 ja 52 proseanta dievddut, dan bottu go eará guovlluin seamma suohkaniin ledje gaskal 56 ja 49 proseanta dievddut, nappo veaháš unnit oassi. Erohusat ledje erenoamáš stuorrát Muosáhis, gos ledje 59 proseanta dievddut SED-guovllus 51 proseantta ektui eará guovlluin suohkanis, ja Evenáššis 56 proseanta SED-guovllus, 49 proseantta vuostá muđui eará guovlluin. Dán guovtti suohkanis, main lei stuorámus oassi dievdu SED-guovlluin, lei seammás nu ahte dat eará guovllut gulle daidda main lei unnimus oassi dievdu.

Davvesiida suohkan lea áidna spiehkastat, gos dievdduid oassi SED-guovllus lei unnit go eará guovlluin suohkanis, 54 proseanta 56 vuostá.

5.1.2 Ahkejuogustus

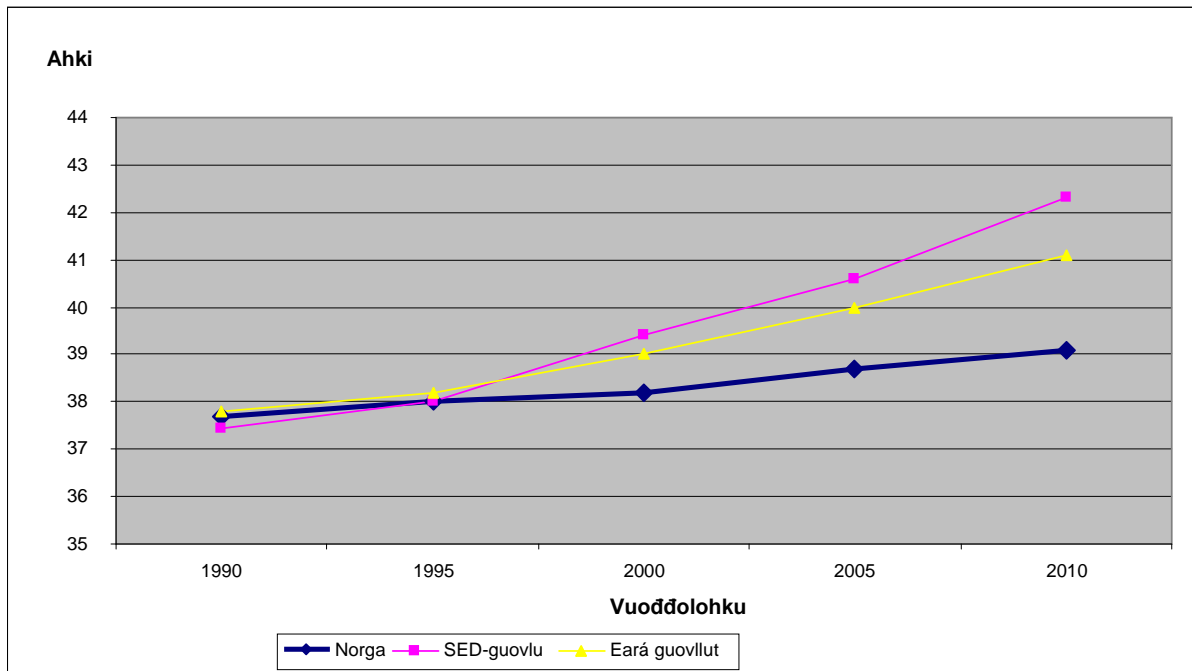
SED-guovllu iešguđetlágán ahkejoavkkuid sturrodagat leat rievdan áigodagas 1990-2010. Nugo ovdal namuhuvvon, lea olmmošlohku obbalaččat gahččan 16 proseanttain dán áigodagas, muhto leat stuora erohusat ahkejoavkkuid gaskkas. Lohku olbmuin geat leat 50 jagi ja badjel lea lassánan, ovdamearkka dihte lea ahkejoavku 50-59 jagi sturron 4 400 jagi 1990 rájes gitta 5 600 rádjái jagi 2010, lassánan 27 proseanttain. Dát logijagijoavku lea ovdánan garrasepmosit. Nuppe vuoru lea joavku 20-29 jagi goasii beliin unnon, lea unnon 7 100 rájes jagi 1900 gitta 3 900 rádjái dál, njiedjan 45 proseanttain.

Jus geahččat goappaš sohkabeali joavkku 50 jagi ja badjel, de lea dat dievdduid guovdu sturron 6 800 gitta 8 300 rádjái áigodagas – lassánan 1 500 – dan bottu go joavku mas nissonat 50 jagi ja badjel lea sturron 7 100 rájes 7 700 rádjái áigodagas – 600 lassánan. Eará sániiguin lassánit rávisolbmot/vuorrasat guovllus, ja erenoamážit dievddut.

Dát mearkkaša ahte ahkehámádat lea rievdan obba SED-guovllus, ja sáhttit oaidnit man stuora oasi dat iešguđetlágán ahkejoavkkut dahket otná olmmošlogus 1990 ektui. Dan bottu go 20-39 ahkahaččat dahke 29 proseanta buohkain guovllus jagi 1990, dahke sii jagi 2010 duššo 21,5 proseanta. Nuppe geažis dahke olbmot gaskal 50-69 jagi 1990 duššo 19,5 proseanta buohkain, vaikko dál dahket 28 proseanta. Eará sániiguin, álbmot lea vuorasnuvvan, lea sirdašuvvon nu ahte nuorat ahkejoavkkut dahket unnit oasi ja vuorrasit ahkejoavkkut dahket stuorát oasi. Eretfárremat ja unnit riegádahttinlogut leat sivat dán ahkehámádaga rievdamii.

Olles riikas obbalaččat, lea oassi 20-39 ahkahaččat maiddáai njiedjan seamma áigodagas, muhto duššo 30 proseanttas 27 prosentii. SED-guovllus (gos oassi njiejai 29 proseanttas 21,5 prosentii) lea dasto ollu eanet njiedjan. Oassi olbmuin 50-69 jagi lea lassánan olles riikas, muhto duššo 19 proseanttas 23 prosentii. Dát lea ollu unnit go SED-guovllus (gos lassánii 19,5 proseanttas 28 prosentii). Oaidnit ahte dát guokte ahkejoavkku dahke sullii seamma oasi obba olmmošlogus sihke riikas ja SED-guovllus 1990, muhto dál – 20 jagi maŋjel – lea hirbmadit rievdan vuorrasit álbmoga guvlui SED-guovllus muđui riika álbmoga ektui.

Govadat 5.4 Álbmoga gaskamearálašahki. 1990 – 2010

Dát ovdáneapmi vuosihuvvo álbmoga gaskamearálašagi govadagas. Dat čájeha ahte gaskamearálašahki buohkain geat ássat Norggas lea lassánan 37,7 jagi 1990 rájes gitta 39,1 rádjái odne, lassánan 1,4 jagiin. Eará guovlluin davábealde Sáltoduoddara lea seamma áigodagas lassánan 37,8 jagis 41,1 jahkái – lassánan 3,3 jagiin. SED-guovllus lea fas lassánan 37,4 jagis 42,3 jahkái – lassánan 4,9 jagiin. Vaikko gaskamearálašahki dán golmma joavkkus lea gorálaččat ovttá dásis jagi 1990, go duššo 0,4 jagi earuhii, de lea otná erohus 3,2 jahki. SED-guovllus lei jagi 1990 gaskamearálašahki veaháš unnit go riika gaskamearri – 0,3 jagi unnit – muhto odne lea guovllus gaskamearálašahki 3,2 jagi badjelis go riika gaskamearri. 1995 lei ahki seamma go riikas, muhto jagi 2000 lei 1,2 jagi badjelis. 2005 lei 1,9 jagi badjelis, ja dál 3,2 jagi. Nuppe ládje dadjon, lei erenoamážit áigodagas 1995-2000 ja de fas 2005-2010 ahte gaskamearálašagi ovdáneapmi lei heajubut go riikas.

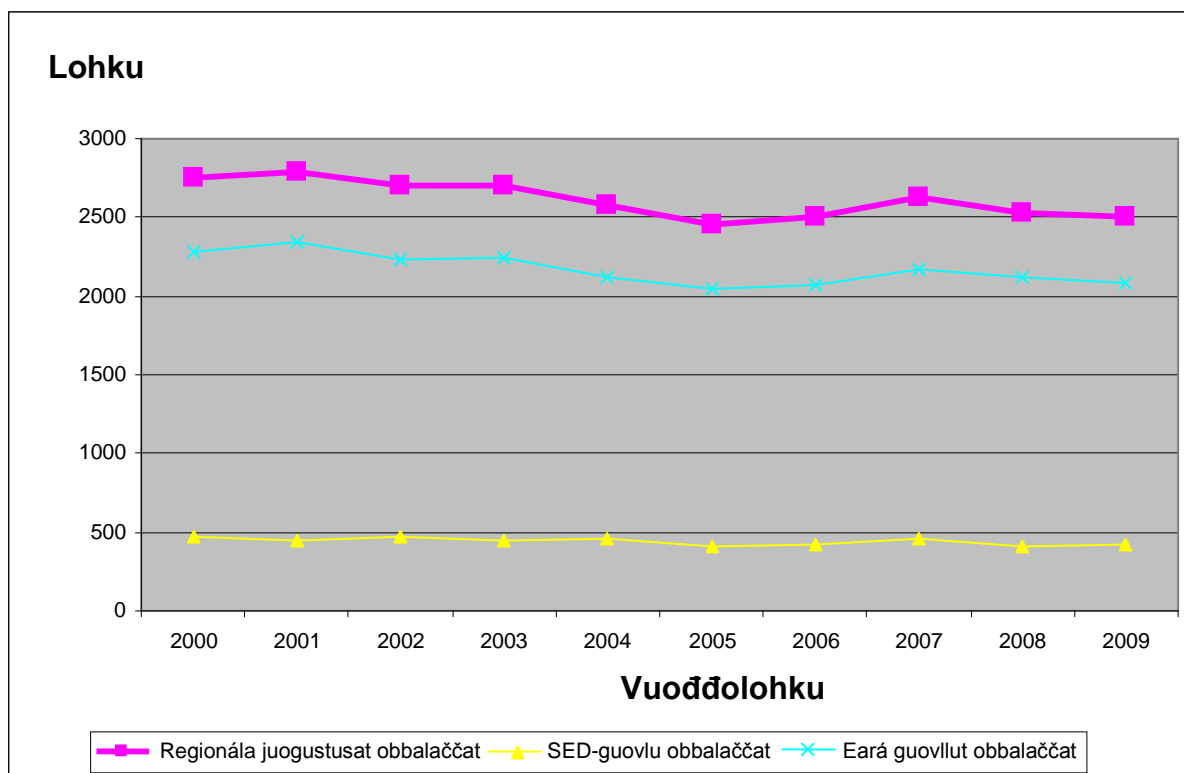
Ovdáneapmi dain iešguđetge SED-guovlluin lea leamaš hirbmat ovttalágán, ja viđas dain lea ovdáneapmi lassánan 38-39 jagis 1990 gitta 42-44 dál. Nugo eará ge loguin olmmošlogu ovdáneami ja fárremiid birra, de leat Oarje-Finnmárkkus logut veaháš garraseappot lassánan go dain eará guovlluin, gaskamearálašahki lea lassánan jahkebeliin eanet, nu ahte dál lea 44,3 jagi – lassánan 5,2 jagiin 1990 rájes.

Sis-Finnmárkkus lea nuoramus álbmot, mas lei gaskamearálašahki duššo 34,2 jagi 1990, juosgo dál lea 39,9 jagi, lassánan 5,7 jagiin. Erohus gaskal Sis-Finnmárkku ja daid eará SED-guovlluid lea unnon birrasiid 5,5 rájes jagi 1990 gitta 4 jahkái dál. Dát maiddá mearkaša ahte gaskamearálašahki Sis-Finnmárkkus jagi 1990 lei 3,5 jagi unnit go riikas, dan bottu go dál lea 0,8 jagi badjelis.

5.1.3 Riegádahttinbadjebáza

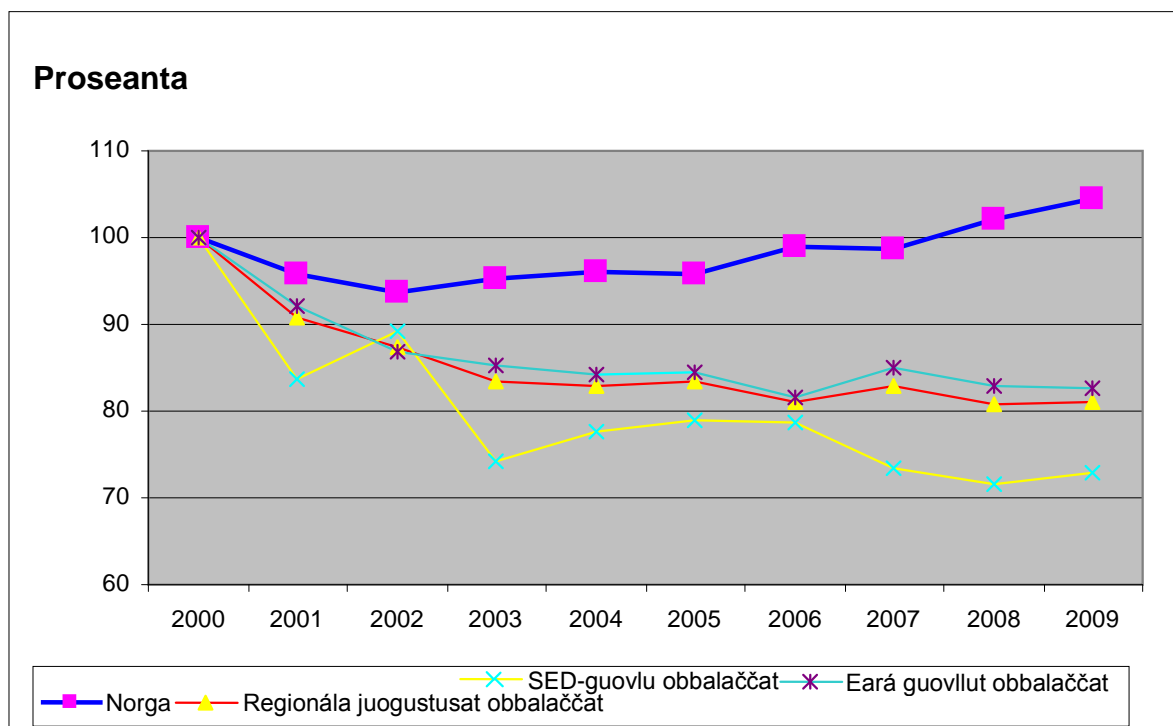
Jábmiid lohku mañemus logi jagi lea bisson hui dássedin, ja lea leamaš gaskal 410 ja 480 juohke jagi SED-guovlluin, ja lea rievddadan gaskal 2 050 ja 2 350 muđui guovllus. Dát vástida 13-14 proseanttasá variašuvnna gaskal alimus ja vuolemus logu. Govadat 5 čájeha dáid loguid.

Govadat 5.5 Jábmiidlogut. 2000 – 2009

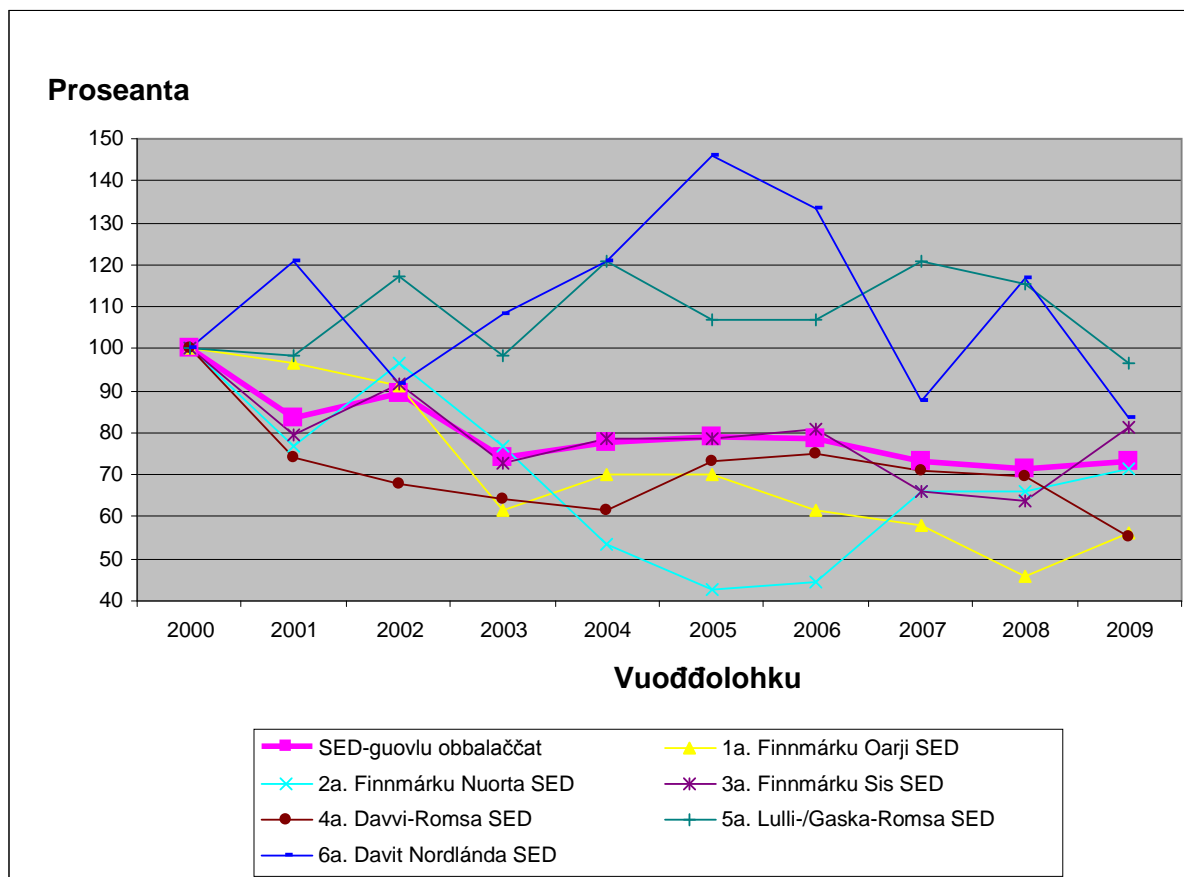
Riegádahttinlohku lea rievddadan eanet, ja lea mañemus jagiid leamaš duššo 70 proseanta das mas lei jahkeduhátmolsašumis SED-guovllus, ja 80 proseanta muđui guovllus. Ollislaččat guovllu ovddas lea indekserejuvvon oppalašgeahčastat nugo Govadat 6 čájeha.

Govadat 5.6 Indekserejuvvon riegeáhttinlogut. 2000 – 2009

Jus geahččá juohke eaŋkil guovllu, de logut jođánit nektet unnin, ja soaitáhagat čuhcet, muhto Govadat 7 čájeha vástideaddji indeksereima juohke SED-guovllu ovddas.

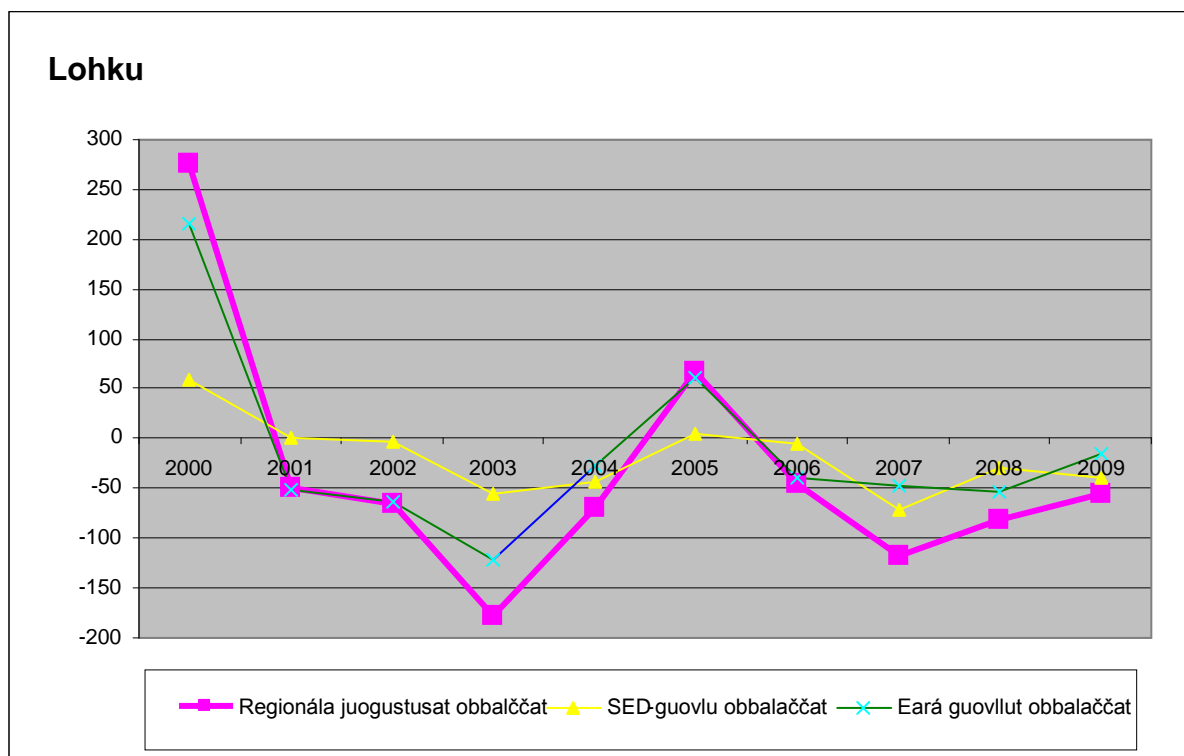
Govadat 5.7 Indekserejuvvon riegádahttinlogut. 2000 – 2009

Oarje-Finnmárkkus erenoamážit lea riegádahttinlohku unnon, gahččan hirkmadit jagi 2003 ja de bisánan dásedit duššo 50-60 prosentii 2000-logus jagiin das maŋnel, ja seamma ládje Davvi-Romssas, gos lohku lea bisson 60-70 proseantas 2001 rájes. Lulli-/Gaska-Romsa ja Davit Nordlánda besset geahppasepmosit, muhto rievddadeamit mitalit ahte ollu dán guovlluin leat vuollegis riegádahttinlogut.

Daningo jábmiid lohku lea leamaš dásedeappot go riegádahttinlohku, de leat riegádahttinlogu rievddadeamit mat čuhcet riegádahttinbadjebáhca rievdamiidda. Dan bottu go 1990-logus lei jahkásaš riegádahttinbadjebáza birrasiid 100, de njejai dát 40 rádjái jagi 2000, ja das maŋnel lea leamaš vuollebáza, maŋemus jagiid gaskal 40 ja 70. Dán čájeha Govadat 8.

Govadat 5.8 Riegádahttinbadjebáza. 2000 – 2009

Čohkkejuvvon šattolašvuodalogut (galle máná juohke nissona vurdet riegádahttit jus šattolašvuodámálla bistá áigodagas ja jápmimat eai deaivva) eai leat ollu unnit SED-guovlluin go muđui riikkas obbalaččat – 1,82 1,96 vuostá jagi 2008. Go riegádahttinlogut leat unnit go jápminlogut, de leage dat dajus dasa mii ovdal namuhuvvui, ahte báhcet unnit nissonat guovllu nuorat ahkejoavkkuide.

Tabella 5.4 čájeha gaskamearálaš riegádahttinbadje- dahje vuollebáhcaga dain iešguđetge guovlluin maŋemus viđa jagis. Ággan dasa lea ahte logut dáidet rievddadit oalle ládje jagis jahkái dain unnimus guovlluin, soaitáhaga váikkuhusaid geažil. Guovlluid, mat eai leat nu guovddášguovllut Norggas, dovdomearka lea ollu jagiid leamaš eretfárren eanet guovddáš guovlluide, lassin riegádahttinvuollebáhcagii. Almmuhuvvon tabellat čájehit ahte erenoamážit suohkaniin Davvi-Norggas ja siskkit Østlandas vásihit diekkár duppal olmmošmassima.

Jahkásaš gaskamearálaš riegádahttinvuollebáza SED-guovllus lei áigodagas 28. Jus Guovdageainnu olgguštit, de lea vuollebáza 60 SED-guovllus mii báhcá. Dain eará guovlluin SED-suohkaniid siskkobealde lea badjebáza 24, muhto badjebáhcaga guoddiba ollislaččat Máttá-Várjjat ja Nárviika.

Suohkaniin, main eai leat SED-guovllut, lea vuollebáza 42, muhto dain maidái leat stuora erohusat gaskal ovttaskas suohkaniid. Suohkaniin leat 6 main lea muhtin muddui stuorát badjebáza, 28 rievddadit gaskal pluss 6 ja váile 10, seammás go 8 lea leamaš stuorát vuollebáza.

Tabella 5.4 Guovllut main lei stuorámuš ja unnimus riegádahttinbadjebáza gaskamearálaččat dan viđa jagis 2005-2009

	Riegádahttinbadjebáza SED-guovlluin			Eará guovllut SED-suohkaniin	
1	Guovdageaidnu Kautokeino	32		1 Sør-Varanger Mátta-Várjjat	32
2	Porsanger,Porsángu Porsanki	8		2 Narvik Nárviika	26
3	Karášjohka Karasjok	7		3 Sørreisa Orjješ-Ráisa	0
4	Sørreisa Orjješ-Ráisa	4		4 Lebesby Davvesiida	-2
5	Storfjord	2		5 Måsøy Muosát	-4
6	Nordkapp Nordkáhppa	1		6 Evenes Evenášši	-7
7	Sør-Varanger Mátta-Várjjat	1		7 Nordkapp Nordkáhppa	-8
8	Narvik Nárviika	1		8 Hamarøy	-14
9	Lavangen Loabát	0			
10	Evenes Evenášši	-1		Suohkanat SED-guovlluid haga	
11	Hamarøy	-2			
12	Lyngen Ivgu	-2		1 Hammerfest Hámárfeasta	66
13	Deatnu Tana	-3		2 Lenvik Leangáviika	37
14	Lebesby Davvesiida	-3		3 Bardu Beardu	27
15	Måsøy Muosát	-3		4 Vadsø Čáhcesuolu	22
16	Unjárga Nesseby	-4		5 Sortland	21
17	Alta Áltá	-4		6 Målselv Mátatvuopmi	20
18	Skånland Skánit	-5		:	:
19	Tromsø Romsa	-5		35 Balsfjord Báhcavuotna	-12
20	Gamvik Gáŋgaviika	-5		36 Sørfold	-12
21	Tysfjord Divttasvuotna	-5		37 Gildeskål	-13
22	Kvalsund Ráhkkerávju	-6		38 Andøy	-14
23	Gáivuotna/Kåfjord	-7		39 Lødingen Lodegat	-17
24	Kvænangen Návuotna	-7		40 Steigen Stáigu	-18
25	Gratangen Rivttát	-9		41 Ibestad Ivvárstádik	-23
26	Loppa Láhppi	-12		42 Bø Bievát	-27

5.2 Fárrenrávnnjit

Massin mii čuovvu fárremiid lea dehálemos sивva ássiidlogu njiedjamii SED-guovllus. Jagiin 2000-2008 lea guovllu obbalaš čohkkejuvvon riegeahttinuollebáza 210, muhto nettofárren 2 400 (ledje 2 400 eanet eretfárrema guovllus go sisafárremat). Fárren lea sentraliserema váikkuhus, ja SED-guovllus sáhttit oaidnit fárrenrávnnji sihke guovddáš báikkiide siskkobealde iežaset suohkaniid, lassin guovddáš báikkiide fylkkain, ja guovddáš báikkiide lulábealde Sáltoduoddara. Govahallamiin vuolábealde leat maidái váldán oassin daid eará guovlluide suohkaniin Álttás, Romssas, Hárštás ja Bådáddjos, vai vuosihit obbalaš fárrenrávnnjiid.

Tabella 5.5 Fárremat main oassin leat suohkansiskkáldas fárremat. 2009. Proseanta

ERETFÁRREMAT 2009	N=	Proseanta	Iežas suohkanii SED	Iežas suohkanii li SED	Eará suohkanii SED	Eará suohkanii li SED	Norgii lulábeallai Sáltoduoddara	Sirdolašvuolta	Obbalaččat li-SED guovlluide
SED-guovllut obbalaččat	3 666	100	42,4	4,8	6,4	26,8	16,3	3,4	51,3
Finnmárku Oarji SED	432	100	35,9	15,5	7,4	23,4	15,7	2,1	56,7
Finnmárku Nuorta SED	424	100	26,2	14,2	5,4	21,0	24,3	9,0	68,4
Finnmárku Sis SED	1 524	100	54,4	.	6,5	21,1	14,8	3,1	39,1
Davvi-Romsa SED	612	100	41,5	.	10,3	34,5	10,6	3,1	48,2
Lulli-/Gaska-Romsa SED	469	100	31,3	7,0	2,6	38,2	19,4	1,5	66,1
Davit Nordlánda SED	205	100	28,3	7,3	2,0	39,0	22,0	1,5	69,8

SISAFÁRREMAT 2009	N=	Proseanta	Iežas suohkanis SED	Iežas suohkanis li SED	Eará suohkanis SED	Eará suohkanis li SED	Norggas lulábealde Sáltoduoddara	Sirdolašvuolta	Obbalaččat li-SED guovlluin
SED-guovlu obbalaččat	3 466	100	44,8	3,5	6,7	24,1	10,9	9,9	48,4
Finnmárku Oarji SED	379	100	40,9	9,2	6,3	25,9	10,3	7,4	52,8
Finnmárku Nuorta SED	393	100	28,2	10,7	6,6	22,1	12,2	20,1	65,1
Finnmárku Sis SED	1 405	100	59,0	.	8,0	15,2	12,0	5,8	33,0
Davvi-Romsa SED	613	100	41,4	.	6,5	30,7	6,2	15,2	52,0
Lulli-/Gaska-Romsa SED	496	100	29,6	5,8	4,4	39,1	10,9	10,1	65,9
Davit Nordlánda SED	180	100	32,2	8,9	4,4	30,6	16,7	7,2	63,3

5.2.1 Suohkansiskkáldas fárremat, erenoamážit Sis-Finnmárkkus

Tabella 5.5 čájeha ahte goasii bealli visot fárremiin SED-guovllus 2009 ledje siskkobealde ássansuohkana. Erenoamážit Sis-Finnmárkkus lea oassi stuoris, ja dáppe lea fárren iežas suohkanguovddáži mii áinnas vuhtto. Lulli-/Gaska-Romssas ja Davit Nordlánddas lea oassi unnit.

Tabella 5.6 čájeha movt fárrenhámádat lea go olgguštit fárrejeddjiid ruovttusuohkaniid.

Tabella 5.6 Fárremat suohkaniid gaskkas ja olgoriikii. 2009. Proseanta

	N=	Proseanta	Eará suohkanii SED	Eará suohkanii li SED	Norgii lulábeallai Sáltoduoddara	Sirdolašvuhta	Obbalaččat li-SED guovlluide
SED-guovlu obbalaččat	1 937	100	12,0	50,7	30,9	6,4	88,0
Finnmárku Oarji SED	210	100	15,2	48,1	32,4	4,3	84,8
Finnmárku Nuorta SED	253	100	9,1	35,2	40,7	15,0	90,9
Finnmárku Sis SED	695	100	14,2	46,3	32,5	6,9	85,8
Davvi-Romsa SED	358	100	17,6	58,9	18,2	5,3	82,4
Lulli-/Gaska-Romsa SED	289	100	4,2	61,9	31,5	2,4	95,8
Davit Nordlánda SED	132	100	3,0	60,6	34,1	2,3	97,0

SISAFÁRREMAT 2009	N=	Proseanta	Eará suohkanis SED	Eará suohkanis li SED	Norggas lullelis Sáltoduoddara	Sirdolašvuhta	Obbalaččat li-SED guovlluin
SED-guovlu obbalaččat	1 790	100	13,0	46,7	21,1	19,2	87,0
Finnmárku Oarji SED	189	100	12,7	51,9	20,6	14,8	87,3
Finnmárku Nuorta SED	240	100	10,8	36,3	20,0	32,9	89,2
Finnmárku Sis SED	576	100	19,6	37,2	29,2	14,1	80,4
Davvi-Romsa SED	359	100	11,1	52,4	10,6	25,9	88,9
Lulli-/Gaska-Romsa SED	320	100	6,9	60,6	16,9	15,6	93,1
Davit Nordlánda SED	106	100	7,5	51,9	28,3	12,3	92,5

5.2.2 Eretfárremat suohkaniin – Nuorta-Finnmárkulaččat fárrejit guhkimussii, Davvi-Romsalaččat oanehepmosii

Bindilis 60 proseanta fárremiin manai muhtin suohkanii davábealde Sáltoduoddara. Dan bottu go dát oassi lea seamma njealji báikái SED-guovllus, de leat guokte guovllu mat spiehkastit. Dat lea davvi-Romsa gos oassi lea stuorámus, 76 proseanttain, ja Nuorta-Finnmárku gos oassi lea unnimus 44

proseanttain. Davvi-Romssas lea maiddái nu ahte 18 proseanta sis geain fárrejit, johtet SED-guvlui eará suohkani, ja dat lea stuorámus oassi.

Nuppi geažis gávdnat Lulli-/Gaska-Romssa ja Davit Nordlándda, gos duššo gaskal 3 ja 4 proseanta fárrejit eará SED-guvlui. SED-suohkaniid lokaliseren čilge bures fárrenerohusaid eará SED-guovlluide. Oallugat geat fárrejit, fárrejit oanehažžii. Davimusas leat ollu ránnjá SED-suohkanat maid gaskkas sáhttá välljet, mii dagaha ahte oalle stuora oassi fárreimiin leat fárremat siskkobealde SED-guovlluid. Buot lulimusas leat fas ollu guhkit gaskat gaskal SED-suohkaniid. Duššo dat dagaha ahte ollu unnit oassi fárreimiin leat fárremat eará SED-suohkaniidda.

Seamma ládje go logut bajábealde, lea Davvi-Romsa dat guovlu gos unnimusat fárrejit muhtin suohkani lulábeallai Sáltoduoddara, duššo 18 proseanta, seammás go Nuorta-Finnmárkkus lea badjel 40 proseanta mat dahket seamma. Nuorta-Finnmárku lea maiddái dat guovlu gos eanemusat fárrejit eret, 15 proseanta olles eretfárreimiin leat olgoriikii. Eará sániiguin, badjel bealli Nuorta-Finnmárkulaččain fárrejit Norgii lulábeallai Sáltoduoddara dahje olgoriikii, dan bottu go Davvi-Romsalaččat dávjjimusat fárrejit eará suohkani davábealde Sáltoduoddara.

5.2.3 Sisafárremat suohkaniidda – Olgoriikkalaččat Nuorta-Finnmárkui, davvinorgalaččat Oarje-Finnmárkui ja Romsii

Oassi sisafárrejeddiin SED-guovlluide geat fárrejit muhtin suohkanis davábealde Sáltoduoddara, lea 60 proseanta. 21 proseanta sisafárrejeddiin bohtet Norggas lullelis Sáltoduoddara, dan bottu go 30 proseanta buot eretfárrejeddiin johte muhtin báikái Norggas lullelis Sáltoduoddara. Go lea sáhka fárreimiin olgoriika ja Norgga gaskkas, de lea erohus nuppe guvlui. Dan bottu go 6 proseanta visot eretfárreimiin manai olgoriikii, de bođii olles 19 proseanta buot sisafárreimiin olgoriikas.

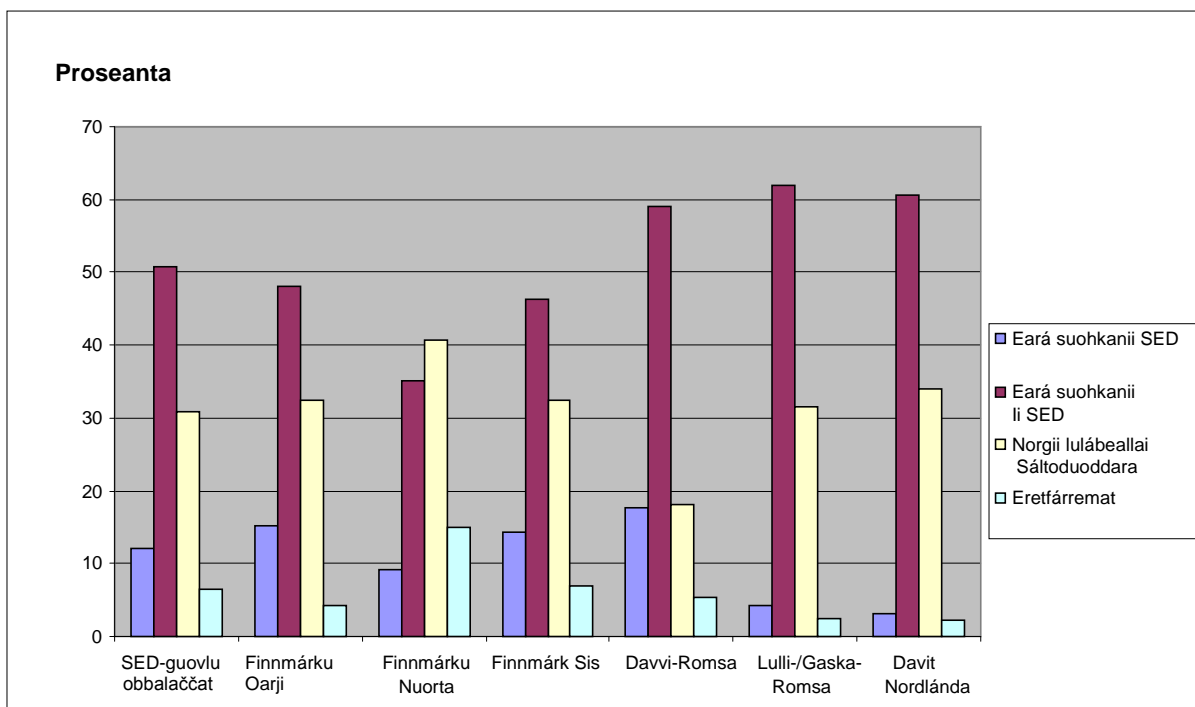
Nuorta-Finnmárku lea guovlu mas lea unnimus oassi visot sisafárreimiin eará suohkaniin davábealde Sáltoduoddara, 47 proseanttain, juosgo 68 proseanta sis geat fárrejedje Lulli-/Gaska-Romsii bohte eará suohkanis davábealde Sáltoduoddara. Davvi-Romsa lea guovlu gosa lea unnimus oassi sisafárreimiin Norggas máddelis Sáltoduoddara, duššo 11 proseanta buot sisafárrejeddiin

bohte dán guovllus, dan bottu go oassi mii manná Sis-Finnmáarkui ja Davit Nordlándii dagai birrasiid 29 proseanta, golmmageardánit stuorát oasi.

Maiddá sisafárremiid oassemearis leat erohusat. Dan bottu go gaskal 12 ja 16 proseanta buot sisafárremiin bohtet olgoriikas njealji guvlui dain guovlluin, de dahká Nuorta-Finnmáarkku ja Davvi-Romssa oassi 33 ja 26 proseanta.

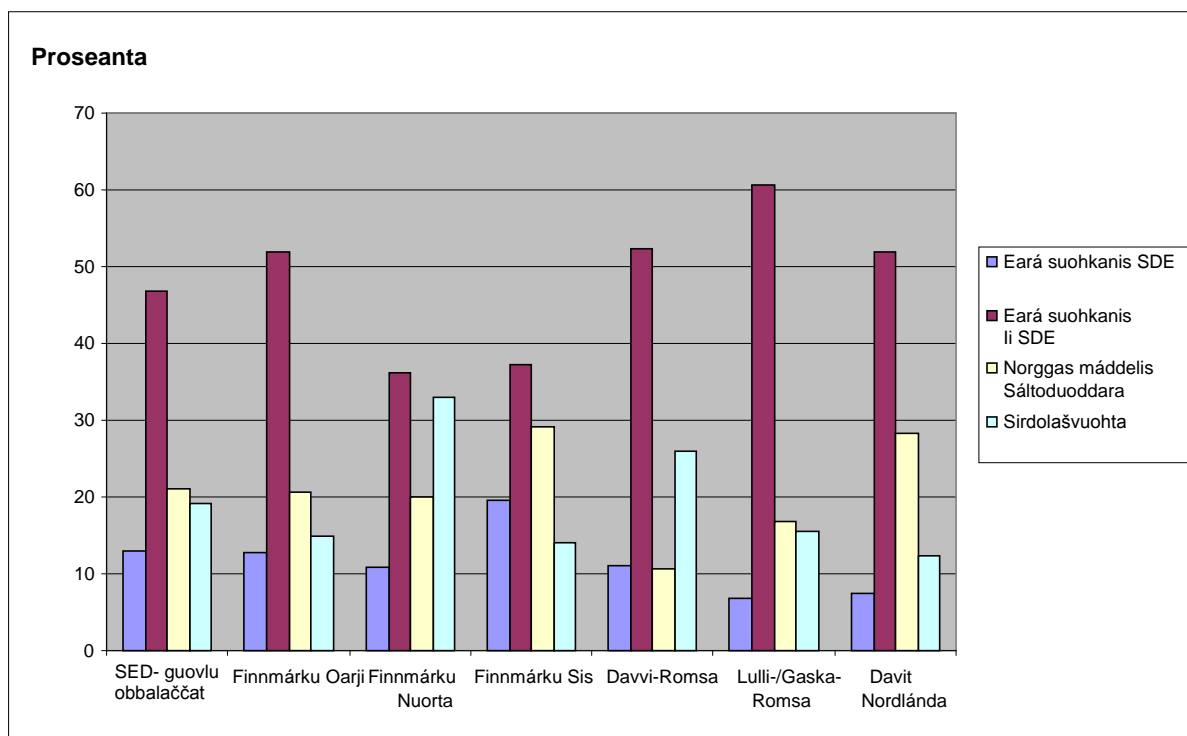
Nappo lea relatiivalaččat ollu sisafárren Nuorta-Finnmáarkui ja Davvi-Romsii. Stuora oassi lea mat fárrejit Norggas lulábealde Sáltoduoddara Sis-Finnmáarkui ja Davit Nordlándii, ja nuppi vuoru fas lea stuora oassi mii fárre Norggas davábealde Sáltoduoddara Romsii ja Oarje-Finnmáarkui.

Govadat 5.9 Eretfárremat SED-suohkaniin. 2009

Govadat 5.9 čájeha seamma go govadat 6, ahte Nuorta-Finnmáarku spiehkasta veaháš dain eará guovlluin. Doppe lea unnit oassi eretfárremat eará suohkaniidda davvelis Sáltoduoddara ja stuorát oassi lullelii, ja dasa lassin vel sirdolašvuohta, olbmot sirdásan guovllus eret.

Govadat 5.10 Sisafárremat SED-suohkaniidda. 2009

Govadat 5.10 vuosiha ahte Nuorta-Finnmárku ja muhtin muddui Sis-Finnmárku spiehkasteaba dain eará guovlluin. Dáin guovlluin lea unnit sisafárren guovlluin davábealde Sáltoduoddara. Nuorta-Finnmárkkus lea stuorát sisafárren go eará guovlluin, juosgo Sis-Finnmárkkus lea stuorát sisafárren guovlluin máddelis Sáltoduoddara. Dat mañit guoská maiddá Davit Nordlándii, juoga mas sáhtá leat dahkamuš dainna go Sáltoduottar ii leat nu guhkkinn eret Davit Nordlánddas.

5.2.4 Sisriikkalaš nettoerETFárren, guovlluid mielde

Golbmasis dain guovlluin lea nettoerETFárren oassi mii goasii vástida dan oasi maid guovllut dahket álbmoga ektui olles SED-guovllus – Nuorta-Finnmárku, Oarje-Finnmárku ja Davit Nordlándá. Lulli-/Gaska-Romssas lea 17 proseanta visot álbmoga ássiin, muhto duššo 7 proseanta nettoerETFárremiin. Davvi-Romssas lea dilli vástideaddji – dan bottu go guovllus lea 22 proseanta SED-guovllu ássiin, de lea duššo 12 proseanta nettoerETFárremiin. Dáppe rievddadit gal goitge logut oalle ládje jagis jahkái. Guovlu mas relatiivalaččat lea stuorámuš nettoerETFárren, lea Sis-Finnmárku, gos leat 33 proseanta buot ássiin ja olles 52 proseanta nettoerETFárren. Dáppe lea juogustus leamaš dásset juohke jagi dan golmma mañemus jagis, ja rievddadan gaskal 47 ja 56 proseanta. Nappo

lea erenoamážit Sis-Finnmárku mas relatiivalaččat lea stuora sisriikkalaš nettoerETFárren.

5.2.4.1 NettoerETFárremat, sohkabeliid vuodul juhkkovuvvon

Juogadeapmi gaskal sohkabeliid rievddada veaháš jagis jahkái. Vai garvit menddo stuora deivvolaš molsašumiid leat bidjan oktii maŋemus golmma jagi. Jagiin 2007 gitta 2009 ledje 4 460 sisriikkalaš sisafárrema SED-guvlui, ja 5 470 sisriikkalaš erETFárrema. Dát buvttadii netto sisriikkalaš erETFárremii logu 1 010. NettoerETFárren dievdduid gaskkas lei 459, ja nissoniid gaskkas 560. Lei eará sániiguin stuorát netto erETFárren nissoniid gaskkas go dievdduid. Erenoamážit jagi 2009 lei čielga erohus sohkabeliid gaskkas, 190 nissona 120 dievddu vuostá.

Jagi 2007 lei nissoniid netto erETFárren ain 190, dievdduid 140 vuostá. Jahki 2008 lei spiehkastat, dievdduid netto erETFárren lei dalle 200 ja nissoniid 180. Álbmotlahttuvuoda eat leat sirren govahallamiin, muhto olgoriika álbmotlahtuin lei goasii ovttadássásašvuohta gaskal sisa- ja erETFárremiid. Sis lei nettoerETFárren 70, juosgo norgga álbmotlahtuin lei nettoerETFárren 940 dan obbalaš 1 010. Erenoamážit Nuorta-Finnmárkkus, Oarje-Finnmárkkus ja Davit Nordlánddas lea nettoerETFárren nissoniid gaskkas leamaš gaskkohagaid stuorát go dievdduid gaskkas.

5.2.4.2 Sisriikkalaš fárren agi ektui juogaduvvon – nuoramusain váile, dievdduin badjel 45 lassi

Nugo ovdal namuhuvvon, de leat dávjjimusat nuorra olbmot geat fárrejit, ja bargu ja oahpu gazzan leat dehálaš fárrenákkat. Nuorra nissoniid ja dievdduid erETFárren SED-guovlluin danin ii leat hirpmahuhtti. Jus de čájehuvvo ahte sii muhtin jagi maŋnel fárrejit ruovttoluotta, juogo maŋnel go leat válbmen oahpuset dahje maŋnel go leat čohkken bargovásáhusaid eará báikkiin, de veahkehit sii doalahit olmmošlogu, erenoamážit jus bearrašiid ásahit. Anjke leat, nugo namuhuvvon, oaidnán ahte jagi ahte jagi maŋnel lea stuora obbalaš erETFárren, golbma maŋemus jagi obbalaččat 450 dievddu ja 560 nissona.

Dievdduid ektui lea erenoamážit ahkejoavkkus 18-29 jagi stuora nettoerETFárren, 390 ássi 450 ássis (87 proseanta). Ahkejoavkkus vuollel 18 jagi lea ovttadássásašvuohta gaskal sisa- ja erETFárrema. Vaikko áibbas vissásit dáidet leat 30-jahkásaš ja boarrásit dievddut geat fárrejit ruovttoluotta SED-guovlluide oahpuin ja/dahje bargovásáhusaiguin, de goitge leat 60 eanet 30-jahkásaš

dievddu dahje boarraseappot, geat guđđet SED-guovllu, go fárrejit guvlui. Dievdduin 45-70 jagis lea nettoeretfárren 50.

Go lea sáhka nissoniin, de lea ahkejoavku mas lea eanemus nettoeretfárren veaháš govddibut, 17-31 jagi gaskkas. Sii dahket 410 fárrema obbalaš 560 fárremis (73 proseanta). Ahkejoavkkus vuollel 17 jagi lea nettoeretfárren 20. Ahkejoavkkuide badjel 31 jagi ii leat nissoniin ge nettosisafárren, baicca 130 nettoeretfárrema. Nissoniidda gaskal 45-70 jagi lea nettoeretfárren 40. Dán joavkku siskkobealde leat gal aŋkke nissonat gaskal 55-70 jagi geat dahket unna nettosisafárrema, 10.

Eará sániiguin, nettoeretfárren lea goasii buot ahkejoavkkuin nissoniid guovdu, juosgo dievdduid gaskkas nettosisafárren duššo lea joavkkus 45-70 jagi.

5.2.5 Spesifiserejuvvon fárrenrávnnjit

Duššo stuorámus suohkaniid namuhit dán oasis, vai garvit menddo stuora soaitin mielde rievddademiid.

5.2.5.1 Eretfárremat

Mátta-Várjjagis lea eretfárremiid stuorámus joavku eretfárremat olgoriikii, ja das maŋnel fárremat Romssa sullui. Deanus lea stuorámus rávdnji Romsii, nubbin Čáhcesullui ja Áltái, ja de Osloi. Gáŋgaviikkas leat eanemus eretfárremat, ja das maŋnel lea Oslo gosa eanemusat fárrejit. Kárášjogas eanemusat fárrejit Romsii ja Áltái. Porsáŋggus vulget eanemusat Áltái ja nubbin Kárášjohkii. Ráhkkerávjjus vuostáiváldá Hámárfeasta eahpitkeahttá eanemus fárrejeddjiiid. Láhpis fárre stuorámus joavku Áltái. Guovdageainnus lea Romsii, Áltái ja Kárášjohkii gosa stuorámus rávnnjit dolvot.

Návuonas, Gáivuonas, Storfjordas, Ivvgus ja Rivttágis Romssas fárrejit stuorámus joavkkut Romssa sullui, dan bottu go Skánihis lea Hárštá gosa stuorámus joavku fárre. Divttasvuonas Nordlánddas fárre stuorámus joavku Bådåddjui.

5.2.5.1 Sisafárremat

Stuorámus sisafárrejeddiid joavku Máttá-Várjjagii bohtá olgoriikas, ja das mañnel Romssa sullos. Unjárgii bohtet eanemusat Čáhcesullos. Detnui leat sisafárrejeaddjit ja oslolaččat geat dahket stuorámus joavkku. Gáŋgaviikii leat maiddái sisafárrejeaddjit. Kárášjohkii leat sisafárrejeaddjit, ja nubbin Guovdageaidnulaččat ja Porsáŋgulaččat. Porsáŋgui bohtet eanemusat Álttás ja olgoriikas. Láhppái lea maiddái stuorámus joavku sisafárrejeaddjit. Guovdageidnui bohtet eanemusat Álttás ja Romssas. Gáivutnii, Omasvutnii ja Ivgui Romssas bohtet eanemus olbmot Romssa sullos ja olgoriikas. Rivttágii bohtet eanemusat olgoriikas, ja Skánihii Hárštás ja dan mañnel olgoriikas.

Čoahkkáigeassit ja oaidnit ahte Romsa ja Áltá leat dehálaš báikkít fárremiid ektui SED-guovlluin. Oallugat sis geat fárrejit eret, fárrejit aitto dán guovtti suohkaniin. Ja joksege oallugat sis geat fárrejit SED-guovlluide bohte dán suohkaniin. Nordlándda suohkaniidda ges fárrejit Bådádjos. Dasa lassin leat sihke Guovdageaidnu, Kárášjohka ja Hárštá stuora sisa- ja eretfárrensuohkanat, seamma ládje go Oslo.

6 Oahppodássi ja ássanbáiki

Yngve Johansen Pršjektjođiheddji, Sámi allaskuvla

Čoahkkáigeassu

Joatkkaskuvla oahpu čadaheapmi ovdalgo 5 jagi leat gollan, váikkuha hui ollu 30-jahkásaččaid oahppodássái. Dain geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu, dábálašfágalaš suorggis lea measta 70 % universitehta dahje allaskuvlaoahppu, ja 24 % sis geain lea fidnofágalaš oahpposuorgi. Lohku sis geat eai leat čadahan joatkkaskuvlla 5 jagi sisa lea vástideaddji 19- ja 7 %. Sullii 15 % eanet nieiddat go bártnit váldet universitehta/allaskuvla oahpu.

Ohppiin geat álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996 SED-guovllus, ássat dan guovllus su. 45 % jagi 2009. 13 % eanet sis geat eai čadahan oahpu 5 jagi siste orrot SED-guovllus. Sis geat eai leat čadahan fidnofágalaš oahpposuorggi viđa jagi sisa leat eanas bártnit (56%), ja leat unnimus nieiddat geat leat čadahan dábálašfágalaš oahpposuorggi (31%) ja geat orrot SED-guovllus.

6.1 Álggahus

Duogážin dán kapihttalii leat bohtosat mat bohte ovdan “Sámi logut mitalit 2” kapihttalis “Oahppu SOF-guovllus”. Das bodii ovdan ahte ledje ollu oahppit geat heite joatkkaskuvla oahpus erenoamážit fidnoskuvla oahpposurggiin ja eanemusat heite SED-guovllus (ovdalaš SOF-guovllut).

Kapihttala vuolggasadji lea oahppis gii álggii joatkkaskuvla ohppui áigodagas 1994-1996. Čilgehus manne leat válljen jagiid maŋnel 1994, lea go “Refoarbma 94” sisafievrrideami maŋnil šattai riekti 3 jagáš joatkkaskuvla ohppui. Dasa lassin

leat dat oahppit dál badjel 30 jagi ja eatnasat geargan vuoddoeahpuin ja leat bargoeallimis.

6.2 Oahppodássi ohppiin geat álge vuoddokursii jagiid 1994-1996

Oahppodássi juhko njealji oassái, vuoddoskuvladássi, joatkkaskuvladássi, siskkilda maiddái dási “lassioahppu joatkkaskuvla ohppui” mat fátmastit oahpuid mat váldet vuodu joatkkaskuvllas, muhto mat eai dohkkehuvvo alitoahppun. Universitehta/allaskuvladássi, oanehis, siskkilda alitoahpu gitta njeallje jagi. Universitehta/allaskuvladássi, guhkes, siskkilda eanet go njeallje jagi, ja dutkioahpu. Čuovvovaš tabeallain ja figuvrrain geavahit “SED-guovllu” mii lea Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnet guovlu, ovdal gohčoduvvon SOF-guovlu. Doaba “Ii SED davábealde Sáltoduoddara” lea guovlu olggobealde Sámedikki ealáhusovddideami doarjjaortnega, muhto gáv pogat Bådådjo, Hárštá, Romsa ja Áltá eai leat fárus, danne go muđui váikkuhit ollu erohusat gávpot – boaittoealbbáiki.

6.2.1 Dáláš oahppodássi ohppiin geat álge vuoddokursii jagiid 1994-1996 ja geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa

Go oahppit čadahit joatkkaskuvla oahpu, fidnofágalaš oahpposuorggis, de lea sis fágaoahppu ja besset njuolga bargoeallimii. Sii geat váldet dábálašfágalaš oahpposuorggi dárbašit lassioahpu oazžut ámmáha.

Tabealla 6.1 Oahppodássi jagi 2009 ohppiin geat álge vuoddokursii vuohččan jagiid 1994-1996 ja čadahedje dan 5 jagi sisa. Oahpposuorgi, sohkkabealli ja geográfalaš guovllut. Proseanta.

Oahpposuorgi, sohkkabealli ja geográfalaš guovlu	Skuvlaálgin 1994, 1995, 1996			
	N	Proseanta		
		Joatkkaskuvla-oahppodássi	Universitehta-allaskuvladássi, Oanehis	Universitehta-allaskuvladássi, Guhkes
Dábálašfágalaš oahpposuorgi				
SED-guovlu	575	31.4	50.2	18.4
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	3053	26.9	55.4	17.7
Dievddut				
SED-guovlu	221	37.9	42.7	19.4
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	1263	32.9	47.8	19.3
Nissonat				
SED-guovlu	354	27.4	54.8	17.8
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	1790	22.7	60.7	16.6
Fidnofágalaš oahpposuorggit				
SED-guovlu	361	76.0	22.3	1.7
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	1781	75.5	22.6	1.9
Dievddut				
SED-guovlu	173	85.9	13.5	0.5
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	896	83.3	13.8	2.9
Nissonat				
SED-guovlu	188	67.0	30.3	2.7
Ii SED davábealde Sáltođuoddara	885	67.5	31.5	1.0

Tabealla čájeha lunddolaččat stuora erohusaid joatkkaoahpus mañnel joatkkaskuvla oahpu, ohppiid gaskkas geat leat váldán dábálaš- dahje fidnofágalaš oahpposuorggi. Dábálašfága ohppiin SED-guovllus leat badjel 2/3 oassi joatkkán universitehta dahje allaskuvladási oahpuin. Fidnofágalaš oahpposuorggi ohppiin leat ¼ oassi dahkan dan seamma. Sohkkabealliid gaskkas leat oalle stuora erohusat. Dábálaš -ja fidnofágalaš oahpposuorggiin leat vástideaddji 10 % ja measta 20 %

eanet bártnit go nieiddat geain lea joatkkaskuvla oahppu alimus oahppodássiin jagi 2009. SED-guovllus leat veaháš eanet dievddut go nissonat geat váldet guhkes universitehta/allaskuvla oahpu. Olggobealde SED-guovllu leat sullii 5 % eanet go SED-guovllus, geat gazzet universitehta/allaskuvlaoahpu.

6.2.2 Dáláš oahppodássi ohppiin geat álge vuodđokursii jagiid 1994-1996 ja geat eai čađahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.

1999 rájes lea leamaš vejolaš ohcciide geain ii leat oppalaš lohkangelbbolašvuohta ja geat devdet unnimusat 25 jagi ohcanjagi, ohcat beassat alit ohppui. Dat ohcamuš galgá váldit vuoddu ohcci reálagelbbolašvuodas ohccojuvvon oahpposuorggi siskkobealde. Dat lea mielddisbuktán ohcciid alitohppui geat ovdal eai beassan dasa go sis ii lean joatkkaskuvla oahppu. Tabealla vuolábealde čájehage maidái váikkuhusa das go sisaváldin alit ohppui reálagelbbolašvuodain álggahuvvui.

Sullii 60 % ohppiin geat álge joatkkaskuvla ohppui áigodagas 1994-1996 ja geat eai čađahan 5 jagi sisa, eai leat čađahan joatkkaskuvla oahpu 2009 rádjái.

Tabealla 6.2 Oahppodássi jagi 2009 ohppiin geat álge vuoddokursii vuohččan jagiid 1994-1996 ja geat EAI čadahan 5 jagi sisa. Oahpposuorgi, sohkabealli ja geográfalaš guovlu. Proseanta.

Oahpposuorgi, sohkabealli ja geográfalaš guovlu	Skuvlaálgín 1994, 1995, 1996				
	N	Proseanta			
		Vuoddo-skuvladássi	Joatkka-skuvladássi	Universitehta-allaskuvladássi, Oanehis	Universitehta-allaskuvladássi, Guhkes
Dábálašfágalaš oahpposuorgi					
SED-guovlu	235	55.9	24.9	17.9	1.3
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	1088	57.2	23.6	17.3	1.9
Dievddut					
SED-guovlu	116	59.3	27.4	10.6	2.7
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	529	62.7	21.3	13.3	2.7
Nissonat					
SED-guovlu	119	52.6	22.4	25.0	0
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	559	52.0	25.6	20.4	1.1
Fidnofágalaš oahpposuorggit					
SED-guovlu	562	64.4	28.9	6.5	0.2
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	2224	62.7	32.7	4.4	0.2
Dievddut					
SED-guovlu	356	64.3	31.4	4.0	0.3
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	1473	62.6	34.1	3.0	0.3
Nissonat					
SED-guovlu	206	64.5	24.5	11.0	0
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	751	63.0	29.9	7.1	0

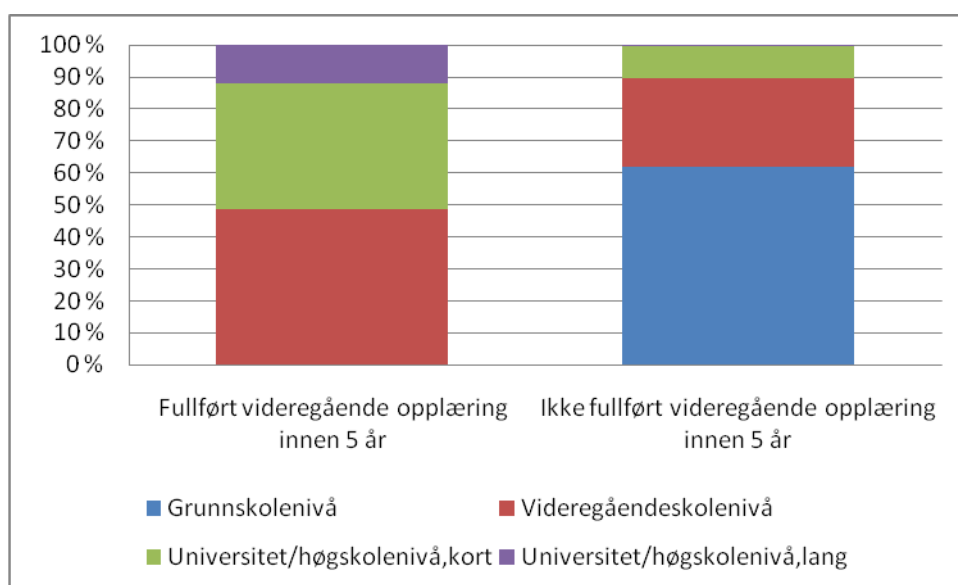
7 % eanet nieiddat go bártnit SED-guovllus geat álge dábálašfágii ja eai čadahan 5 jagis álgima rájes, leat maŋŋil čadahan joatkkaskuvla oahpu dahje váldán universitehta/allaskuvlaoahpu. 25% nieiddain geat eai čadahan joatkkaskuvla oahpu dábálašfágas 5 jagi sisa, leat váldán oanehis universitehta dahje allaskuvlaoahpu. Bártiin dábálašfágas geat eai čadahan 5 jagi sisa, leat 13 % gazzan oanehis dahje guhkes universitehta- ja allaskuvlaoahpu. Fidnofágalaš oahpposuorggis leat ovttá made nieiddat go bártnit (64 %) geain ain lea

vuodđoskuvla alimus oahppodássiin, muhto nieiddain leat 11% gazzan oanehis universitehta dahje allaskuvlaoahpu. Go buohtastahtá SED- ja ii SED-guovlluid davábealde Sáltođuoddara, de leat unnán erohusat, earret dan ahte eanet nieiddat SED-guovlluin gazzet oanehis universitehta dahje allaskuvlaoahpu go nieiddat ii SED-guovllus davábealde Sáltođuoddara.

6.2.3 Dáláš oahppodássi SED-guovllu ohppiin geat álge vuodđokursii 1994 rájes 1996 rádjái

54 % ohppiin mat álge joatkkaskuvla ohppui áigodagas 1994-1996 SED-guovllus, čadahehje dan 5 jagi sisa. Dievdduin čadahehje 45.5% joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa ja nissoniin 62.5 %.

Govadat 6.1 Oahppodássi SED-guovllus jagi 2009 sis geat álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996, sin ektui geat čadahehje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa ja sin ektui geat eai čadahan. Proseanta.

Govadat čájeha ahte joatkkaskuvlla čadahepmi viđa jagi sisa váikkuha hui ollu oahppodássi. Badjel 60 % sis geat eai čadahan viđa jagi sisa ii leat fágaoahppu maŋŋil go devde 30 jagi. Measta 50 % sis geat čadahiit joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa gazzet oahpu universitehtas ja allaskuvllas, ja dušše 10 % sis geat eai geargga joatkkaskuvllain 5 jagi sisa, dahket dan seamma.

6.3 Jagi 2009 ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii jagiid 1994-1996.

Ulbmil geahčadit ássanbáikkiid lea iskat mearkkašago joatkkaskuvla oahpu čadaheapmi dahje ii čadaheapmi ja oahpposuorggi välljen maidege boahttevaš ássanguvlui? Tabealla 6.3 ja 6.4 juhkko čoaħkebáikeássamii ja bieđggus ássamii siskkobealde ja olggobealde SED-guovllu davábealde Sáltođuodara ja ássit lulábealde Sáltođuodara. SGD čoaħkebáikedefinišuvdna

Viesut ovttasajis galget registrerejuvvot čoaħkebáikin jus doppe orrot unnimusat 200 olbmo, ja viesuid gaska ii galgga dábálaččat eanet go 50 mehtera. Lobálaš lea árvvu mielde doħkkehit spieħkastagaid badjel 50 mehtera viesuid gaskkas guovlluin gos ii galgga dahje ii leat lohpi hukset. Dat sáhttet ovdamearka dihte leat álbmotšilljut, valáštallanhuksehusat, industriijaguovllut dahje lunddolaš hehttehusat nugo, jogat dahje gilvvaeatnamat. Viessočoaħkálđagat mat lunddolaččat gullet čoaħkebáikái, lohkkojit oassin go leat eanemusat 400 mehtera eret čoaħkebáikeguovddázis. Dat gullet oassin čoaħkebáikái dego satelihttan dan čoaħkebáikeguovddázii.

6.3.1 Ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii jagiid 1994-1996 ja čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.

Tabealla 6.3 Ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii 1994-1996 ja 2009, ja geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi siste, dábálašfágalaš- ja fidnofágalaš oahpposurggiin.

Oahpposuorgi, sohkabealli ja geográfalaš guovlu	Skuvlaálgin 1994, 1995, 1996						
	N	Proseanta					
		SED-guovlu		Eará guovllut davábealde Sáltoduoddara		Ássit lulábealde Sáltoduoddara	Eará
		Čoahkke- báiki	Biedggus- ássan	Čoahkke- báiki	Biedggus- ássan		
Dábálašfágalaš oahpposuorgi							
SED-guovlu	575	12.5	21.6	29.2	3.3	30.3	3.1
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	3053	0.1	0.5	43.6	13.8	39.0	3.0
Dievddut							
SED-guovlu	221	13.6	24.9	24.0	2.7	32.1	2.7
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	1263	0	0.8	44.4	14.6	37.1	3.1
Nissonat							
SED-guovlu	354	11.8	19.5	32.5	3.7	29.1	3.4
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	1790	0.1	0.4	43.0	13.2	40.3	3.0
Fidnofágalaš oahpposuorggit							
SED-guovlu	361	12.4	31.6	30.5	6.1	16.6	2.8
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	1781	0.3	0.9	47.7	24.5	24.6	2.0
Dievddut							
SED-guovlu	173	15.0	38.2	27.2	4.0	12.2	3.4
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	896	0.3	0.7	48.4	26.3	22.3	2.0
Nissonat							
SED-guovlu	188	10.1	25.5	33.5	8.0	20.8	2.1
Ii SED davábealde Sáltoduoddara	885	0.2	1.2	47.0	22.7	26.9	2.0

SED-guovllu ohppiin geat čadahedje joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa, ássat 40 % dan guovllus jagi 2009. Measta 10 % eambbogat dain geat čadahedje fidnofágalaš-go dábálašfágalaš oahpposuorggi ássat SED guovllus, biedggus ássan guovllus. Sullii 40 % eambbogat dain geat leat váldán dábálašfágalaš oahpposuorggi go dat geat leat váldán fidnofágalaš oahpposuorggi ássat lulábealde Sáltoduoddara. Jagi 2009 ásse 12 % eanet dievddut go nissonat SED-guovllus, dain geat álge joatkkaskuvla ohppui 1995-1996 ja ásse dalle SED-guovllus. Dievdduin SED-guovllus geat válde fidnofágalaš oahpposuorggi ássat su. 15 % eambbogat dan

guovllus go dievddut geat leat váldán dábálašfágalaš oahpposuorggi. Nissoniid dáfus lea dát erohus vuollelaš 5 %. Ohppiin geat eai leat SED-guovllus eret áppet badjel 9 % eambbogat lulábealde Sálto-duoddara, daid ektui geat leat eret SED-guovllus.

6.3.2 Ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii 1994-1996 ja geat eai čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.

Tabella 6.4 Ássanbáiki ohppiin geat álge vuoddokursii 1994 rájes 1996 rádjái ja jagi 2009, ja geat EAI čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa.

Oahpposuorgi, sohkabealli ja geográfalaš guovlu	Skuvlaálgín 1994, 1995, 1996						
	N	Proseanta					
		SED-guovlu		Eará guovllut davábealde Sálto-duoddara		Ássit lulábealde Sálto- duoddara	Eará
Čoahkke- báiki	Biedggus ássan	Čoahkke- báiki	Biedggus ássan				
Dábálašfágalaš oahpposuorgi							
SED-Guovlu	235	17.5	28.9	23.8	5.1	21.7	3.0
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	1088	0.2	0.6	47.2	18.2	30.2	3.6
Dievddut							
SED-Guovlu	116	20.7	27.6	18.1	5.2	25.0	3.4
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	529	0.2	0.4	47.4	18.5	30.1	3.4
Nissonat							
SED-Guovlu	119	14.3	30.3	29.4	5.0	18.5	2.5
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	559	0.2	0.9	46.9	17.9	30.3	3.8
Fidnofáglaš oahpposuorggit							
SED-Guovlu	562	14.6	37.4	24.5	6.1	14.7	2.7
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	2224	0.8	1.6	48.2	26.3	20.1	3.0
Dievddut							
SED-Guovlu	356	14.6	41.3	22.8	5.3	13.2	2.8
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	1473	0.8	1.3	47.5	27.1	20.0	3.3
Nissonat							
SED-Guovlu	206	14.6	30.6	27.6	7.6	17.0	2.5
Ii SED davábealde Sálto-duoddara	751	0.8	2.0	49.9	24.9	20.1	2.3

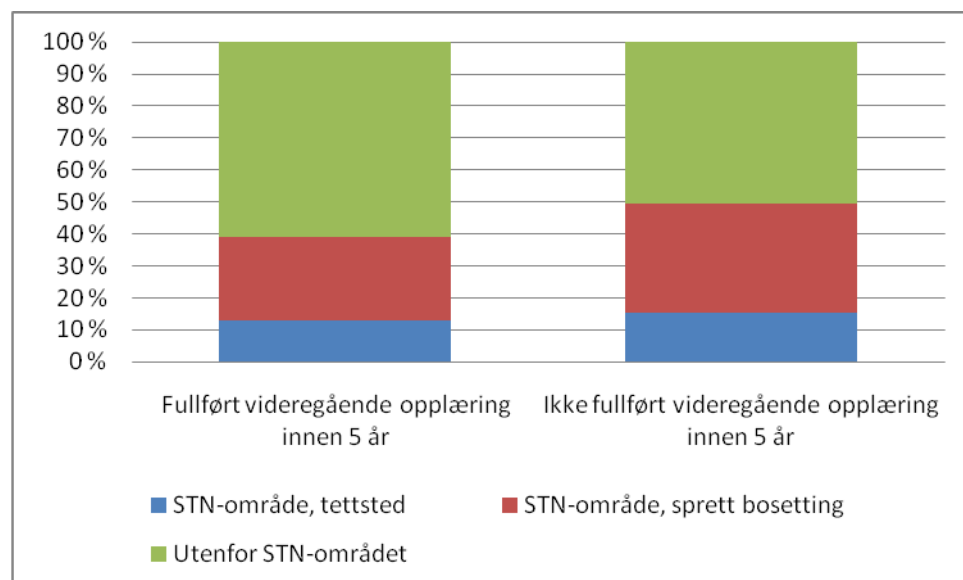
Ohppiin SED-guovllus geat eai čadahan joatkkaskuvlla 5 jagi sisa, orrot badjelaš 50 % dan guovllus jagi 2009. Oppalohkái ášset 54 % dievdduin ja 45 % nissoniin SED-guovllus. Sin gaskkas geat eai čadat joatkkaskuvla oahpu viđa jagi sisa leat measta 60 % dievddut.

Dievdduin geat eai čadat fidnofágalaš oahpposuorggi joatkkaskuvllas 5 jagi sisa, ášset su 8 % eanet SED-guovllus, biedggus ássanguovlluin, go dat geat eai čadahan dábálašfága. Oahpposuorggi välljen ii oro nieiddaid gaskkas mearkkašeame maidege. Dain geat ášset lulábealde Sáltoduoddara, leat eanemus dievddut geat eai čadat dábálašfágalaš oahpposuorggi, davábealde Sáltoduoddara nieiddat ges eanet fárrejit čoahkkebáikkiide olggobeallái SED-guovllu.

Ohppiid gaskkas olggobealde SED-guovllu davábealde Sáltoduoddara ášset 48 % čoahkkebáikkiin ja 23.4 % ášset jagi 2009 lulábealde Sáltoduoddara. Ohppiide SED-guovllus leat dát logut 24.4 % ja 16.8.

6.3.3 Jagi 2009 ássanbáiki ohppiin geat ásse SED-guovlluin go álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996.

Govadat 6.2 Ássanbáiki ohppiide eret SED-guovllus jagi 2009, geat álge joatkkaskuvla ohppui jagiid 1994-1996 juhkkjuvvon dan ektui geat čadahedje oahpu 5 jagi sisa ja geat eai čadahan. Proseanta.

Sullii 10 % eanet ohppiin SED-guovllus geat eai čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa, ášset SED-guovllus 2009, go buohtastahtta singuin geat čadahedje

joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa. Sii geat leat čadahan joatkkaskuvla oahpu ássat dájvjjibut čeahkkebáikkiin olggobealde SED-guovllu ja lulábealde Sáltooddara go sii geat eai leat čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa. Orru leahkime nu ahte eambbogat olggobealde SED-guovllu geat eai leat čadahan joatkkaskuvla oahpu 5 jagi sisa, go dat mat čadahit, fárrejit SED-guvlui ja dájvjjimusat olggobeallai čeahkkebáikkiid.

Referánsat:

NOU 1995: 18. Ny lovgivning om opplæring «... og for øvrig kan man gjøre som man vil»

Statistisk sentralbyrå (2010): Sámi statistihkka 2010 / Samisk statistikk 2010. Oslo-Kongsvinger.

VOX, Nasjonalt organ for kompetansepolitikk:

<http://www.vox.no/default.aspx?id=19&epslanguage=NO>

7 Sámeigiella mánáidgárddiin ja skuvllain

Jon Todal, professor, PhD
Sámi allaskuvla/Samisk høgskole

Čoahkkáigeassu

Čielgaseamos tendearsa loguin mat gullet sámeigiela dilálašvuhtii mánáidgárddiin ja skuvllain jagi 2009/10, lea ahte vuodđoskuvlaohppiidlohku, geain lea sámeigiella fágabiires, joatká njiedjat. Dát lohku lea dál njiedjan oktiibuot 709 ohppiin bárisjagi 2005/06 rájes. Obbalaš njiedjan lea badjelaš 23 % 2005 rájes.

Vuosttažettiin njiedjá lohku ohppiin geain lea davvisámeigiella nubbingiellan. Dát lohku lei 1891 skuvlajagis 2005/06 ja 1194 jagis 2009/2010. Lohku lea njiedjan 39 % 2005 rájes.

Mihttomeari ektui nannet sámeigiela, lea dát hui negatiiva tendearsa. Jus galgá dán tendearssa eastadit, de ferte doaibmajuid álggahit.

- Ferte dakkaviđi rievdadit njuolggadusaid mat gullet fága- ja diibmojuogusteapmái ohppiide geain lea sámeigiella nubbingiellan vuodđoskuvllas, vai sámeigiela válljet ii šatta liigenoađđin.*
- Ferte álggahit dutkat mainna dárkileappot čalmmustahtta mat leat sivat dan garra njiedjamii ohppiidloguin geat válljejit sámeigiela nubbingiellan.*

7.1 Sámeigiella mánáidgárddis

Raporttat *Sámi logut muitalit 1* ja *2* digaštalle vuđolaččat mañemus jagiid rievdamiid ohppiidloguin, geat ožžo sámeigielat fáldagaid mánáidgárddiin ja skuvllain. *Sámi logut muitalit 3* raporttas eat danin liika vuđolaččat iskka rievdamiid dain iešguđetlágan tabeallain.

Mii ovdanbuktit odđa eaŋkilloguid čielggadeami haga, nu ahte sii guđet beroštit ieža sáhttet buohtastahttit dán jagáš loguid ovddit jagiid loguiguin.

Mánáidgárdeloguinn vuolábealde oaidnit ahte sámegielat mánáidgárdefálaldagaid lohku lea veaháš ovdánan maŋemus jagi. Lohku mánáin geat atnet dán fálaldaga, lea baicca njiedjan 56, 940 rájes 2008/09 gitta 883 rádjái 2009/10. Njiedjan lea ollislaččat dáhpáhuvvon davvisámi guovllus.

7.1.1 Rievdadusat sámegielat mánáidgárdefálaldagaid loguin

Tabella 7.1 vuolábealde čájeha rievdadusaid loguin mat gusket mánáidgárddiide main lei sámegielat fálaldat, áigodagas 2005/06 rájes ja aktan, gitta 2009/10 rádjái ja aktan.

Tabella 7.1 Lohku mánáidgárddiin main lei sámegielfálaldat jagiin 2005/06 – 2009/10

Jahki	2005	2006	2007	2008	2009
Mánáidgárddit main lei sámegielfálaldat, obbalaččat	64	67	56	60	71
Sámi mánáidgárddit	46	47	40	41	37
Dárogielat mánáidgárddit main lei sámegielfálaldat	18	20	16	19	34

7.1.2 Rievdadeamit sámegielat mánáidgárdefálaldagaid mánáidloguin

Tabella 7.2 vuolábealde čájeha rievdademiid sámegielat mánáidgárdefálaldagaid mánáidloguin jagiin 2005/06 rájes ja aktan, gitta ja aktan 2009/2010.

Tabella 7.2 Lohku mánáin geat vuostáiválde sámegielfálaldaga mánáidgárddiin 2005/06 – 2009/10

Jahki	2005	2006	2007	2008	2009
Lohku mánáin geain lei sámegielfálaldat, obbalaččat	925	975	956	940	883
Lohku mánáin sámi mánáidgárddiin	882	929	925	905	789
Lohku mánáin geat ožžot sámegielfálaldaga dárogielat mánáidgárddiin	43	46	31	35	94

7.1.3 Mánáidgárdefálaldat juogaduvvon davvi-, julev- ja lullisámegillii

Tabellain 7.3 – 7.7 vuolábealde oaidnit movt sámegeielat mánáidgárdefálaldat lea juogaduvvon dan golmma dihto gillii.

7.1.3.1 Davvisámegiella

Tabella 7.3 Lohku mánáidgárddiin main lei davvisámegiela fálaldat jagiin 2006/07 – 2009/10

Jahki	2006	2007	2008	2009
Obbalaš lohku mánáidgárddiin main lei davvisámegiela fálaldat	62	52	53	58
Davvisámegiela mánáidgárddit	44	38	38	34
Dárogielet mánáidgárddit main lei davvisámegiela fálaldat	18	14	13	24

Tabella 7.4 Lohku mánáin geat vuostáiválde sámegeielafálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006/07 – 2009/10

Jahki	2006	2007	2008	2009
Obbalaš lohku mánáidgárdemánáin geat ožžo davvisámegiela fálaldaga	946	917	884	825
Lohku mánáin davvisámegiela mánáidgárddiin	906	900	868	752
Lohku mánáin geat ožžo davvisámegiela fálaldagat dárogielet mánáidgárddiin	40	17	16	73

7.1.3.2 Julevsámegiella

Tabella 7.5 Lohku mánáin geat ožžo julevsámegiela fálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006/07 – 2009/10

Jahki	2006	2007	2008	2009
Obbalaš lohku mánáin geat ožžo julevsámegiela fálaldaga	12	18	27	27
Lohku mánáin julevsámi mánáidgárddiin	12	18	27	27
Lohku mánáin geat vuostáiválde julevsámegiela fálaldaga dárogielet mánáidgárddiin	0	0	0	0

7.1.3.3 Lullisámegiella

Tabealla 7.6 Lohku mánáidgárddiin main lei lullisámegielfálaldat jagiin 2006/07 – 2009/10

Jahki	2006	2007	2008	2009
Obbalaš lohku mánáidgárddiin main lei lullisámegielfálaldat	5	5	6	11
Lullisámi mánáidgárddit	2	1	1	1
Dárogielat mánáidgárddit main lei lullisámegielfálaldat	3	4	5	10

Tabealla 7.7 Lohku mánáin geat ožžo lullisámegielfálaldaga mánáidgárddiin jagiin 2006–2009/10

Jahki	2006	2007	2008	2009
Obbalaš lohku mánáin geat ožžo lullisámegielfálaldaga	17	21	29	31
Lohku mánáin lullisámi mánáidgárddiin	11	7	10	10
Lohku mánáin geat ožžo lullisámegielfálaldaga dárogielat mánáidgárddiin	6	14	19	21

7.2 Sámeigiella vuodđoskuvllas

Skuvlajagi 2008/09 rájes skuvlajagi 2009/10 rádjái njiejai lohku vuodđoskuvlaohppiin, gain lei sámeigiella fágabiires, 171 ohppiin, 2517 rájes gitta 2346 rádjái. Eanaš dán njiedjama dahke oahppit gain lei davvisámegiella nubbingiellan – 148 oahppi.

2005/06 rájes lea lohku ohppiin gain lei davvisámegiella nubbingiellan njiedjan 687.

Tabellat 7.8 ja 7.9 vuolábealde čájehit rievdamiid ohppiidloguin, gain lei sámeigiella fágabiires jagiin 2005/06 – 2009/2010.

Tabella 7.8 Logut vuoddoskuvlaohppiin geain lei sámegiella fágabiires

Jahki	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Obbalaš lohku ohppiin geain lei sámegiella	3055	2672	2542	2517	2346
Vuosttašgiella	998	1020	1027	1043	1010
Nubbingiella	2057	1652	1515	1474	1336

Tabella 7.9 Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei sámegiella nubbingiellan. Juogustuvvon fágaplána ektui

	2008/09	2009/10
Nubbingielatoahppit obbalaččat	1474	1336
Nubbingiella 2	677	628
Nubbingiella 3	797	708

7.2.1 Lullisámegielat vuoddoskuvlaohppit

Tabellat 7.10 ja 7.11 čájehit rievdademiid ohppiidloguin geat ledje välljen lullisámegiela vuoddoskuvllas jagiin 2005/06 – 2009/10.

Tabella 7.10 Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei lullisámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10

	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Obbalaččat	123	116	105	101	97
1. giella	16	18	16	19	20
2. giella	107	98	89	82	77

Tabella 7.11 Lohku vuoddoskuvlaohppiin geain lei lullisámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Fágaplána ektui juogustuvvon

	2008/09	2009/10
Nubbingielatoahppit obbalaččat	82	77
Nubbingiella 2	68	58
Nubbingiella 3	14	19

7.2.2 Julevsámegielat vuodđoskuvlaoahppit

Tabellat 7.12 ja 7.13 vuolábealde čájehit rievdamiid vuodđoskuvlaoahppiidloguin geain lei julevsámegiella fágabiires jagiin 2005/06 – 2009/10.

Tabella 7.12 Lohku vuodđoskuvlaoahppiin geain lei julevsámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10.

Jahki	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Obbalaččat	88	77	79	77	81
1.giella	29	31	25	27	26
2.giella	59	46	54	50	55

Tabella 7.13 Vuodđoskuvlaoahppiid lohku geain lei julevsámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Juogustuvvon fágaplána ektui

	2008/09	2009/10
Nubbingielatoahppit obbalaččat	50	55
Nubbingiella 2	36	23
Nubbingiella 3	14	32

7.2.3 Davvisámegielat vuodđoskuvlaoahppit

Tabellat 7.14 ja 7.15 vuolábealde čájehit rievdamiid vuodđoskuvlaoahppiidloguin geain lei davvisámegiella fágabiires áigodagas 2005/06 – 2009/10.

Tabella 7.14 Lohku vuodđoskuvlaoahppiin geain lei davvisámegiella fágabiires 2005/06 – 2009/10

Jahki	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10
Obbalaččat	2844	2479	2354	2339	2158
1.giella	953	971	984	997	964
2.giella	1891	1508	1370	1342	1194

Tabella 7.15 Lohku vuodđoskuvlaoahppiin geain lei davvisámegiella nubbingiellan 2008/09 ja 2009/10. Juogustuvvon fágaplána ektui

	2008/09	2009/10
Nubbingielatoahppit obbalaččat	1342	964
Nubbingiella 2	573	547
Nubbingiella 3	769	647

7.3 Sámeigiella joatkkaskuvllas

Lohku ohppiin, geain lei sámeigiella fágabiires dan guovtti sámi joatkkaskuvllas Guovdageainnus ja Kárášjogas, bissu oalle dássedin. Proseantaoassi ohppiin geat ledje válljen sámeigiela vuosttašgiellan, ovdánii veaháš goappaš skuvllain 2008/09 rájes 2009/10 rádjái.

Tabealla 7.16 Ohppiid sámeigelaválljen stáhtalaš joatkkaskuvllain Guovdageainnus ja Kárášjogas

		Obbalaččat		Guovdageaidnu		Kárášjohka	
		N	%	N	%	N	%
2009	1. giella	137	72.9	81	92.1	56	56
	2. giella (2)	24	12.8	4	4.5	20	20
	2010 2. giella (3)	27	14.3	3	3.4	24	24
	Vierrogiella	0	0	0	0	0	0
	Ohppiidlohku	188	100	88	100	100	100
2008	1. giella	140	71.8	94	90.4	46	50.5
	2. giella (2)	31	15.9	7	6.7	24	26.4
	2009 2. giella (3)	21	10.8	0	0	21	23.1
	Vierrogiella	3	1.5	3	2.9	0	0
	Ohppiidlohku	195	100	104	100	91	100
2007	1. giella	131	72.4	84	92.3	47	52.2
	2. giella (2)	31	17.1	7	7.7	24	26.7
	2008 2. giella (3)	19	10.5	0	0	19	21.1
	Vierrogiella	0	0	0	0	0	0
	Ohppiidlohku	181	100	91	100	90	100
2006	1. giella	139	70.9	80	87.0	59	56.7
	2. giella (2)	51	26.0	7	7.6	44	42.3
	2007 2. giella (3)	2	1.0	1*	1.1	1	1.0
	Vierrogiella	4	2.1	4	4.3	0	0
	Ohppiidlohku	196	100	92	100	104	100
2005	1. giella	159	74.0	83	85.6	76	64.4
	2. giella (2)	32	14.9	7	7.2	25	21.2
	2006 2. giella (3)	2	1.0	2*	2.0	0	0
	Vierrogiella	22	10.1	5	5.2	17	14.4
	Ohppiidlohku	215	100	97	100	118	100

* Oahppi(t) geas lei sámeigiella c-giellan.

Gáldut maid leat atnán

Sámediggi/Sametinget (2007): *Strátegalaš plána sámi mánáidgárddiide 2008-2011*. Kárášjohka.

Sámediggi, Anna Kristine Skum Hætta bokte.

Sámi joatkkaskuvla ja boazodoalloskuvla, Guovdageainnus, Lisbet Gran bokte

Sámi joatkkaskuvla Kárášjogas, Trygve Guttorm bokte

Oahppodirektoráhta / Utdanningsdirektoratet: <http://www.wis.no/gsi/tallene/>